Az elmúlt évtizedek során a múzeumok feladatköre kitágult az egész világon, alig akad már olyan intézmény, amelynek ne lennének közösségei, ne törekedne közösségfejlesztésre, társadalmi szerepvállalásra.
A Múzeumi iránytű *Európai múzeumok közösségi részvételi gyakorlatai* című kötetében olyan európai múzeumok jó gyakorlatait mutatjuk be, amelyeket a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) kiemelt európai uniós projekt keretében szervezett tanulmányutakon ismerhettek meg a résztvevők és az őket kísérő projektmunkatársak.
A kötet tanulmányai rámutatnak a nemzetközi múzeumi trendekre, a szakmai tanulmányutak új inspirációkat adtak a közösségek bevonására, az önkéntesek menedzselésére, a társadalmi és kulturális esélyegyenlőség fejlesztésére, a különböző kulturális intézmények együttműködésére és a hálózatépítésre, melyeket ezúton kívánunk megosztani az olvasókkal.
A kötet a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt keretében jelenik meg, melynek konzorciumvezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, tagjai az NMI Művelődési Intézet Nkft. és az Országos Széchényi Könyvtár.

Cselekvő közösségek
Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ
NMI Művelődési Intézet
SZÉCHENYI 2020
Magyarország Kormánya
Európai Unió
Európai Szociális Alap
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

18 Múzeumi iránytű
Európai múzeumok
közösségi részvételi gyakorlatai

Erdélyi tanulmányúton • Ausztriai tanulmányút • Szlovén és olasz múzeumi jó gyakorlat • Varsói múzeumi jó gyakorlatok • A berlini Jugend Museum • Brüsszeli múzeumi gyakorlatok • A helyi értékek megőrzése a diverzitásban • Holland múzeumi jó gyakorlatok • Csehországi múzeumi jó gyakorlatok • Közösségi részvételi múzeumok a dániai Aarhusban

Múzeumi iránytű 18

Arapovics Mária
Bereczki Ibolya
Nagy Magdolna

Európai múzeumok közösségi részvételi gyakorlatai

Múzeumi iránytű 18

Szerkesztette

Arapovics Mária
Bereczki Ibolya
Nagy Magdolna

Európai múzeumok közösségi részvételi gyakorlatai

Szerkesztette Arapovics Mária, Bereczki Ibolya, Nagy Magdolna
A szerkesztők munkatársa Szu Annamária

Lektor Turcsányiné Kesik Gabriella

Olvasószerkesztő Hulley Orsolya

Angol fordítás Margitta Nóra

Sorozatszerkesztő Bereczki Ibolya, Nagy Magdolna

Szentendre 2019

Felelős kiadó Dr. Cseri Miklós főigazgató
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
2000 Szentendre, Sztravodai út 75.
Postacím: 2001 Szentendre, Pf. 63.
Telefon: 0626/502-501
E-mail: skanzen@skanzen.hu

További információk mokk.skanzen.hu

© szerzők
© Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – Szentendre

Minden jog fenntartva.

A kötetben szereplő fotók tudomásunk szerint jogtiszták.
A szerkesztés lezárva: 2019. július 2.

Arculatterv Takács Benedek és Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

Tördelés Milbich Andrea

Nyomdai munkálatok Gelbert Eco Print Kft., Budapest
Felelős vezető: Gellér Róbert ügyvezető

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 kiemelt projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. A projekt szakmai megvalósítói elkötelezettek az esélyegyenlőség szerepének növelése, a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása és a kulturális javakhoz való egyenlő hozzáférés lehetőségének megteremtése mellett.

Szentendre 2019

Print ISBN 978-615-6044-18-1 / ISSN 2060-9957
Online ISBN 978-615-6044-19-8 / ISSN 2559-9402

Tartalom

7 Bevezető
Margitta Nóra

11
Bereczki Ibolya – Pákay Viktória
Erdélyi tanulmányúton

25
Czuppon Lilla – Soltész Edina
Ausztriai tanulmányút

39
Szekeres Viktória – Valachi Katalin
Szlovén és olasz múzeumi jó gyakorlatok

59
Margitta Nóra – Milbich Andrea
Varsói múzeumi jó gyakorlatok

77
Szu Annamária
A berlini Jugend Museum

89
Arapovics Mária – Kárpáti Júlianna – Nagy Magdolna
Brüsszeli múzeumi jó gyakorlatok

109
Róznerné Lipcsey Zsuzsanna
Helyiérték őrzés a diverzitásban

121

Bagyó Kinga – Pacsika Márton – Szu Annamária

Holland múzeumi jó gyakorlatok

141

Czigler Éva – Margitta Nóra

Csehországi múzeumi jó gyakorlatok

153

Arapovics Mária – Sári Zsolt

Közösségi részvételi múzeumok a dániai Aarhusban

Bevezető

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (SZNM-MOKK) 2018 augusztusa és 2019 augusztusa között 12 tanulmányutat szervezett a „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” (CSK) (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) projekt keretében. Minden egyes úton 20-20 fő vehetett részt, akiket a jelentkezési lapon szereplő úgynevezett motivációs kérdésekre adott válaszok alapján választott ki a szakmai bírálóbizottság. A tanulmányutak összes költségét a projekt állta. A résztvevőknek a programokról előre megadott szempontok alapján beszámolót kellett készíteniük.

A tanulmányutakon múzeumok, könyvtárak, kulturális közösségi helyek, kulturális civil szervezetek munkatársai, továbbá a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program „A helyi identitás és kohézió erősítése” (TOP-5.3.1-16 és TOP-6.7.2-16) című pályázatok nyertes önkormányzatainak vezetői, illetve kulturális szakemberei vettek részt. Az ország minden pontjáról, körülbelül 350 településről érkeztek a jelentkezők; a projektkiírásnak megfelelően a fővárosból és Pest megyéből nem fogadhattunk el jelentkezést.

A tanulmányutak célja az volt, hogy a résztvevők minél több olyan jó múzeumi, könyvtári, illetve kulturális-közösségi jó gyakorlattal ismerkedjenek meg, amelyek részben vagy egészében adaptálhatók, illetve hogy új szakmai kapcsolatok jöhessenek létre. Olyan kulturális intézményeket kerestek fel, ahol önkéntes programot működtettek, ahol újfajta, kísérletező múzeumpedagógiai programmal találkozhattak, ahol már lépéseket tettek a közösségek bevonása és az intézmény társadalmiasított működtetése irányába. A résztvevők találkoztak önkéntes központok és más civil szervezetek képviselőivel és önkénteseivel is.

Többnyire egy-egy főváros vagy nagyváros volt az úti cél, így aztán sokszor felmerült a kis településekről – néha pársźáz fős falvakból – érkező résztvevőkben, hogy ők mit is vehetnének át a nagy, országos intézmények gyakorlatából. Szerencsére a legtöbb esetben – a beszámolók tanúsága szerint – felismerték, hogy egy-egy apró részlet is inspirálhatja az újítást, a változtatást.

Természetesen akadtak olyan intézmények is, amelyeket a résztvevők kevésbé értékeltek hasznos példának , de ezek a látogatások sem voltak hiábavalók, ezekből is bőven volt mit tanulni. A szakemberek ezeken a helyeken is elmondták, hogy mekkora szükség van a változtatásra, hogy nehezen érik el a látogatókat, hogy jól jönne az önkéntesek segítsége, de még nem találták meg a jó megoldást.

Csoportok jártak Erdélyben: Sepsiszentgyörgyön; Bécsben és Dunaszerdahelyen; Varsóban; Ljubljanában és szlovéniai kis falvakban; a horvátországi Rijekában; Berlinben, Brüsszelben és Amszterdamban; Prágában és Brünnben; a dániai Aarhusban; Grazban és az észtországi Tallinnban.

Az utak szervezése nem volt egyszerű: sokszor egy-egy jól működő, és általunk már ismert intézményt tettünk elsődleges célállomásként, a további programokat pedig hozzájuk igazítva kellett megszervezni. Köszönettel tartozunk a projektet megvalósító konzorcium intézményi és szakmai vezetőinek, továbbá a célországokban működő Balassi Intézetnek: segítségük, ajánlásaik nélkül a

tanulmányutak programja sokkal szegényebb lett volna.

A Múzeumi iránytű 18-as számú kötetének leadásáig 10 tanulmányútra került sor, az itt megismert múzeumi jó gyakorlatokat tárjuk az olvasó elé. A bemutatott intézmények száma változó, mivel országonként eltérő volt a program jellege: volt, ahol több civil szervezettel találkoztak a résztvevők (például Berlinben) máshol a könyvtár volt a meghatározó élmény (például Aarhusban) és persze olyan is akadt, ahol leginkább múzeumokat kerestek fel (például Amszterdamban).

A kötet szerzői a Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai, akik szakmai kísérőként vettek részt egy-egy tanulmányúton. A múzeumi jó gyakorlatok megismerésén és a külföldi kapcsolatteremtésen kívül a kísérők és a résztvevők számára nagy élmény volt az együtt töltött néhány nap, melynek során az otthoni szakmai kérdések megbeszélésére és új hazai kapcsolatok építésére is bőven jutott idő.

Margitta Nóra
a tanulmányutak szervezője
Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

Európai múzeumok közösségi részvételi gyakorlatai

Bereczki Ibolya – Pákay Viktória

Erdélyi tanulmányúton

"A múzeum kertjének átalakításával – szabadtéri képzőművészeti kiállítások és programok helyszíne lett az elmúlt

években – rendszeres vendégek a múzeumban az itteniek, és ezáltal sokkal erősebbé vált a kötődésük a múzeumhoz."

Erdélyi tanulmányúton

A szórvány és tömb magyarság kulturális életével, a civil szervezetek munkájával, a múzeumok, könyvtárak, közművelődési intézmények működésével ismerkedhetett meg 2018. július 9-12. között négynapos erdélyi tanulmányúton a húszfős, kulturális szakemberekből álló csoport 2018. július 9-12. között.

A tanulmányút első állomása Nagyszebenben volt, ahol a HÍD Szebeni Magyarok Egyesülete képviselőivel, Balázs Enikő önkéntessel és Serfőző Levente elnökkel találkozott a csapat. A 2004-ben alakult HÍD Egyesület fő célja, hogy a térség magyar közösségének érdekeit meghatározza, képviselje és segítse. Az egyesületnek a magyarság számára szervezett programok mellett fontos feladata az is, hogy megismertesse a többségként Nagyszebenben és környékén élő románokkal is a magyar kultúrát. Az egyesület szervezi a térség kiemelkedő jelentőségű magyar kulturális eseményeit, a Hungaricum Napokat, az Ars Hungarica kulturális fesztivált, ezen kívül FILM Napokat és szakmai konferenciákat is tartanak.[1]

Második nap a sepsiszentgyörgyi helyi intézmények képviselőivel találkozott a csoport. Először a Székely Nemzeti Múzeumba látogattunk el, ahol Vargha Mihály igazgató fogadott bennünket. Vargha Mihály, miután bemutatta a múzeum történetét a kezdetektől napjainkig, beszélt az elmúlt tíz év munkájáról. Délután a Kónya Ádám Művelődési Házba mentünk, ahol Lázár-Prezsmer Endre igazgató és Knop Ildikó, program és projektiroda vezető várta a csoportot, és mutatták be az intézmény működését. A művelődési házban számtalan klub, kör, társulat, kórus működik, több néptánc csoportnak ad otthont a ház, de népi zenekarok is próbálnak az intézményben.

Ezt követően a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérbe mentünk, ahol Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin fogadott bennünket. Egy rövid tárlatvezetés után Kispál Attila beszélt a galéria létrejöttéről, amely elkötelezett fiatal képzőművészek kezdeményezésére jött létre, és működik már közel tíz éve.

Az első nap estéjén a Szimpla teaházba mentünk, hogy találkozzunk Majláth Szabó Attilával, s beszéljen nekünk az Őrkőn végzett közösségi munkájáról. Őrkő Sepsiszentgyörgy szélén található cigánytelep, ahol kb. 3 000 felnőtt él családjával, többségük mélyszegénységben. Majláth Szabó Attila, maga is cigány származású, és évek óta dolgozik itt a helyi cigány emberekkel.

A tanulmányút harmadik napján először a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtárba látogattunk el. Itt többek között Szonda Szabolcs igazgató fogadott bennünket. A könyvtárban működik 2010 óta a sepsiszentgyörgyi Polgármesteri Hivatallal partnerségben a *Könyvkelengye* program, amelynek keretében a megyében született gyerekek kapnak egy gyerekkönyvekből, olvasással kapcsolatos tájékoztatóból és

1 Az egyesület céljairól, tevékenységéről, eredményeiről bővebben tájékozódhatunk honlapjukról: https://szeben.ro/ [letöltés ideje: 2019.06.05.]

ingyenes könyvtári belépőből álló csomagot. A csoportunk ehhez a programhoz hozott ajándékba könyveket, amelyeket átadtunk az igazgató úrnak. Ezt követően az olvasószolgálat vezetőjével közösen mutatták be a könyvtárat.

Délután Kézdivásárhely felé vettük az irányt. Itt Dimény Attila, az Incze László Céhtörténeti Múzeum igazgatója várt bennünket. Először a Napfény-műterembe mentünk, majd megtekintettük a Céhtörténeti Múzeum kiállításait.

A Kézdivásárhely-Háromszéki Kézműves Egyesület elnöke, László Károly fogadott minket a múzeumlátogatás után. Először a Csempemanufaktúra műhelyét mutatta meg, és gyönyörű háromszéki, székelyföldi csempék, kályhák rekonstrukcióit tekinthettük meg. Ezután az egyesület székhelyére mentünk, ahol a különböző kézműves tevékenységet végző egyesületi tagok egy rögtönzött kiállítással és vendéglátással fogadtak. Megcsodálhattuk a helyi kézművesek munkáit: hímző, szövő, fafaragó, gyöngyfűző, mézeskalácsos, bútorfestő, csempekészítő mesterek remekeit láthattuk.

Utolsó nap hazafelé menet Déván álltunk meg, ahol a helyi civil szervezetek képviselőivel, valamint Kun-Gazda Kingával, a helyi RMDSZ nőszervezetének elnökével találkoztunk. A Dél-Erdélyért Kulturális Társaság tavaly ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. Céljuk többek között az épített örökség népszerűsítése, történelmi események szervezése, a kulturális örökség védelme. Legfontosabb rendezvényük az egyhetes Hunyad megyei napok, amikor a megye 10-12 településén egy héten keresztül szerveznek programokat. Ezen kívül minden évben Reneszánsz Fesztivált tartanak, amelynek keretében a környékbeli kastélyokban, így például Fogarason, Vajdahunyadon, Gyulafehérváron lépnek fel, és adnak elő reneszánsz táncokat.

A tanulmányút során felkeresett intézmények közül két – múzeumi tartalmú – helyszínről írunk részletesebben az alábbiakban.

A Székely Nemzeti Múzeum

Erdély legjelentősebb, nagy hagyománnyal és jelentős kulturális hatással rendelkező intézményének igazgatója Vargha Mihály. Kiváló szobrász, 2013-tól a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. 1990. március 15-től a múzeum munkatársa, 16 éven át a Képtár vezetője, 2006-tól pedig igazgatója az intézménynek. Személyes hangulatú bemutatóját a múzeum konferenciatermében hallgattuk meg, majd az intézmény állandó és időszaki kiállításait jártuk végig. Előadása középpontjában egy sajátos, a tanulmányút témájához szorosan kapcsolódó megközelítés állt: Milyen módon kötődtek a helyi közösségek a közel másfél évszázaddal ezelőtt alapított intézményhez, a magánszemélyek által gyűjtött tárgyegyüttesek miként válhattak a közösség sajátjaivá. Arról is átfogó képet kaptunk, hogy ma milyen a viszonya a múzeumnak a város lakosságához, közösségeihez, miként vonzza be Háromszék településének lakóit eseményeire, hogyan vált élő, modern múzeummá a Kós Károly tervezte százéves épület falai között.

A visszatekintés sajátos módon a múzeumalapítók arcképcsarnokának bemutatásával indult, és az alapítók közül Vargha Mihály elsőként özv. Cserey Jánosné Zathureczky Emíliát idézte meg, aki Imecsfalván alapítványi formában hozta létre a Székely Nemzeti Múzeumot.

A múzeum történetét átfogóan bemutató kiadvány két kötetben, az intézmény 125 éves jubileuma alkalmából, 2002-ben jelent meg, és jelentős számú forrást is közreadva elemzi az alapítás és különösen a két világháború közötti időszak kulcsfontosságú momentumait.[2] A gyűjtemény anyagát 1875-től láthatta a közönség, első múzeumőre Vasady Nagy Gyula volt. Jogi helyzete szerint ekkor nyilvános magángyűjtemény, de gyakorlatilag intézményként működött: *„látogatási könyve”*, s 1879-ig 1 300 regisztrált látogatója volt, szakleltárt vezettek, s a gyarapodás mértékéről és az adományozókról is rendszeres közlések jelentek meg. 1876 nyarán 2 410 tételt számlált a gyűjtemény, amely 1879. szeptember 15-ig 9 365 darabra nőtt.[3]

1879-től Sepsiszentgyörgy székhellyel, de az egész székelység kultúráját gyűjtve működött az intézmény, jelentős további felajánlások révén gazdagodva.[4] A város, a székely megyék által biztosított és más helyi források tették lehetővé alapítványi keretek között a múzeum fennmaradását. Rendkívül fontos társadalmi szerepét jelzi, hogy jelentős közadakozás eredményeként sikerült a leendő múzeumépület telkét megvásárolni. A 19. század utolsó két évtizede, benne Nagy Géza múzeumőri tevékenysége (1881–89) a szakszerű működés és a széles körű gyűjteménygyarapítás korszaka, amely kilépést is hoz a Székelyföld földrajzi határain túlra: 1885-ben a budapesti országos kiállítás látogatói is találkoztak a *„demjénházi székely ház”*-zal, nemcsak enteriőrként, hanem előbb Marosvásárhelyen, majd a budapesti kiállítás helyszínén felállított épületként is.[5]

A 20. század első évtizedeiben a múzeum meghatározó vezetői Csutak Vilmos és László Ferenc voltak. A régészeti kutatásokkal az európai tudományosság élvonalába került ekkoriban az intézmény, amelynek reprezentatív épületét Kós Károly tervei alapján 1911–12-ben építik fel. 1916. augusztus 28-án a román csapatok betörése következtében részben menekítik a gyűjteményt, de a helyben maradó anyagok megmaradásához a Tzigara-Samurcaş, I. Ferdinánd román király féltestvére által biztosított őrség is hozzájárult. A románok visszavonulását követően az épületben 1920-ig járványkórház működött. 1922-ben a helyben maradt és a Magyar Nemzeti Múzeumból visszaszállított gyűjteményi anyag rendezésével, ismét jelentős adományok gyűjtésével nyílhatott meg újra a múzeum, ahol hamarosan előadóesteket is tartottak. 1924-ben a román jogrend alapítványként elismerte a Székely Nemzeti Múzeum jogi státusát.

Csutak Vilmos igazgatósága alatt, a két világháború közötti időszakban Erdély legjelentősebb tudományos és kulturális központjává vált a múzeum, és kezdeményezésére megszületett első szabadtéri egysége is. Ennek első épületét, a csíkmenasági-pottyondit 1937-ben avatták fel. Csutak Vilmos 1936-ban bekövetkezett halála után az igazgatói

2 WOLF Tamás 2002
3 BOÉR Hunor–BÍRÓ Rózsa 2002, 7-8.
4 *„Azon honleányi érzetből indulva ki, hogy székely nemzetem tudományos mívelődését némileg előmozdítsam -- tettem több múzeumi tárgyakból egy múzeumi alapot, mely ma már “Székely nemzeti múzeum” nevet viseli. Ezt az összes székely nemzetnek javára gyűjtöttem.”* Özv. Cserey Jánosné Zathureczky Emília alapítólevelei, 1877. március 10, 1879. december. https://www.szekelyfoldert.info/sznm/muzeum/csereine.htm [letöltés ideje: 2019.06.05.]
5 LÉNÁRT Anna 2002, 159., BALASSA M. Iván 2007, 204.

[1] Vargha Mihály igazgató mutatja be a Székely Nemzeti Múzeumot, 2018

feladatokat átvevő Herepei János 1940-ben Teleki Pál megbízására rövid idő alatt előkészítette a múzeum átszervezését és kidolgozta az Erdélyi Tudományos Intézet tervét. Mindezek sajnoscsak részben valósultak meg, ugyanakkor a múzeum közgyűjteményi státuszt kapott, államsegélyt a fenntartásához, és gyűjtőterülete az egész Székelyföld lett.

A második világháború sajnálatos módon a múzeumi gyűjtemény legnagyobb pusztulását okozta. 1944 végén a vasúton, felsőbb utasításra elmenekített múzeumi anyagot Zalaegerszeg közelében bombatámadás és pusztulás érte. Mindeközben a helyben maradt gyűjteményt Fadgyas Anna titkárnő gondozta és védte meg. Az intézmény azonban nem kerülhette el az államosítást, amelyre 1949. július 1-jén került sor. 1952-ben betiltották nevének használatát, s majd csak jóval 1968 után, Kónya Ádám igazgatói működése alatt (1990–2000), 1994-ben sikerült visszaszerezni azt. 1992-ben pedig a közösségi működést elősegítő alapítványt újra bejegyezték.[6]

A szabadtéri múzeumi gondolat folytatása a kisebbségi lét körülményei között csak részben, illetve megváltozott módon történhetett meg. Így született meg Kónya Ádám terve a Sepsiszentgyörgy közelében létesítendő szabadtéri múzeumról, számos, az ekkor általa felmért és gyors pusztulásnak kitett háromszéki udvarházak és kúriák meg- és múzeumba bementésének elképzelésével.

A szocializmus korszakának meghatározó igazgatói személyisége volt Székely Zoltán,

6 A korszak eseményeiről lásd https://www.szekelyfoldert.info/sznm/adattarak/kronologia/m_idoben1.htm [letöltés ideje: 2019.06.05.]

akinek működése alatt jöttek létre az intézmény első külső szervezeti egységei, a Gyárfás Jenő Képtár, a Csernátoni Múzeum szabadtéri múzeumi részlegként, Haszmann Pál kezdeményezésére, a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum, a kisbaconi, ma már nem működő Benedek Elek Emlékház.

Az 1990-es változások fontos, a romániai magyar tudományos és kutatói közösséget meghatározó eseményének színhelye volt a Székely Nemzeti Múzeum: itt alakult meg 1990. február 3-án a Kriza János Néprajzi Társaság[7] (elnöke 1990-2012 között a zabolai születésű Pozsony Ferenc néprajzos professzor).

S hogy milyen ma a Székely Nemzeti Múzeum? Vargha Mihályt idézzük: *„Jelenleg a legnagyobb határon túli magyar közgyűjtemény, egyben Kovászna megye és a Székelyföld egyik fontos turisztikai látványossága. A romániai múzeumi hálózatban regionális besorolású, fenntartója Kovászna Megye Tanácsa. Munkáját segíti a kilencvenes években bejegyzett Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány is… A Kós Károly által tervezett sepsiszentgyörgyi épületegyüttesben jelenleg könyvtár, természettudományi, régészeti-történelemi és néprajzi osztály működik. Az intézményhez tartozik ezenkívül a sepsiszentgyörgyi képtár, az erdélyi művészeti központ, valamint a kézdivásárhelyi, a csernátoni, a baróti és a zabolai külső múzeumi egység is.”*[8]

A múzeumépület bejárása közben nem pusztán megismertük az intézmény történetét, kiállításait, hanem arra is fény derült, hogy miként fejlődött a megújult múzeum viszonya közönségéhez és közösségeihez. Ennek egyik emlékezetes példája a Réty településen 1941-ben állított honvédszobor története: 1944-ben a településre behatoló román katonák ledöntötték, megcsonkították. A végső megsemmisülést úgy kerülte el (mégis), hogy 1977-ben, Nicolae Ceauşescu háromszéki látogatása előtt a Székely Nemzeti Múzeum kertjében Fekete Lajos, a múzeum akkori munkatársa elásta. A kiemelését, majd restaurálását követően, visszaadva a település közösségének, a szobor újra avatása Rétyen 2010. augusztus 21-én történt meg.

Vargha Mihály kiemelte a bemutatás során a Székely Nemzeti Múzeum és Sepsiszentgyörgy, valamint a régió lakosainak megújult kapcsolatrendszerét. A múzeum kertjének átalakításával – szabadtéri képzőművészeti kiállítások és programok helyszíne lett az elmúlt években – rendszeres vendégek a múzeumban az itteniek, és ezáltal sokkal erősebbé vált a kötődésük a múzeumhoz. A város kiemelt tavaszi programját jelentő Szent György Napok eseményeinek régebben nem volt helyszíne az intézmény. Napjainkban ugyanolyan pezsgés van a fesztiválhoz kapcsolódó múzeumi eseményeken, mint a városközpontban a fesztivál idején. Ezek a változások nem pusztán a látogatószám emelkedését hozták, hanem a város és a múzeum együttműködésének, az alapítás időszakából megismert közösségi erő megnyilvánulásának 21. századi bizonyítékai is.

Már látogatásunk után, de a tanulmány megírása előtt örvendetes eseményről kaptunk hírt sepsiszentgyörgyi múzeumi kollégáinktól: 2019. március 23-án a Székely Nemzeti Múzeum elnyerte a Magyar Örökség Díjat. Nagy tisztelettel gratulálunk az elismeréshez,

7 https://www.szekelyfoldert.info/sznm/adattarak/kronologia/m_idoben4.htm [letöltés ideje: 2019. 06.05.]
8 https://www.sznm.ro/index.php [letöltés ideje: 2019.06.05.]

és végezetül Varga Benedek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának ez alkalomból írt laudációjából idézzük: *„A Székely Nemzeti Múzeum létrejötte, túlélése a székelység újabb viharos századában, nemzetmegtartó szerepe és erős társadalmi beágyazottsága élő példája annak, hogy a közösségért, a nemzetért alkotók és a múzeum összetartó közössége együttesen mi mindent képesek megteremteni.”*[9]

Jó ide eljönni, jó a közösségért dolgozó múzeum munkáját és munkatársait megismerni, és jó velük együtt dolgozni!

MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér, Sepsiszentgyörgy

A MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérben Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin fogadott bennünket, hogy beszéljenek nekünk a kiállítóhely alapításáról, az elmúlt tíz év történetéről, a városban, illetve a kortárs művészeti életben betöltött szerepükről, múzeumpedagógiai programjaikról, közösségépítő tevékenységükről. Kispál Attila vezetésével megtekintettük a WORKING TITLE 2 csoportos kiállítást is, amely 35 év alatti fiatal művészek alkotásait mutatta be. A kiállítás kortárs vizuális művészek számára kiírt pályázati felhívás eredményeként jött létre, melynek célja az volt, hogy lehetőséget adjon fiatal vizuális művészek, művészcsoportok bemutatkozására.[10]

A MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér 2010. április 1-én nyitotta meg kapuit, és működik azóta is Sepsiszentgyörgy belvárosában, a patinás Bazár-soron. *„A MAGMA egy artist-run kiállítótér, mely egy jól meghatározott művészeti-kuratoriális koncepcióval rendelkezik. Egyéni és csoportos kiállítások szervezésén kívül más művészeti projekteket is kezdeményez: szakmai előadások, beszélgetések, viták, filmvetítések, műhelyfoglalkozások helyszínéül szolgál, és online, illetve hagyományos kiadványok létrehozását is vállalja.”*[11]

A kiállítótér megnyitását közel hároméves előkészítő munka előzte meg, amelynek keretében az ötletgazdák és alapítók, Kispál Attila, Kispál Ágnes Evelin és Vetró Bodoni Barnabás, létrehozták és elindították a MAGMA projektet, megalapozva ezzel a kiállítótér működését.

Egy kortárs kiállítóhely létrehozásának a gondolata, ahol kiállíthatják és megismerhetik egymás munkáit a kortárs művészek, már az 1990-es években megfogalmazódott a Sepsiszentgyörgyön működő képzőművészeti tagozat fiataljaiban. Ennek nyomán született meg 2002-ben a Maybe 1 csoportos kiállítás, ami lehetőséget nyújtott a fiataloknak a bemutatkozásra. A következő megmutatkozásra 2007-ig kellett várni, ekkor nyílt meg a Maybe 2, ahol már a képzőművészet egyéb megnyilvánulási formái, kiállítási lehetőségei is foglalkoztatták a művészeket. A megnyitó után kerekasztal-beszélgetést szerveztek, amelyen a kortárs művészet finanszírozásáról, megjelenési lehetőségeiről, a helyi kortárs képzőművészet és a város kapcsolatáról is szó volt. Ezen az eszmecserén fogalmazódott meg először egy kortárs kiállítóhely megnyitásának gondolata Sepsiszentgyörgyön. Ezt követően elkezdődött a tervezés és előkészítés. Először elnevezték a projektet MAGMÁ-nak, mert fontos volt, hogy a név több nyelven is érthető legyen.

9 https://www.sznm.ro/sznm.php?o=sznmdiploma [letöltés ideje: 2019.06.05.]
10 https://magma.maybe.ro/archive.php?id=281 [letöltés ideje: 2019.06.06.]
11 https://magma.maybe.ro/about.php [letöltés ideje: 2019.05.08.]

Ezt követően elkezdték minél több fórumon megismertetni az elképzeléseiket, megkeresték a helyi kulturális intézmények vezetőit, aláírásokat gyűjtöttek, támogatókat, lehetséges helyszíneket kerestek. Ebben az időszakban Sepsiszentgyörgy kulturális élete is nagy változáson ment keresztül, a Székely Nemzeti Múzeum, a Színház is új utakat keresett, és elindult egy tudatosabb kultúraépítés a városban. Mindez kedvezően hatott a MAGMA indítására, és hamar követőkre és támogatókra talált a gondolat a helyi értelmiség körében.[12]

Végül a programtervezetet benyújtották a Kovászna Megyei Tanács elnökének. A kiállítóhelynek kiszemelt épület a tanács tulajdonában volt, és éppen felújítás alatt állt, ezt szerették volna megkapni a MAGMA számára. A tanács szerencsére pozitívan állt a kéréshez, és ígéretet kaptak a támogatásra. A helyiség felújításánál, a belső terek kialakításánál már figyelembe vették, hogy ott egy kiállítóhely fog megnyílni, ezért a MAGMA alapítóit is bevonták a tervezésbe, a munkálatokba. Ilyen előzmények után nyílt meg a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítóhely 2010 áprilisában a Székely Nemzeti Múzeum tagintézményeként.[13] A MAGMA Kiállítótér intézményi keretét és alapfinanszírozását tehát a Székely Nemzeti Múzeum adja, azonban a működtetésben részt vesz a MAGMA Kortárs Közeg Egyesület, amely kiállítások, kiadványok, programok megvalósítására pályázik sikeresen.

A MAGMA célja a mai napig, hogy egy olyan független, hiánypótló kiállítótér és műhely legyen, ahol lehetőség van a kísérletező szellemű, progresszív művészeti alkotások bemutatására, ugyanakkor otthont ad a műhelymunkáknak, előadásoknak, kreatív kezdeményezéseknek. Bemutatkozási lehetőséget biztosít a fiatal alkotóknak, és segíti a különböző művészeti területen tevékenykedők együtt gondolkodását és munkáját.[14] A MAGMA egy markáns szakmai arculattal rendelkező kiállítótér, ahol a létrehozott kiállítások, kapcsolódó programok tervszerűen, egységes koncepció mentén jönnek létre.[15]

A MAGMA kiállítások rendjét, a hozzá kapcsolódó egyéb projekteket, kulturális és múzeumpedagógiai programokat éves szinten dolgozzák ki. Az elején elsősorban egyéni kiállításokat szerveztek, mostanra azonban túlsúlyban vannak a csoportos kiállítások. Mindig nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a helyiek mellett magyar és román alkotókat, határon túli és külföldi művészeket is meghívjanak. A képzőművészeten belül a médiaművészetre fókuszálnak kiállításaikban, hiszen Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin is a Magyar Képzőművészeti Egyetem intermédia szakán végeztek. *„… úgy érezzük, hogy az ilyen jellegű alkotások bemutatása nyomatékosabb kell, hogy legyen, hiszen a klasszikus művészet bemutatásának terei, felületei sokkal kiterjedtebbek térben és időben. Ezért is helyezzük előtérbe az új médiumok megismertetését. Ráadásul ezen a téren nagyon sok értékes, bemutatásra érdemes alkotó és alkotás van még a tarsolyunkban, ezért igyekszünk*

12 http://kepiras.com/2016/01/damokos-csaba-mediumtol-magmaig-seta-a-sepsiszentgyorgyi-kortars-muveszet-korul/ [letöltés ideje: 2019.05.08.]
13 https://www.maszol.ro/index.php/kultura/107425-berlinig-meg-sem-alltunk-volna-a-sepsiszentgyorgyi-magma-kortars-m-veszeti-kiallitoter-alapitoival-beszelgettunk [letöltés ideje: 2019.05.08.]
14 https://www.3szek.ro/load/cikk/13066/kristalyosodik_a_magma_sepsiszentgyorgy_uj_kortars_kiallitotere [letöltés ideje: 2019.05.08.]
15 http://kepiras.com/2016/01/damokos-csaba-mediumtol-magmaig-seta-a-sepsiszentgyorgyi-kortars-muveszet-korul/ [letöltés ideje: 2019.05.08.]

[2] Belépés a MAGMA Galériába. 2018

minél nagyobb merítésű bemutatásokat kínálni."[16]

Nagy hangsúlyt fektetnek a kezdetek óta arra is, hogy a kiállításokat dokumentálják, így mindegyikhez készül katalógus, és sok minden online, a honlapjukon is elérhető.

Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin már a kezdetektől nagyon fontosnak tartotta, hogy megszólítsák és bevonják a fiatal korosztályt is. Tárlatvezetéseken, műhelyfoglalkozásokon igyekeznek az óvodáskorúaktól a gimnazistákig minden korosztály művészeti nevelésében részt venni, kortárs művészeti alkotások megismerésén, értelmezésén keresztül szélesíteni a művészeti látásukat, növelni érzékenységüket. *„Úgy gondoljuk, hogy a műhelyeken vagy tárlatvezetésen való részvételükkel egyre bátrabban mozognak a kiállítótérben, és mi azt roppant fontosnak tartjuk, hogy a látogató ne görcsösen fogjon hozzá egy kortárs művészeti kiállítás megtekintéséhez. Ehhez pedig hiányzik sajnos az oktatásból a vizuális nevelésnek egy olyan minimális szintje, ami képessé tenné a gyermekeket arra, hogy a kiállításainkat értsék. A leérettségizetteknek minimum érteniük kellene ezeket, de ehhez szükséges egy kis fogódzó – mi tulajdonképpen ezeket próbáljuk megadni ezeken a foglalkozásokon. Azt is szoktuk mondani, hogy a lezserség mellett a kortárs képzőművészetben nincs olyan, hogy félreértelmezés. Ennek éppen olyan létjogosultsága van, mint a helyes értelmezésnek, hiszen ez egy több tényezőből összeálló dolog. A tárlatlátogatásnak megvan a maga technikája, mi pedig ezeket is elmondjuk a gyermekeknek, fiataloknak. Bátorítjuk arra, hogy mindenképp térjenek be hozzánk és nézzék meg*

16 https://www.maszol.ro/index.php/kultura/107425-berlinig-meg-sem-alltunk-volna-a-sepsiszentgyorgyi-magma-kortars-m-veszeti-kiallitoter-alapitoival-beszelgettunk [letöltés ideje: 2019.05.08.]

a kiállításokat, mert ha az embert elkapja a lelkesedés, akkor nagyon szépen beindul és magától működik minden, öröm számára a felfedezés.”[17]

A MAGMA az elmúlt évek alatt komoly elismerést és rangot vívott ki magának nemcsak helyi vagy erdélyi, hanem nemzetközi szinten is. Kialakult egy stabil, értő törzsközönségük, akik rendszeresen látogatják a kiállítóhelyet. A kezdeti csökkenés és stagnálás után az utóbbi években folyamatosan nő a látogatószám, ami többek között köszönhető a rendszeres és gyakori műhelyfoglalkozásoknak, tárlatvezetéseknek is. Egyre több fiatalt, gyereket és rajtuk keresztül a szülőket vonzza be a MAGMA.[18]

Munkájukért 2019 januárjában rangos elismerésben részesültek, az Országos Kulturális Alap (AFCN) Kitartás a Kultúrában elnevezésű díját a MAGMÁ-nak, illetve a kiállítóhelyet működtető MAGMA Kortárs Közeg Egyesületnek ítélték oda, amelyet a román kultúra napján, Bukarestben nyújtottak át Kispál Attilának és Kispál Ágnes Evelinnek. *„Noha a díjat a sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Közeg Egyesületnek adták, mi úgy tekintjük, hogy az elismeréssel díjazták mindegyik nálunk kiállító művészt, valamint kurátort, előadót, múzeumpedagógust, partnert, fenntartót, szóval mindenkit, akivel együttműködtünk az elmúlt egy évtizedben”* – nyilatkozta az esemény kapcsán Kispál Attila, rámutatva arra, milyen fontos közösségi munka folyt az elmúlt években.[19]

17 https://www.maszol.ro/index.php/kultura/107425-berlinig-meg-sem-alltunk-volna-a-sepsiszentgyorgyi-magma-kortars-m-veszeti-kiallitoter-alapitoival-beszelgettunk [letöltés ideje: 2019.05.08.]

18 https://www.3szek.ro/load/cikk/27700/megszuletett-a-magma-sepsiszentgyorgy-uj-kiallitotere [letöltés ideje: 2019.05.08.]

19 https://kronika.ro/kultura/dijat-kapott-tevekenysegeert-a-magma-n-rangos-elismerest-itel-tek-oda-a-sepsiszentgyorgyi-kortars-muveszeti-kiallitoternek [letöltés ideje: 2019.05.08.]

Abstract

On Study Trip in Transylvania

A group of Hungarian cultural professionals participated in a study trip in Romania, where they got acquainted with the Hungarian minorities' museums, libraries, cultural community centres and cultural NGOs and with their activities. In this paper, we introduce two museums: the Székely National Museum and the MAGMA Contemporary Art Space. Besides the history of the museum, we would like to introduce how the Székely National Gallery has been turned into a modern museum, which has nowadays different kind of cultural roles. We are also speaking about the communities of this institution.

The MAGMA was established 10 years ago and since then it has been an important site of visual education and contemporary visual arts.

.

Irodalom

BALASSA M. Iván: *Erdély a magyar szabadtéri muzeológiában. Ház és Ember 20.* A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. Szerk. Cseri Miklós-Füzes Endre. Szentendre, 2007, 203-226.

BARTHA Réka – *Berlinig meg sem álltunk volna – a sepsiszentgyörgyi Magma Kortárs Művészeti Kiállítótér alapítóival beszélgettünk.* Maszol, 2019.01.29. https://www.maszol.ro/index.php/kultura/107425-berlinig-meg-sem-alltunk-volna-a-sepsiszentgyorgyi-magma-kortars-m-veszeti-kiallitoter-alapitoival-beszelgettunk [letöltés ideje: 2019.05.08.]

BOÉR Hunor – **Bíró** Rózsa: *A Székely Nemzeti Múzeum kezdetei 1851-1881*. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára. szerk. WOLF Tamás. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2002, 7-58.

DAMOKOS Csaba: *MEDIUMTÓL MAGMÁIG – Séta a sepsiszentgyörgyi kortárs művészet körül*. Képírás Internetes Folyóirat, 2016 http://kepiras.com/2016/01/damokos-csaba-mediumtol-magmaig-seta-a-sepsiszentgyorgyi-kortars-muveszet-korul/ [letöltés ideje: 2019.05.08.]

KISS Judit: *Díjat kapott tevékenységéért a MAGMA – rangos elismerést ítéltek oda a sepsiszentgyörgyi kortárs művészeti kiállítótérnek*. Krónika Online, 2019. https://kronika.ro/kultura/dijat-kapott-tevekenysegeert-a-magma-n-rangos-elismerest-iteltek-oda-a-sepsiszentgyorgyi-kortars-muveszeti-kiallitoternek [Letöltés ideje: 2019.05.08.]

LÉNÁRT Anna: *Magyar Skansen és a Székely Nemzeti Múzeum.* Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára. szerk. WOLF Tamás. Második rész. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2002, 185-202.

MÓZES László: *Sepsiszentgyörgy új, kortárs kiállítótere – Kristályosodik a Magma*. Háromszék Független Napilap, 2019.07.18. https://www.3szek.ro/load/cikk/13066/kristalyosodik_a_magma_sepsiszentgyorgy_uj_kortars_kiallitotere [letöltés ideje: 2019.05.08.]

Mózes László: *Sepsiszentgyörgy új kiállítótere Megszületett a Magma*. Háromszék Független Napilap, 2010.05.27. https://www.3szek.ro/load/cikk/27700/megszuletett-a-magma-sepsiszentgyorgy-uj-kiallitotere [letöltés ideje: 2019.05.08.]

WOLF Tamás (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*. Első rész, második rész. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2002.

Az újrakezdés esélye (1990-2000). Székely Elektronikus Könyvtár, 2000 https://www.szekelyfoldert.info/sznm/adattarak/kronologia/m_idoben4.htm [letöltés ideje: 2019.06.05.]

Magma Kortárs Művészeti Kiállítótér, 2010, https://magma.maybe.ro/about.php [letöltés ideje: 2019.05.08.]

Székely Nemztei Múzeum, 2019, https://www.sznm.ro/index.php

Working Title 2, Magma Kortárs Művészeti Kiállítótér, 2018. https://magma.maybe.ro/archive.php?id=281 [letöltés ideje: 2019.06.06.]

Szeben.ro https://szeben.ro/ [letöltés ideje: 2019.06.05.]

Czuppon Lilla – Soltész Edina

Ausztriai tanulmányút

"Kiváló példája volt a Bécsi Zsidó Múzeumnak és a ZOOM Gyerekmúzeumnak a gyakorlata, amelyek

során kiemelkedően alkalmazzák az önkéntesek bevonását és az esélyegyenlőség megteremtését."

Ausztriai tanulmányút

Bevezető

A 2018. augusztus 21-24-ig tartó osztrák tanulmányút során olyan intézményeket ismerhettünk meg, melyek bemutatták a kulturális sokszínűség együttélésének harmóniáját, egységét, és kivitelezhetőségének példáit. Megismerhettük Bécsben az esélyegyenlőség megteremtésére és az elfogadó attitűd kialakítására törekvő Bécsi Zsidó Múzeumot, valamint az innovatív fejlesztésekre és aktuális társadalmi problémákra reflektáló, interaktív ZOOM Kindermuseumot. A két intézményben közös a tenni akarás, a gyermekek számára érthető tárlatok kialakítása. Múzeumpedagógiai jó gyakorlataik a hazai szakemberek számára is példát mutathatnak a világ aktualitásaira reflektáló bemutatók és programok, a közönség, a gyerekek és a fiatalok eredményes elérésére, a programok és a foglalkozások korszerű eszközökkel és módszerekkel történő megvalósítására.

Bécs Ausztria fővárosa és legnagyobb városa is egyben, a kilenc tartományból álló osztrák állam egyike. Bár a város a zene városaként vált világhírűvé kulturális szempontból (Mozart, Haydn, Strauss), politikai szempontból mindig is meghatározó szerepet töltött be a történelem során (az Osztrák–Magyar Monarchia fővárosa volt Budapest mellett, annak az első világháborút követő felbomlásáig, napjainkban pedig itt található az ENSZ harmadik központja Genf és New York mellett). Ezt a „nemzetköziséget" kulturális életükben mind a mai napig fenntartják. A közelmúlt migrációs válságának kezelését nem csak politikai eszközökkel próbálták megoldani, hanem több kulturális intézmény is igyekeztek segítséget nyújtani a bevándorló közösségek számára.

A tanulmányúton több olyan cselekvő, társadalmi szerepvállalásnak eleget tévő és ezért küzdő intézményt látogattunk meg, mely példaértékű a befogadás és esélyegyenlőség megteremtésének bemutatása szempontjából.

Bécsi Zsidó Múzeum (Jüdisches Museum Wien)[1]

Kulturális és társadalmi felelősség szempontjából egyik meghatározó intézménylátogatásunk volt a Bécsi Zsidó Múzeum (Jüdisches Museum Wien). Már a múzeum jelképe is nagyon meghatározza az intézmény küldetéstudatát, társadalmi szerepét, szimbolikus jelentését: Victoria Blitz biciklijével végigutazza a bécsi zsidó közösség történetét. Több múzeumpedagógiai program épül a kerékpárra. A múzeum egyik érdekessége, hogy minden tárgynak története van, nem csak történelme. Ezeken a történeteken keresztül próbálják a látogatóknak bemutatni a bécsi zsidó közösség mindennapjait.

1 http://www.jmw.at/

Az Eskeles Palotában (1993 óta) található múzeumot tartják a világ első, a zsidóságot bemutató muzeális intézménynek, melyet 1895-ben alapítottak. Gyűjteményük első darabjai adományokból tevődtek össze. A múzeum az Osztrák–Magyar Monarchia zsidó közösségeinek történetét, kultúráját mutatja be. 1937-ben a leltár során, a múzeumi gyűjtemény már 6 474 tárgyat tartalmazott. 1938-ban, az Anschluss idején, a nácik hatalomra kerülése után bezárták. 1939-ben a múzeumi gyűjtemény nagy része a Néprajzi Múzeumba és egyéb kulturális intézményekbe került. A Természettudományi Múzeum antropológiai osztálya az összegyűjtött tárgyakat antiszemita propagandaként használta fel. Az 1950-es években az Izraelita Kultúrközösség (IKG Vienna) visszaszerezte a szétosztott javakat, habár az 1990-es évekig nem állították ki őket. A majdnem 7 000 tárgy feléről semmilyen információ nincs, nem tudják/nem lehet tudni, hogy esetleg ellopták vagy tönkretették azokat. Az elveszett tárgyakról készült listán szereplő gyűjteményi darabok – melyet a Bécsi Zsidó Múzeum tart számon –, sokszor felfedezhetőek antik piacokon. A megmaradt tárgyak alkotják a múzeum jelenlegi gyűjteményének alapját. Több éves előkészület után, új, állandó kiállítást mutatott be az intézmény: a bécsi zsidóság az osztrák főváros kulturális és pénzügyi életében betöltött szerepéről, a második világháború utáni korszakról napjainkig.

A zsidó hitközösséggel nincs együttműködés a múzeum koncepciójának kialakításában, illetve az üzemeltetésben, de fenntartják a kapcsolatot. A volt főrabbi rendszeresen látogatja a múzeumot. A zsidó naptár szerint az újév szeptemberben kezdődik, így többször rendezték már meg itt az újévi koncertet.

A múzeum területe három szinten helyezkedik el, melyet mozgássérültek is igénybe tudnak venni. Az első szinten archív film- és hanganyagok láthatóak, hallhatóak, emellett személyes emlékek és tárgyak. A második szinten a bécsi zsidóság mindennapjait mutatja be jelentős történelmi eseményeket állítva a központba, illetve olyan neves, zsidó-osztrák kiválóságok is helyet kapnak itt, mint például Sigmund Freud, Arnold Schönberg.

A harmadik emeleten pedig egy látogatható műtárgyraktár tárul a szemünk elé, melyben a végeláthatatlan kincsek, ékszerek szemet gyönyörködtető és egyben látható sokaságával mutatják be a zsidó kultúra végtelen gazdagságát és sokszínűségét. A muzeális intézmény megtekintése mindenképpen idegenvezetővel ajánlott, mert a múzeum élő történelemkönyvként történetek sokaságát mutatja meg, melynek megértéséhez mindenképpen segítségre lehet szüksége a látogatónak. Önálló látogatóként a múzeum alapkoncepcióját nem tudnánk úgy befogadni, mint egy történetmeséléssel gazdagított tárlatvezetés során. A látogató így nem csak megnézi a kiállítási tárgyakat, hanem bele is éli magát a történetekbe, szinte együtt él a személyes tárgyakat felvonultató tárlattal.

A múzeumot Hannah Landsmann múzeumpedagógus vezetésével ismerhettük meg. Múzeumpedagógusunk mozgássérültként áll alkalmazásban, de az esélyegyenlőségi szempontoknak megfelelően kialakított belső térben való mozgása teljesen zavartalan volt. Mindenhol tágas terek, kényelmes olvasási lehetőség és sok ülőhely biztosította a múzeum bejárásának kényelmét.

Hannah Landsmann a foglalkozás elején külön kiemelte, hogy a múzeum nem holokauszt múzeumként funkcionál, nem ezt helyezi előtérbe, de természetesen ez a téma is része a kiállításianyagnak. Nagyon fontos ismeretátadási stratégiája a múzeumnak, hogy nem

[1] Az állandó kiállítás részlete a bécsi Zsidó Múzeumban 2018

múltról és a népet ért tragédiáról való töprengést helyezték a kiállítás központjába, hanem az őket ért eseményeken keresztül szeretnének a mai társadalomnak szánt üzenetet közvetíteni, melyet értelmezni és megérteni segítenek a kurátorok és a múzeumpedagógusok.

Erre az elvre épül a múzeum alapkoncepciója is. A múzeum dolgozói között nagyon szoros kooperáció alakult ki – a kurátor munkája, hogy kiállításokká komponálja a múzeum üzenetét, a múzeumpedagógusok pedig a programok és a foglalkozások során bontják ki és értelmezik a résztvevő látogatókkal közösen a kiállításba (vagy kiállítássá) kódolt üzenetet.

A múzeumpedagógusok nem fegyelmező, utasító, tanítói szerepben irányítják a foglalkozást, hanem a múzeumi tárgyakkal, az ott megteremtett szituációkkal próbálják megindítani a gyermekek képzeletét. Szereplői a foglalkozásoknak, nem pedig külső szemlélői. Minden programbeszélgetéssel, kérdések felvetésével kezdődik, melyben nincs jó és rossz válasz, hanem minden a közös gondolkodásra késztet. A múzeum fő tevékenysége a közös gondolatok elindítása, kooperációk kialakítása.

Hannah Landsmann a múzeumpedagógiai módszerüket Lily, egy, a második világháború alatt Angliába kimenekített zsidó kislány történetén és tárgyain keresztül mutatta be számunkra, melyben megismerhettük, mely célok mentén szervezik az ismeret- és

tudásátadás főbb irányait.

Módszertanának alapját képezi az élménypedagógia alkalmazása. A foglalkozás elején a múzeumpedagógus Lily dobozát tartja a kezében, akit sikerült kimenekíteni a zsidók kitelepítésének idején. Tárgyai között olyan kislánykori emlékeket találhatunk, melyek minden mai gyermek játékai között szerepelnek (babák, labdák, színes ceruzák). A gyerekek Lily történetének megismerése után azt a feladatot kapják, hogy rajzolják le, mit raknának egy dobozba, ha egy barátjuk elköltözne. Ez a program reflektál a Bécs városát is elérő migrációs problémára, ugyanis bármikor kerülhet az ember olyan helyzetbe, hogy el kell hagynia a hazáját és az otthonát. A bevándorló gyermekek beilleszkedését elősegítvén, sok iskolában integrált osztályokat hoztak létre, így a gyermekek találkozhatnak a különböző történetekkel érkező társaikkal. A hangsúly rögtön nem a deportálásra helyezi a fókuszt, amint egy zsidó történelmet bemutató múzeumról gondolná a látogató, hanem egy mai problémával állítja párhuzamba, és segíti annak értelmezését.

Az élmény alapú tanulás gyakorlati tapasztaláson alapul, melyet a Bécsi Zsidó Múzeum is alkalmaz. Nincsenek kimondott szabályok a gyerekeknek, csupán keretet adnak a foglalkozásnak, a gyermeknek kell saját választ, megoldást találnia a problémára. Egy másik múzeumpedagógiai módszert alkalmazva, a múzeumpedagógus egy hétköznapi tárgyakkal teli dobozt tesz a terem közepébe, és megkéri a gyermekeket, hogy válaszszanak a tárgyak közül egy nekik tetszőt, majd keressék meg, vajon melyik kiállítási tárgyhoz tartozhat, illetve kapcsolódhat. A gyerekek itt teret kapnak a tárlat önálló felfedezéséhez, a tárgyak kiválasztásához. Nincs jó megoldás, az önálló gondolkodás után mindenki megtalálhatja a számára közelálló helyszínt vagy gyűjteményi darabot. Ahogy az előző feladatban, itt is arra fektetik a hangsúlyt, hogy a gyermek önállóan, szabad gondolkodás és beszélgetés során ismerje meg az őt körülvevő világot egy közösség által. A tárgyak kiválasztása és párosítása után a gyermekek és a múzeumpedagógus beszélgetésbe elegyedne, megosztják a tárlatban szerzett élményeket.

A Bécsi Zsidó Múzeumban szerzett tapasztalatok alapján úgy gondoljuk, a múzeumoknak – központi témájukon, ott például a zsidóság történetének bemutatásán túl – fel kell készülniük a mindennapi, társadalmi történésekre való reflektálásra is. Ezt a munkát – véleményünk szerint – jelentősen segíthetik és eredményesebbé tehetik a Hannah Landsmann múzeumi foglalkozásán megismert és megtapasztalt élménypedagógiai módszerek, amelyek széleskörű hazai alkalmazásával elérhetjük, hogy mind a gyerekek, mind a felnőttek közelebbi és személyes viszonyba kerüljenek a múzeummal, az ott felfedezhető történetekkel.

A Bécsi Zsidó Múzeum az osztrák tanulmányút egyik legmeghatározóbb élménye volt számunkra, emellett nagyon hasznos, jó gyakorlatként tartjuk számon múzeumpedagógiai munkájának, az alkalmazott módszereknek a megismerését. Bár a mai bécsi zsidó közösség meglepően kicsi (800 fő), az őket bemutató tárlatok azt éreztetik, hogy óriási kulturális sokszínűséggel rendelkeznek mind a mai napig. Munkájuk során pedig olyan múzeumpedagógiai módszereket alkalmaznak, amelyekről belépéskor álmodni sem mertünk. Kevés múzeumban találkoztunk eddigi tapasztalataink során ennyi, az élményalapú tanulást központba helyező múzeumpedagógiai programmal. Nagy meglepetés volt, hogy egy méreteiben és gyűjteményben is kicsi intézmény pár

óra leforgása alatt egy felnőtt számára is mennyi élményt tud adni, s milyen sok gondolatot tud ébreszteni csupán azáltal, hogy az elhangzott történetek a mai ember életének valóságához kapcsolódik.

Emellett külön kiemeljük Hannah Landsmann lenyűgöző és karizmatikus személyiségét, elhivatottságát és tettrekészségét, aki meg tudta értetni intézményük társadalmi szerepvállalását és hivatástudatát. Mozgáskorlátozottsága ellenére azt éreztük, hogy sem neki, sem az intézménynek nincsenek sem fizikai, sem szimbolikus korlátai, így az intézmény élményeket és érzéseket adhat át a látogatóknak.

ZOOM Gyerekmúzeum (Verein ZOOM Kindermuseum)[2]

A ZOOM Gyermekmúzeumban felhőtlenül játszhatnak, tapinthatnak, megismerkedhetnek új kultúrákkal az ide látogatók. A kifejezetten gyermekeknek tervezett kiállítási és stúdióterületek a művészet, a tudomány és a mindennapi kultúra témáiban varázsolják el a gyerekeket. A gyermekbarát játszóállomások, tárgyak, művészi installációk és műhelyek éber kíváncsiságot ébresztenek, és ösztönzik a gyermekek kreativitását. Ez lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy izgalmas és érzéki bevezetést nyújtson nekik a múzeumok világa.

A bécsi múzeumi negyed ZOOM Gyermekmúzeuma a bécsi gyermekkultúra központi eleme, jobban orientálódott a művészet felé, mint sok más gyermekmúzeum.
A gyermekek és a művészek közötti kölcsönhatás helyévé vált.

A ZOOM 1 400 négyzetméteren négy különböző területet kínál 14 éves korig a látogatók számára: a ZOOM interaktív kiállítása 6-12 éves gyerekeknek, a ZOOM Ocean játszóház 8 hónapos kortól 6 éves korig várja a kicsiket. A ZOOM animációs médiastúdió 8 és 14 év közötti gyermekek és serdülők színtere.

„A ZOOM Gyermekmúzeum 2001 szeptemberi megnyitása óta évente több mint 100 000 látogatót vonz, ez a város >>legnépszerűbb játék, tanulás és tapasztalás helyszíne<<. Ez teszi a ZOOM Gyermekmúzeumot a bécsi Múzeumi Negyed egyik legfontosabb és legsikeresebb intézményévé, de kiváló hírnevet szerzett egész Európában, mint az egyik leginnovatívabb kulturális intézmény. A ZOOM Gyermekmúzeum legfontosabb finanszírozója Bécs városa, amely minden évben támogatást nyújt a Wien Kultur és az Állami Ifjúsági Osztály forrásaiból. További állami adományozók a minisztériumok és egyéb finanszírozási kezdeményezések is vannak, valamint Bécs város egyéb önkormányzati szervezeti egységei, amelyek eseti alapon nyújtanak a projektekhez kapcsolódó támogatást. A múzeum a magánszponzorok segítségétől is függ, akik évről évre nagylelkűen támogatják a Gyermekmúzeumot. Ezek közé tartoznak a Wiener Städtische Versicherung fő támogatói, az Erste Bank és egyéb kiállítási partnerek, valamint számos olyan szponzor, akik természetbeni támogatást nyújtanak, és ennek révén jelentősen hozzájárulnak a kiállítások és műhelyek sikeréhez a ZOOM-ban.”[3]

2 https://www.kindermuseum.at/
3 https://www.kindermuseum.at/ueber_das_kindermuseum/finanzierung [letöltés ideje: 2019.04.22.]

Számos „jó példa" egy helyen…

A múzeum igazi gyerek és – túlzás nélkül – felnőtt paradicsom is! Már a bejáratánál egy gigantikus műfüves vízágy kelti fel a figyelmet, ahol a gyerekek vidáman ugrálnak, pihennek. Belépve nagyon barátságos helyszín fogad bennünket. Nem egy szokványos múzeumba érkezünk, hanem egy olyan helyre, amely újfajta szemléletet mutat be, és a jövőbe tekint.

A hely mind megjelenésében, mind tartalmában az élménypedagógia „jó példája". Többféle funkciót lát el, számos példát láttunk erre a látogatásunk során. Kilépnek a megszokott múzeumi keretek közül, minden megérinthető, kipróbálható, játszható. A modern, hatalmas aula egyik részében az információs pult és a jegypénztár helyezkedik el, másik része egy nagy tér, színes babzsákokkal, ahol a pihenhetnek, játszhatnak, együtt lehetnek a családok, gyerekek.

A Kindermuseum négy részből áll, mely mindegyikén látszik, hogy szakemberek hada gondolkodott és dolgozott azon, hogy olyan környezetet építsenek, alakítsanak ki, mely a gyerekek minden igényének és az életkori sajátosságoknak is teljes mértékben megfelel.

Az első rész a ZOOM óceán, a Gyermekmúzeum állandó létesítménye, változatos kaland- és játékterület 8 hónapos kortól 6 éves korig. A *"víz alatti világ"* és a *"hajófedélzet"* két szintjén különleges tárgyakkal játszhatnak a gyerekek, amelyek az életkori sajátosságoknak megfelelően ösztönzik a kognitív és a szociális készségeik fejlődését. Méltán nevezhetjük játszóháznak is, ahol kimozoghatják magukat a gyerekek, felhőtlenül játszhatnak a biztonságos játékokon, amelyeket olyan anyagokból és eszközökből készítettek, melyek időtállóak.

A múzeumpedagógus elmondta, hogy az animátorok a háttérben maradva, amennyire csak lehetséges, elsősorban segítő szándékkal vannak jelen a játéktérben. Figyelmet érdemlő szándéka a vezetőségnek, hogy minél több férfi vegyen részt a munkában, elősegítve a női-férfi szerepek egyenlő jelenlétét, hiszen a gyermekek 1-6 éves kor között a legtöbbet nőkkel vannak körülvéve.

A következő állomás egy stúdiószoba (alkotó, *„kreatív"* műhely), ahol festhetnek, alkothatnak a gyerekek a szülőkkel együtt, igazi Picassónak érezhetik magukat. Nemezelhetnek, szőhetnek, nyomdázhatnak, festhetnek a gyerekek, a szülők és a szakemberek segítségével. Itt nem a végeredmény a lényeg, hanem a folyamat maga, amely során létrejön az „alkotás".

A múzeumban helyet kapott egy multimédiás terem, ahol a gyerekek számára egyszerűnek tűnő technikai szerkezetekkel filmeket, hanganyagokat tudnak készíteni. Természetesen e mögött komoly technikai háttér dolgozik, a múzeum az eszközök használatára szeretné megtanítani a gyerekeket, nem pedig a háttéreszközökre, melyek elvonhatják a figyelmüket a tényleges feladatokról.

A kiállítási rész évenként változik, 2018 augusztusában az emberi jogokról készített tárlatot tekinthettük meg, mégpedig a bevándorló gyerekek helyzetén keresztül.

A múzeumnak ez a része is interaktív és magával ragadó, ahogyan a többi helyszín is, már-már hihetetlen, hogy mennyire valóságos. Számomra elképzelhetetlennek tűnik egy ilyen megvalósítás Magyarországon. De Ausztriában más a gondolatmenet és a hozzáállás. Minden osztályban és óvodai csoportban van olyan gyerek, aki „migránsként" került oda. Így ez náluk nem tabutéma, hanem a mindennapjaik része, s napi szinten foglalkoznak ezzel. Erre a gyakorlatra a Kindermuseum tevékenysége is nagyon „jó példa", ahol testközelből élhetik át és érthetik meg az osztrák gyerekek is, hogy milyen egy országból, a saját hazából való menekülés, milyen bevándorlóként idegen országban és közösségben élni, s a befogadók szemszögéből / szempontjából mit jelent, miként értelmezhető „a bevándorlás".

Más-más gyermek történetét meséli el egy-egy kiállítás, ahol foglalkozásokat tartanak a múzeumpedagógusok. Akárcsak a Zsidó Múzeumban, itt is azt szeretnék bemutatni, hogy az őket körülvevő óvodások/iskolások, akik messzi országból érkeztek, különböző élettörténettel rendelkeznek, de ezen kívül ugyanolyan gyermekek, mint ők, az osztrák gyerekek.

A kiállítás bejáratánál felállított hatalmas sátorban rögtön egy igen elgondolkoztató feladat vár az érkezőkre: sokféle dolog található a földön, például kabát, óra, ásványvíz, táska, gördeszka, esernyő stb. A feladat az, hogy, a gyerekek válasszanak ki maguknak 2-3 tárgyat, amit magukkal vinnének, ha világot szeretnének látni egyedül. Miután megtörténik a kiválasztás, a szakemberek segítségével megbeszélik az eredményt. A többi teremben lehetőséget adnak nekik, hogy más nemzet ruhájába öltözzenek, s egy újabb sátorban zenét válasszanak maguknak. Itt közösen énekelhetnek, táncolhatnak.

Ez a múzeum is igénybe vesz más nemzetiségű (és) bevándorló önkénteseket, amiben nemcsak az önkéntesség, de a bevándorlók integrációjának is „jó példáját" láthatjuk. Az ő segítségükkel és közreműködésükkel könnyebb kommunikálni a bevándorlókkal, és könnyebb a látogatók érzékenyítése, a bevándorlók iránti toleráns, nyitott attitűd kialakítása. Természetesen ez fordított irányú feladat is, hiszen az ideérkező gyerekeket és felnőtteket is képessé kell tenni a számukra idegen kultúra és szokások elfogadására.

Számos workshopot és programot szerveznek csoportoknak, óvodásoknak, iskolásoknak. Ezek annyira népszerűek, hogy nagyon gyorsan kell lefoglalni az időpontokat, mert hamar betelnek.

[2] A csoport tagjai a ZOOM Kindermuseumban, 2018

Összefoglaló

A tanulmányút fő célja az volt, hogy a kulturális és közművelődési területen dolgozók, a résztvevők a tanulmányúton megszerzett tudást, tapasztalatot hasznosítani tudják, és a jó gyakorlatok közül próbálják átültetni, saját intézményük és környezetük feltételeikhez és lehetőségeikhez adaptálni azokat, amelyekkel elérhetik a közösségépítési folyamatok megvalósulását, a társadalmi aktivitás növelését, a közösségi szerepvállalás erősítését. Kiváló példája volt ennek a fent említett két múzeum gyakorlata, amelyek során kiemelkedően alkalmazzák az önkéntesek bevonását és az esélyegyenlőség megteremtését.

Abstract

Austrian Study Trip

During the study trip to Vienna, the participants visited cultural institutions which represented the cultural diversity and the harmonic coexistence of different cultures. We acquainted with the Jewish Museum which was working social inclusion and the acceptance of minorities; and the ZOOM Kindermuseum which aim was to reflect on contemporary social problems with innovative and interactive methods. These museums' educational programs have made effort to reach the younger generation with different kind of programs, workshops and meetings. These programs can be achievable examples for other institutions.

Irodalom

Finanzierung des ZOOM Kindermuseums.
Kindermuseum honlapja, 2019.
https://www.kindermuseum.at/ueber_das_kindermuseum/finanzierung
[letöltés ideje: 2019.04.22.]

Bécsi Zsidó Múzeum
http://www.jmw.at/

Szekeres Viktória – Valachi Katalin

Szlovén és olasz múzeumi jó gyakorlatok

"...a kiállítás kurátora elmondta, azt várják a látogatótól, hogy hozzáadja a saját álláspontját, tapasztalatát,

személyes lenyomatát ahhoz a gyűjteményhez, ami az évek során felhalmozódott a múzeumban."

Szlovén és olasz múzeumi jó gyakorlatok

A harmadik tanulmányút során, 2018. szeptember 3–6. között egy magyar csoport Szlovéniába és Olaszországba látogatott. A négynapos autóbuszos út alatt Szlovénia több települését is felkerestük, valamint rövid látogatást tettünk az ország nyugati határának túloldalára, Olaszországba is. Utunk állomásai a magyar határ közelében található Lendva és Muraszombat, a főváros, Ljubljana, valamint az olasz–szlovén határ két oldalán elhelyezkedő kistelepülések: Kambreško, San Pietro al Natisone és Stolvizza di Resia voltak. Az út során felkerestünk közművelődési intézményt (Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet – Zavodzakulturo Madžarske Narodnosti Lendava), nagyobb múzeumokat (Lendvai Galéria és Múzeum – Galerija-Muzej Lendava, Szlovén Néprajzi Múzeum – Slovenski etnografski muzej, Szlovén Iskolamúzeum – Slovenski solski muzej), határ menti kismúzeumokat és (magán)gyűjteményeket (Lukčeva farm – Lukčeva hiša, Szlovén Multimédiás Ablak – Slovensko multimedialno okno, Rezia-völgybeliek Múzeuma – Muzej rezijanskih ljudi, Köszörűs Múzeum – Muzej brusačev), valamint könyvtárat is (Muraszombati Városi és Területi Könyvtár – Pokrajinska in Študijska knjižnica Murska Sobota).

A tanulmányúton résztvevő 20 fő változatos háttérrel rendelkezett, az ország különböző részeiből érkeztek, különféle szakterületekről. Egyaránt volt köztük múzeumi és közművelődési szakember, könyvtáros, TOP nyertes pályázó önkormányzat képviselője, valamint többen érkeztek a civil szektorból is. A különbözőségek ellenére hamar megtalálták egymással a közös hangot, az út során hasznos ismeretségek köttettek, többen közülük máig tartják a kapcsolatot. Ki kell emelni a minket kísérő idegenvezető, Kalliope Bakirdzi szerepét, aki tevékenyen közreműködött a nagyszerű csoportdinamika kialakításában az utastársak között, és részletes történelmi áttekintést kaptunk tőle Szlovéniáról, ami nagyban segített az út során látottak kontextusba helyezésében. Néhány útitársunk már többször járt Szlovéniában, tőlük is számos történelmi és földrajzi vonatkozású érdekességet tudtunk meg az utazás alatt. Tanulmányutunk első részében a Szlovén Néprajzi Múzeumban (SEM) látott és megtapasztalt jó gyakorlatokat mutatjuk be, míg a második rész egy merőben szokatlan jellegű európai uniós projekt (ZBORZBIRK) eredményeként létrehozott múzeumi hálózat felkeresett helyszíneire fókuszál.

A Szlovén Etnográfiai Múzeum

Két résztvevő beszámolójának idézetével kezdem ljubljanai beszámolómat: Dr. Mikulás Gábor szerint *„A Szlovén Etnográfiai Múzeum tematikus kínálata a hagyományos gyűjteményén kívül kiegészül a tág közösség tudásával. A múzeum munkatársai módszeresen megszólítanak menekülteket, hajléktalanokat, különböző szakmák képviselőit, vagy éppen speciális szexuális érdeklődésű embereket. Kikérdezik őket tapasztalataikról, életükről. Így fordulhat elő, hogy az >>Én, mi és mások – A világom képei"<< állandó kiállítás keretében kis időszaki kiállítás nyílik például egy*

fiatal által gyűjtött pólókból és a hozzájuk tartozó történetekből. Vagy éppen régi cipőkből, hasonló módon. A múzeum tehát a közösség tudását reprezentálja – mellyel egyben a közösség általi elismertségét is megteremti. Az egyén, a kis- és a tágabb közösség identitását együttesen építi – átjárható kapcsolatokat teremtve közöttük. A küldetés nem csak a szakemberek által előállított, kontrollált tárgyak és ismeretek összessége, hanem bátorság a tudás demokratizálására is, nyitás az új, váratlan asszociációk, új tudáselemek felé. Ez nyilván kultúraváltást kíván a gyakran befelé forduló személyiségű gyűjtemények kezelőitől."[1]

Magai Ágota a következőket írta beszámolójában: *„A tanulmányút tanulsága számomra az egy nemzethez tartozás megfogalmazása. Az alábbi gondolatokkal jutottam magam is közelebb a közösséghez tartozás vágyától a nemzet mibenlétéhez, amely, ha a leírtak szerint értelmezzük, megértjük, hogy milyen mozgatórugói vannak a megismert közösségeknek, és ezért olyan szerethetőek számomra is. A nemzet szellemi princípium, József Attila szavai szerint »a nemzet közös ihlet«. Renan szerint »ezt a szellemi princípiumot két dolog alkotja, amely valójában egy: Az első a múltban gyökerezik, a másik a jelenben. Az egyik az emlékek gazdag örökségének birtoklása, a másik a jelenlegi érzés, a vágy arra, hogy egy közösségben éljünk, annak szándéka, hogy a jövőben is kamatoztassuk az osztatlanul kapott örökséget.« A nemzet nemcsak közös érzés, közös szellemi géniusz, hanem a múltat és a jövőt összekötő, egységesítő, folyamatosan működő kapocs is. A múltban gyökerezik és a jövőre hat."*[2] Ez a két leírás jól összefoglalja az út két legfontosabb szakmai tapasztalatát: A Etnográfiai Múzeumban kitűnő példájával találkoztunk annak a szemléletnek, amit a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt is egyik legfőbb céljának tekint, hogy meghonosítsa, adaptálhatóvá tegye a közösségi alapú működést a múzeumok körében. A nyitottságot, befogadást, elfogadást, együttműködést alapvető értékként, meghatározó működési elvként használó ljubljanai múzeumban számos megvalósult elemét megtapasztaltuk ennek.

A második idézet az út egészének tapasztalatát összegzi. A Cselekvő közösségek projekt feladata a TOP „Helyi identitás és kohézió erősítése" projektek szakmai támogatása. Ezeknek a pályázatoknak alapvető célkitűzésük, hogy megerősítsék, felélesszék azokat az értékeket, élményeket, amelyek a lakosság helyben maradását, azonosság- és közösségtudatának erősödését eredményezik.

Elhelyezkedés

Ljubljana 1991 óta a független Szlovénia fővárosa, az ország földrajzi középpontjában a Ljubljanai-medencében, a Ljubljanica folyó két partján helyezkedik el. Az itteni mocsarakban találták meg a világ legrégebbi (Kr. e. IV. évezred) kerékmaradványát. Egy görög monda szerint az aranygyapjút megszerző és hazafelé tartó argonauták vezetője, Iaszón királyfi legyőzte az itteni tóban tanyázó sárkányt, ezért később a sárkány vált a város jelképévé. Írásos dokumentumok először 1144-ben említik az évszázadokon át a Német-római Birodalomhoz tartozó települést. A fővárost egy 1895-ös földrengést követően historizáló, eklektikus és szecessziós stílusban építették újjá. Ennek

1 http://kithirlevel.hu/index.php?kh=kozos_tudas_kozos_hozzaferes_-_komolyan [letöltés ideje: 2019.04.28.]
2 Idézet a tanulmányúton résztvevő Magai Ágota írásos beszámolójából. Kézirat.

bizonyítékát rövid városnézés során magunk is megtapasztalhattuk. Idegenvezetőnk rendkívül széles kultúrtörténeti tudása minden felmerülő helyzetben, épülethez, intézményhez kapcsolódóan színesítette a megismerteket. Ma Ljubljana a szlovénok kulturális központja, ezért is van esélye, hogy 2025-ben az „Európa kulturális fővárosa" címet viselje.

A Szlovén Etnográfiai Múzeum épülete a városközpontban található, Ljubljana újonnan létrehozott kulturális szívében, ahol egykor laktanya állt. A katonai épületek újrahasznosítására kiírt pályázat eredményeképpen a monarchia kori Ludovika épületébe 2004-ben költözhetett át a múzeum a Szlovén Nemzeti Múzeum épületéből, ahol mintegy 70 évig működött. Azóta a területet teljesen átalakították, és a város tervei szerint tovább folytatják Ljubljana művészeti életének ide történő koncentrálását. Az intézmény szomszédságában található a Metelkova negyed. Az elhagyott katonai épületeket itt területfoglalók vették birtokba, és alternatív kulturális közösségi teret hoztak létre. Az elmúlt több mint 20 évben a területet használók és az önkormányzat itt kialakított és fenntartott párbeszéde fontos példája a társadalom és a városvezetés demokratizálódásának. Nappali látogatóként leginkább Street Art alkotásokat láttunk, régi, akár köztéri tárgyak újraértelmezéséből született műalkotásokat, például egy 70-80-as évekbeli gömb mászóka 8 lábú állattá alakított szobrát. Éjszaka azonban pezsgő kulturális élet zajlik klubokkal, koncertekkel, az alternatív gondolkodásmód képviselőinek megjelenésével.

Szlovén Etnográfiai Múzeum

A múzeum – a SEM – küldetésnyilatkozatában a következőket fogalmazza meg: *„A Szlovén Néprajzi Múzeum »emberekről, az embereknek« szól, a kulturális identitások múzeuma, ami a múlt és a jelen közötti kapcsolatról, a hagyományos és a modern kultúráról, a saját és más kultúrák közötti viszonyról, a természeti környezet és a civilizáció közötti kapcsolatról szól. Egy nyitott, aktív, és vendégszerető párbeszédmúzeum, amely a nyilvánosság szolgálatára törekszik. Bemutatja, tudást közvetít a hagyományos kultúrát, a szlovéniai tömeg- és popkultúráról, a diaszpóráról, az Európán kívüli kultúrákról, valamint a mindennapi élet és az ünnepek anyagi és szellemi kulturális örökségéről."*[3] Látogatásunk során, ennek a víziónak a megvalósulását minden pillanatban érzékeltük.

Csoportunkat a múzeum egyik foglalkoztató termében fogadta a teljes múzeumi stáb. Az igazgatónő, Tanja Roženbergar bemutatta kollegáit, akik a múzeum összes osztályát képviselték. A személyes köszöntő mellett egy csésze gyógynövényteával, mézzel, pálinkával, kenyérrel kínáltak bennünket. Ezek mind helyi termékek voltak, a csészét saját kézműves műhelyükben készítik a múzeum saját emblémájával, a méz a szomszédos hotel tetejére telepített kaptárból került az asztalra, és a kenyér is hagyományos szlovén recept alapján készült.

Ebben az első pár percben érzékenyítették és résztvevővé tették a csoportot, mert mindenkire hatott ez a figyelmes, a hagyományos értékek és a közösségben való együttműködést kifejező, azt megjelenítő fogadtatás. Fontos ezt kiemelni azért is, mert

3 https://www.etno-muzej.si/en/about-museum [letöltés ideje: 2019.04.28.]

a tanulmányút résztvevői közül többen voltak, akik már az úti beszámolójukban jelezték, hogy átveszik ezt a gyakorlatot, sőt olyan munkatárs is volt, aki a hazatérés után szervezett első rendezvényén meg is valósította azt.

Miután Nina Zdravič Polič, a múzeum kommunikációs vezetője ismertette velünk a nap tervezett programját, elsőként a Hol laknak a méhek? című időszaki kiállítást tekintettünk meg kurátori tárlatvezetéssel. Barbara Sosič kalauzolt végig a kiállításon, ahol megismerkedtünk Szlovénia és a méhek különleges kapcsolatával. A méhészet a nemzeti öntudat kifejezője, egyedi kultúra kötődik hozzá, melyet nagyon gazdag tárgyi gyűjtemény képvisel a múzeumban. A kiállítás a 18. századi festett kaptár előlapoktól és a hagyományos paraszti kultúrában használt eszközök bemutatásától eljut a napjaink városi környezetében működtethető kaptár modellekig. Ezzel a széles időbeli és térbeli spektrummal tágítja az érdeklődők körét, gyarapítja a látogatók kapcsolódási lehetőségeit. A festett előlap gyűjtemény a múzeum egyik kuriózuma, mely európai viszonylatban is ritka. A naiv táblafestészet eszközeivel megjelenített történetmesélés jó témául szolgál a múzeumpedagógiai foglalkozások számára, több korosztály esetében is. A múzeum nagyon tudatosan vállalja fel a méhészetnek, ennek az egyedi kulturális elemnek a közvetítését, mindennapjainkba való adaptálhatóságát.

Látogatásunk befejező része is ezt támasztotta alá. A múzeum átriumában látott installáció egy utaztatható pavilon, különböző interaktív elemekkel. A VR szemüvegekkel, mobil applikációval, tableten játszható ügyességi játékkal megtöltött, növényekkel beültetett, méhsejt alakzatokból felépített félgömb vonzó és inspiráló látnivaló. A Földművelésügyi, Erdészeti és Élelmiszerügyi Minisztérium, a Szlovéniai Méhészek Szövetsége, a Radovljicai Méhészeti Múzeum és a Kormányzati Kommunikációs Iroda együttműködésében létrehozott kaptár formájú kiállítótér a szlovén kormány által az ENSZ-nél kezdeményezett Méhek világnapja népszerűsítését célozza. A Bee World kiállítás újszerű látásmódjával és digitális eszközeivel a fiatal generációk hatékony megszólítását teszi lehetővé. Célja, hogy felhívja a figyelmet a méhek és más beporzók fontosságára: a fenntartható mezőgazdaságban, az emberek életminőségének megőrzésében, az élelmiszerbiztonság megmaradásában és az éhínség megakadályozásában. A SEM tudatosan vállalja fel és mindennapi működésében hatékonyan képviseli ennek, és az ehhez hasonló társadalmi problémáknak az interpretálását.

A későbbiekben meghallgatott előadásban is számos példa illusztrálta a hasonló témák megjelenését a múzeumban. Sonja Kogej Rus, a múzeumpedagógiai és andragógiai osztály vezetője számolt be ismeretátadási, múzeumpedagógiai munkájukról. Ekkor hallottunk először a személyes kiállításokról, amelyek az *„Én, mi és mások”* című állandó kiállítás változó részeként találhatóak meg a múzeumban. A kiállítótérben hallgattuk meg Sonja előadását, hasonlóan a foglalkozásra érkező csoportokhoz. Kiemelt gondolata volt, hogy minden látogató azonos mértékben fontos, ezért ugyanolyan energiát fordítanak az óvodásoktól a nyugdíjasokig mindenkire. A különböző korosztályokat az életkoruknak, érdeklődésüknek megfelelő módszerek és témák segítségével érik el. Az óvodásoknak szervezett foglalkozások kerete a történetmesélés, éneklés, amely közben csupán néhány tárgyon keresztül mutatnak be hagyományos élethelyzeteket, ünnepeket, mesterségeket. Az általános iskolásokat tevékenységeken keresztül ismertetik meg a hagyományos paraszti kultúra mindennapjaival, ilyen például a szövés, vagy a méhkas előlap festés.

[1] A tanulmányút résztvevői felfedezik a Bee World kiállítás interaktív pavilonját, Szlovén Etnográfiai Múzeum, 2018

A középiskolásoknak vezetett programokat kínálnak, és aktív, rendszeres kapcsolatuk van egyetemi hallgatókkal is. Látogatásunkkor, a méhészeti kiállításokhoz kötődően az Iparművészeti Egyetem hallgatóival a hexagon formához kapcsolódó projektjük zajlott. Évente egy-két kiállítást készítenek közösen a diákokkal.

Minden szombaton tartanak kézműves foglalkozásokat felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt. Szövő– és kerámia műhelyt működtetnek, ahol ipari– és képzőművész mesterek várják a jelentkezőket. Az elkészült művek – amennyiben nem viszik haza készítőik – a múzeum shopjában megvásárolhatók. Hétvégenként lehetőség van mesés és énekes vezetéseket is választani, akár felnőtteknek is. A vezetések megtartásában a diákönkénteseik is közreműködnek. A felnőttek egész évben választhatnak szakemberek, kurátorok, múzeumpedagógusok által tartott vezetéseket.

Kínálnak célzottan nyugdíjasoknak szóló programokat is, ilyen a „nyugdíjas korúak egyeteme”, amely meghatározott témákban hirdet előadásokat. Ebben a korosztályban aktívan működik egy 70 fős női csoportjuk. Önkéntes programjukat is ennek a korosztálynak hirdették meg. A nyolc éve futó projektben most hat fő dolgozik a múzeumban, heti egy-két alkalommal, rendszeresen. Először képzést szerveznek számukra, melynek keretében a résztvevők választják ki, hogy mely területen szeretnének dolgozni. Legtöbben látogatói interjúkat készítenek, vagy a könyvtár működtetésében vesznek részt.

A jeles napokhoz kapcsolódóan minden korosztálynak szóló esemény a Szent Márton, Szent György és Szent Iván nap. Ezen alkalmakkor a múzeum gyűjteményében található tárgyak a rendezvények kiindulópontjai. Ljubljana a Szent Márton európai kulturális útvonal része, ezért a múzeum jelentős kollekcióval rendelkezik ebben a témában.

Módszertani foglalkozásokat is szerveznek, a pedagógusoknak szóló továbbképző programjuk fő célja a tradicionális kultúra elemeinek beépíthetővé tétele a mindennapi tanítási gyakorlatba. A megismert hagyományos népzenei, néptánc elemek saját csoportra, környezetre, életkorra való megfeleltetése biztosítja a hiteles közlés, továbbadás lehetőségét. Arra törekszenek, hogy minden pedagógus kialakíthassa saját nézőpontját, egy új szűrőt, amin keresztül közvetíti a tartalmakat.

Sonjától megtudhattuk, hogy a látogatókkal kialakított személyes kapcsolat az, amit a legfontosabbnak tartanak. Az elérés és a bevonás legfőbb eszközének ezt tekintik. *„Törődni, dolgozni”* kell az emberekkel, fogalmazta meg záró gondolatként, csak akkor lesz látogatóinkkal aktív kapcsolatunk, akkor ismerhetjük meg őket. A múzeumba be kell hozni még a hajléktalanokat is, emelte ki, hogy érzékeltesse, mennyire nyitottan gondolkodnak. Ennek gyakorlati lépéseit meg is tapasztalhattuk a kávézóban, ahol a fogyasztás után még egy kávé kifizetésével bárki hozzájárulhat egy rászoruló ember kávé fogyasztásához. (A *„felfüggesztett kávé”*[4] fogalma már magyarországi kávézók gyakorlatában sem ismeretlen.)

Látogatásunk során megtekintettük a múzeum két állandó kiállításának részleteit is. A SEM önmagát a kulturális identitások múzeumaként definiálja, összekötő kapocsként múlt és jelen, saját és mások kultúrája, illetve a természeti világ és a civilizáció között. E szemlélet kinyilatkoztatásaként jött létre *A természet és a kultúra között* című kiállítás.

A SEM 2006-tól látogatható állandó kiállítása hagyományos a téma választásában, a szlovén és Európán kívüli tradicionális mindennapi és ünnepi kultúra öröksége jelenik meg benne, azonban megjelenítésében semmiképpen nem mondható annak. A múzeum honlapjának ajánlója szerint: *„A természet és a kultúra között”– A hétköznapok és ünnepek szlovén kincsei és nem európai örökségei* című kiállítás kurátorai történeteket kívántak láttatni, abból a nézőpontból, hogy miként befolyásolta a pillanatnyi idő és tér elődeinket a túlélés iránti univerzális törekvés megvalósításában.[5] A természeti és társadalmi környezet változásának befolyásoló ereje, hatása az, ami a fő rendező elv volt. A következő hat témakör köré csoportosul a kiállítás: 1. Az élet tárgyai, a vágy tárgyai, 2. Víz és föld, 3. A szükséges és a szükségtelen, 4. Közösségi és spirituális, 5. Reflexió távoli világokról, 6. Etno ABC. A témák alapján már jobban érthetjük, miért a történetekre, mesékre, dalokra fókuszálva épülnek fel az ismertátadási foglalkozásaik. A hat téma hat teremben jelenik meg, sűrítve, koncentrálva ezzel a kiválasztott tárgyak jelentőségét. Nem időbeli, térbeli rendező elv szerint csoportosít, hanem a körülöttünk lévő világ és az ember viszonyát mutatja be a kiválasztott tárgyakon keresztül. A természeti környezet elemei, az alapanyagok a padlóba süllyesztett tárlókban láthatók, az emberek által létrehozott tárgyak, alkotások, a szellemi kultúra öröksége pedig a falakra és a plafonra került. Az összefüggések, viszonyrendszerek megértését a tárgyak mellett megjelenő archív

4 angolul: Suspensed Coffee
5 https://www.etno-muzej.si/sl/stalne-razstave/jaz-mi-in-drugi-podobe [letöltés ideje: 2019.04.28.]

felvételek bemutatása is segíti. Kiemelem az utolsó témaként megjelölt Etno ABC-t. A kiállításnak ez a része szintetizáló helyként is értelmezhető. A gyűjteményben szereplő tárgyak, jelenségek katalógusát adja, ábécé sorrendben, különösen a fiatal korosztály számára vonzó, érdeklődést felkeltő formában. A múzeumpedagógiai térként használható labirintusban a tárgyakhoz interaktív feladatok kapcsolódnak, melyek sokféle foglalkozás megtartására adnak lehetőséget a versenyhelyzettől az ismeretek elmélyítéséig. Ebből a rövid leírásból is érzékelhető, hogy a kiállítás szándéka nem csupán a néprajzi ismeretek közlése, hanem az emberi létezés környezetétől való elválaszthatatlan viszonyának megértését segíteni kívánja, mindezt korszerű, és a látogatóira reflektáló szemlélettel.

A SEM másik állandó kiállítása az *Én, mi és mások – A világom képei* címet viseli. Az intézmény honlapján a következő gondolatokkal ajánlja látogatóinak figyelmébe:

„Lehet, hogy kíváncsivá tesz minket a másság, a másik, lehet, hogy fontos az identitás, de egyikük sem tagadható meg. A különbözőség az egyéni tapasztalatokból, a mindennapi életből és a kulturális sokszínűségből ered, míg az identitás az egyéniségből fakad. A kiállítás ezzel a nézőponttal kezeli a személyes, közösségi és egyetemes örökség kapcsolatát. A látható örökség helyett figyelmet fordít arra a kérdésre, hogy hogyan jön létre ez az örökség, és mi a jelentősége.”[6]

A 2009-ben nyílt kiállítás az emberről és annak a világban elfoglalt helyéről szól. A kurátorok a kiállítást pihenőhelyként kínálják a napi kötelezettségek közepette, a magunkról és más emberekről való gondolkodás, a világ és az életünk közötti összefüggések vizsgálatának lehetőségeként. Ebben a kiállításban még határozottabban jelenik meg az a szemlélet, hogy a múzeum ne csak megmutassa az általa gyűjtött tárgyi emlékanyagot, ne csak megőrizze a tárgyak által közvetített kultúrát, hanem segítse is a látogatót identitása megfogalmazásában, személyes világának és az őt körülvevő szűkebb és tágabb környezet viszonyának meghatározásában. Teszi ezt oly módon, hogy személyesen szólítja meg a szemlélőt, és a belépés pillanatában a főszereplő helyzetébe állítja. Nem csak neki, hanem róla szól a kiállítás.[7] A múzeumba vendégként érkező felnőtteket kérdések sora vezeti végig a hét témán, amely a születésünk pillanatától, az Akkor ki is vagyok én? kérdésig vezet, felölelve egy egész emberi életutat. A témák a következők: 1. Én – az egyén, 2. A családom – az otthonom, 3. A közösségem – a szülőhelyem, 4. A szülőhelyemen túl – az elindulás, 5. A nemzetem – az én országom, 6. Saját és az idegenek különbözőségei – a szélesre tárt világ, 7. Én – a személyes világom.

Ki vagyok én? Mit jelent számomra a családom, az otthonom? Honnan jövök? Kivel töltöm a munkanapokat és a szabadnapokat? Hová és miért indulok? Megmaradok-e annak, aki vagyok? Hova tartozónak érzem magam? Mit változtat rajtam, ha idegen országban élek? Honnan jövök és merre tartok? Ki is vagyok én akkor? Ezek a kérdések hívószóként működnek, kiindulópontok a gondolkodásunk vezetéséhez. Néprajzi múzeumként a SEM a múlt századi ember hétköznapi tárgyait, történeteit, képeit kínálja fel válaszként, de

6 https://www.etno-muzej.si/sl/stalne-razstave/jaz-mi-in-drugi-podobe [letöltés ideje: 2019.04.28.]
7 http://epa.oszk.hu/01600/01639/00006/pdf/EPA01639_elso_szazad_2012_nyar_269-290.pdf [letöltés ideje: 2019.04.28.]

minden pillanatban ott a lehetőség az önvizsgálatra, arra, hogy megadjuk saját válaszainkat is.

Az utolsó téma az elsőként bemutatott kiállításhoz hasonlóan itt is szintetizáló. Előkészíti az utolsó lépést, melyben azt kérik a látogatóktól, hogy egy digitális felületen rögzítsék a kurátorok kérdéseire adott válaszaikat. Nadja Valentinčič Furlan, a kiállítás kurátora elmondta, azt várják a látogatótól, hogy hozzáadja a saját álláspontját, tapasztalatát, személyes lenyomatát ahhoz a gyűjteményhez, ami az évek során felhalmozódott a múzeumban. Ezeket a válaszokat felhasználva az állandó kiállítás kiegészül egy pár havonta változó fiókkiállítással. Egy olyan személyes kiállítással, melyet azokkal az emberekkel együttműködve készítenek el, akik vállalnak egy interjút, amit filmre vesznek. Ez alapvetően innovatív kezdeményezés, amely a látogatókkal való együttműködést új szintre helyezi. A kiállítás kurátorai folyamatosan keresik, gyűjtik azokat az embereket, helyzeteket, akik vállalják személyes történetük bemutatását is a kiállítások keretében. 2009 óta 56 személyes videó portré készült el, melynek teljes dokumentációja elérhető a múzeumban és online is. Ez a gyarapodó tapasztalat-gyűjtemény hiteles szlovén és nem szlovén történetekkel, elbeszélésekkel gazdagítja a kiállítást, nagyban erősítve a múzeum társadalmi beágyazottságát és felelősségvállalását. A programban kulturális közvetítőkkel, elkötelezett munkatársakkal dolgoznak, akik fontosnak tartják, hogy folyamatosan fejlesszék, miként kell etikus módon megközelíteni az elbeszélőket, biztosítani a szubjektivitásukat.

Az érdeklődő látogatókon kívül a múzeum felvállalta, hogy bemutatja azon csoportok képviselőit, akik ritkán kapnak nyilvánosságot, mint például a fizikai és érzékszervi fogyatékkal élők, a romák, hajléktalanok, menekültek, kisebbségek, mindenféle szexuális orientációval rendelkezők. Több szlovén egyetem tanszékeivel is folytattak már közös munkát. Az elkészült személyes kiállítások között volt egyetemista pólóiból készült gyűjtemény, nyugdíjas csoport cipőiből készült kiállítás, sőt, hajléktalan holmijainak bemutatása is. Egyes bemutatkozók az identitásukra és az életmódjukra összpontosítanak, míg néhányan inkább a magángyűjteményeiket vagy a kreativitásukat mutatják meg. A kiállítások a felelősség teljes megosztásával készülnek, a „szerzőt” ezzel teljes értékű alkotóként vonják be a folyamatba. Nadja megfogalmazásában émikus módon közelítik meg az elbeszéléseket, a szlovén kultúra szemszögéből elemezve és értelmezve azokat.

Az állandó kiállítás megnyitása óta 40 személyes kiállítás készült el a témák széles körében, volt, amelyik társadalmi kihívásokat jelenített meg, tabukat feszegetett, hétköznapi tárgyakat mutatott be, vagy extravagáns helyzeteket állított a középpontba. A SEM ezzel a kiállítás létrehozási metódussal a közösségi működés legmagasabb szintjén áll, megvalósítva a teljes bevonás és felhatalmazás fokát. A közös megvalósítás közös döntések és a felelősség megosztásának érvényre juttatása mellett történik.

Látogatásunkkor egy különleges kiállítást tekinthettünk meg, mely témájában és szereplőiben is eltér az előzőekben bemutatott tematikától, de nagyszerűsége és jó gyakorlat mivolta miatt mindenképpen bemutatásra érdemes. Ewa Klekot varsói antropológus, néprajzkutató problémafelvetésének következménye-eredménye a megismert kiállítás. Az *Emberek a porcelángyárból* projektet a lengyel Tudományos és Felsőoktatási Minisztérium erőforrásaiból finanszírozták a Humanisztikai Fejlesztés Nemzeti Programja keretén

belül, 2016-2018 között. A kiállítás az Adam Mickiewicz Intézet kezdeményezésére és közreműködésével jött létre. Sikerrelmutatták be 2016-ban Izlandon (Design March), 2017-ben Csehországban (Designblok), és látogatásunkkor a Szlovén Nemzeti Múzeum szervezésében megvalósuló IV. UNICUM 2018 Kerámia Triennálén szerepelt, ebben a keretben került a SEM épületébe.

A kiállításon egy különleges porcelán étkészlet látható, amit Ćmielówban, az egyik legrégebbi lengyel porcelángyárban gyártottak. A gyár jelenleg a Ćmielów és Chodzież Lengyel Porcelángyár Rt. tulajdona. A projektben azt kérték a munkásoktól, hogy viseljenek cérnakesztyűket a munkájuk során, amelyek finom, halvány rózsaszín kobalt porba voltak mártva. Mindenki a megszokott módon végezte munkáját, azonban az edényekre a mozdulatok során kobaltporos ujjlenyomatok kerültek. Az égetés folyamán ez az anyag sötétkékre változik. Nadjától megtudtuk, hogy a munkásokat szinte sokkolta az első látvány, amikor a hófehér, csillogó porcelán tárgyakon, kikerülve a kemencéből, sötétkék ujjlenyomatok látszottak. Ewa problémafelvetése az volt, hogy miként tehető láthatóvá egy professzionális munkafolyamathoz szükséges képesség mozdulata. Bár ipari gyártósoron készül a porcelán, a munkások egyedi képességei, az érzetszerű tudások mind hozzájárulnak a gyártás sikeréhez. Hogyan lehet kifejezni egy mesterség szakmai fogásait? Hogyan lehet láttatni azokat? Milyen tudás, és kompetenciák kellenek egy munkafázis megvalósításához? Ezen első kérdések után hosszas együttműködés zajlott a munkásokkal, aminek eredményeként interjúk készültek. A munkafolyamatokat tablókon elhelyezett fotókkal illusztrálták. A harmadik szereplő a történetben a gyár vezetősége, akik az elkészített tárgyak láttán támogatták a folyamatot, és kezdeményezték a készlet kerámiadizájn bemutatókon való megjelenését.

A hófehér porcelán érinthetetlen volta, a csillogó fényes, tökéletes felület és az ujjlenyomatok élénk kék, szabálytalan foltjai feszültséget keltenek minden szemlélőben, felkeltve a tárgy iránt az érdeklődést. A tökéletes és az esetleges összeadódása okozta báj, a pillanat lenyomatának egyedi értéke új esztétikai minőséget hozott létre. Mindezek következményeként a kollekció nagy sikert aratott a bemutatókon, dizájn értéke lett, ami eladható termékké tette az étkészletet. Az edények kreatív ipari termékké válása kitűnő bizonyítéka a jó együttműködésnek. A kutatók, a munkások, a gyár vezetése mindannyian támogatva és inspirálva egymást, a lehető legjobb eredményt érték el a közös munka során. A kiállítás létrejötte is közös gondolkodás és munka eredménye. Az installációkat a gyárban használt alapanyagokból, a porcelán szárításakor használt állványokból készítették. A termék fejlesztése során mostanra minden edény alján egy szám is található, mely azt jelzi, hányszor értek hozzá előállítása során.

Az *Emberek a porcelángyárból* projekt három területen is jó gyakorlatként szolgálhat. A dilemma a mesterségbeli tudás mozzanatainak, mozdulatainak láthatóvá tétele volt. A projekt megvalósítja, hogy a porcelánon megjelenő ujjlenyomatok fizikai jelként láttassák a készítés lépéseit, megőrizve ezzel az alkotás folyamatát. Láthatóvá teszik egy pillanat történését, amiről eddig nem volt bizonyítékunk. A problémafelvetés originalitása eredményezi, a vizualizáció pedig lehetővé teszi, hogy szellemi kulturális örökségként írják le az ipari környezetben előállított porcelán termék gyártási folyamatának manuális részét. Ez a munka most zajlik, az UNESCO részére beadandó anyag összeállítása folyamatban van. Nadja Furlan együtt dolgozik a projektcsapattal. Munkája a második szintjét adja a jó gyakorlatként való értelmezésnek. A SEM rátalál, és

felvállalja azon projektek bemutatását, melyek innovatív módon képviselik az antropológiai szemléletű néprajzkutatást.

A porcelángyári projekt harmadik szintje a kreatív ipari termékként való értelmezés. Az étkészlet létrejöttében együttműködő mindhárom fél pozitív hozzáállása kellett a sikerhez. Ennek a sikernek a bizonyítéka, hogy a tanulmány megjelenésekor már megvásárolható a termék, melynek bevételéből minden fél részesül, elismerve ezzel a kreatív alkotó folyamat gazdasági értékét.

Kézműves ember lévén, a tárgyalkotás folyamata mindig nagyon érdekelt, nagyra értékelem annak lenyűgöző pillanatait. A speciális tudás, ami egy professzionális tárgy létrehozásához szükséges, ritkán kerül megfogalmazásra. Kevés olyan szakma van, amelyben léteznek a mozdulatok teljes sorának a megjelenítésére szolgáló kifejezések, és azok láttathatóak is. Nagyon örültünk, hogy tanulmányutunk során ezt a projektet sikerült megismerni a szlovéniai múzeumban.

A „Cultural heritage in collections between the Alps and Karst (Az Alpok és a Karszt-hegység közötti gyűjtemények kulturális öröksége)" (ZBORZBIRK) projekt

A ZBORZBIRK projekt az előző európai uniós programozási ciklusban valósult meg, az Olaszország és Szlovénia Határokon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében. Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) és nemzeti alapok finanszírozták a megvalósítást, a támogatás összege 999 725 euró. A projekt időtartama 30 hónap volt, 2012. október és 2015. március között. A projekt koncepcióját és az együttműködéseket dr. Mojca Ravnik, a Szlovén Tudományos Akadémia Tudományos Kutatóközpontjának[8] tanácsadója dolgozta ki. A megvalósító konzorcium vezetője a ZRC SAZU Nova Goricai kutatóállomása volt, a projektben résztvevő további partnerek az Udine Egyetem, a Kromberg Nova Gorica Tartományi Múzeum, Kobarid Önkormányzata, Brda Község, Kanal ob Soči Önkormányzata, a Jesenice Tartományi Múzeum, Lusevera Község, a Talpanai Önkormányzat, Pulfero Önkormányzata, valamint a Szlovén Kulturális Intézet. A tevékenység megvalósítási területe az olasz oldalon a Canale-völgy, a Resia-régió, a Natisone-völgy és a Torre-völgy, a szlovén oldalon a Száva-völgyének felső része, a Tolmin-régió, Kambreško, Lig és a Brda-hegység.[9]

A projekt célja a helyi lakosság által a múltban létrehozott kulturális örökség gyűjteményeinek szakszerű kezelése, értékelése és népszerűsítése. Ezek közé tartoznak múzeumi gyűjtemények is, de nagy részüket elsősorban magángyűjtemények alkotják, amelyek létrehozása többnyire pénzügyi támogatás nélkül, csak a helyi lakosság kezdeményezésére, a helyiek tudatosságának és vágyának köszönhetően valósult meg, a helybéli kulturális értékek megőrzésére. Ezek a magángyűjtők alkották a projekt legfontosabb elemét, hiszen ők azok, akik a nehéz időkben megőrzik a terület kulturális örökségét, legyen szó tárgyakról, nyelvről vagy történetekről, szokásokról.[10]

8 Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti – ZRC SAZU
9 http://zborzbirk.zrc-sazu.si/sl-si/oprojektu/osebnaizkaznica.aspx [letöltés ideje: 2019.04.28.]
10 http://2007-2013.ita-slo.eu/projects/projects_2007_2013/2013032615351641 [letöltés ideje: 2019.04.28.]

A projektről a 2017 novemberében Bolognában megrendezett ICOM konferencián hallottak a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot képviselő munkatársak, Nina Zdravič Polič, a Szlovén Néprajzi Múzeum kommunikációs vezetőjének előadásában. A szlovén múzeumi szakember közreműködésével közvetlen elérhetőséget kaptak dr. Mojca Ravnikhoz, aki összekötötte a tanulmányút szervezőjét a projekt szakmai vezetőjével, dr. Špela Ledinek Lozejjel. A szervezési folyamat során bevonták a magyar származású dr. Katalin Munda Hirnököt, a Ljubljanai Nemzetiségi Intézet munkatársát is, aki örömmel kísérte el csoportunkat Mojca Ravnikkal együtt a tanulmányút harmadik napján a szlovén–olasz határhoz.

A 11 konzorciumi partner együttműködésében megvalósuló ZBORZBIRK projektben összesen 34 különböző típusú helyi gyűjteményt (például: falusi múzeum, helytörténeti gyűjtemény, tájház) vettek leltárba, kategorizáltak és digitalizáltak, melynek során ötezernél is több tétel került fel a helyi kulturális örökségek listájára. Létrehozták és a projekt honlapján hozzáférhetővé tették a gyűjtemények teljes adatbázisát. Húsznál több, a projekthez kapcsolódó eseményt rendeztek meg különböző helyeken.[11]

A projekt összes megvalósítási helyszínére nem volt módunk eljutni a rendelkezésre álló keretek között, így néhány, valamilyen szempontból különlegesnek számító gyűjteményt látogattunk meg a tanulmányút harmadik napján. A tervezett öt helyszínből technikai nehézségek miatt végül csak négyet tudtunk felkeresni. (Senki nem vette előzetesen számításba, hogy egy 50 fős busszal nem lehet ráhajtani a Matajur felé vezető hegyi útra, így a Masserisben található Kovácsműhelyhez és a Matajur-hegy Múzeumba végül nem jutottunk el.)

Első állomásunk Kambreško falucska volt a szlovén oldalon, ahol a Lukčeva ház gyűjteményét tekintettük meg. A gyűjtemény egy magánházban található, gazdája Jožica Strgar. Az épületben az 1970-es évekig kocsma működött, ez volt a település közösségi tere. A háromszintes épület földszintjét jórészt a kocsmahelyiség foglalja el egy jókora söntéspulttal. A berendezés az 1960-as éveknek megfelelő, a helyiségben központi helyen található Tito portréja. A másik itt található meghatározó tér a szabadkéményes konyha, amelyben nyílt tűzön készültek és készülnek még ma is az ételek és italok. Jožica itt vendégelt meg minket szabadtűzön főzött malátakávéval és frissen sütött almás pitével. Az emeleten vendéglátónk saját lakrésze található, továbbá két másik szoba: az egyikben helyi iparosok szerszámait láthattuk, a másikban a Tito érára jellemző propaganda képeket. A közlekedőterekben fotóállványok vannak, melyekre egyszer majd felkerül az összes csoportkép, melyeken Jožica a múzeumában fogadott látogatókkal együtt szerepel.

Az épület tetőterében látható az „igazi" kiállítás, melyet elsősorban a Nagy Háború emlékeiből állított össze Jožica néhai férje. Az első világháborúban ezen a területen húzódott a front, így nagy mennyiségű tárgyi emléket gyűjtöttek össze az itt lakók. Még ma is gyakran találnak háborús relikviákat a település és a környék lakói, amelyeket azonnal Jožicához visznek. Sok tárgyhoz történetek is kapcsolódnak, amelyeket szintén megosztanak vele. A gyűjteményben egyaránt megtalálhatók korabeli fegyverek – kardok,

11 dr. Nina Zdravič Polič Bologna-ban tartott előadása alapján ZDRAVIC POLIC, Nina 2017

[2] Kocsma részlet a Lukčeva házban, Kambreško, Szlovénia, 2018

szuronyok, pisztolyok és puskák –, fotók, levelek, gyógyászati eszközök. Jožica asszony amellett, hogy eddig megőrizte a kiállítást javarészt abban a formájában, ahogyan a férje után rámaradt, újragondolta a kiállítási koncepciót saját érdeklődése és női nézőpontja szerint, és tervezi a teljes gyűjtemény átrendezését. Azt szeretné megjeleníteni, hogy a fronton harcolók nem csak katonák voltak, hanem emberek is, akikre otthon a családjuk várt, és nem csak a háborúskodással foglalkoztak a csatatéren. Az ütközetek szüneteiben használati tárgyakat készítettek mindennapjaik megkönnyítésére (például töltényhüvelyből öngyújtót), vagy ajándékokat az otthon maradt szeretteiknek: gyűrűket (szintén töltényhüvelyekből), medálokat. Vendéglátónk a jövőben inkább ezekre szeretne nagyobb hangsúlyt fektetni a bemutatás során. Jól példázza ezt az a vitrin is, melynek központi eleme egy levél mára már teljesen olvashatatlanná vált töredéke. Megható a hozzá kapcsolódó történet: egy asszony bibliájából került elő, aki a családi históriákból tudta, hogy ezt a szerelmes levelet a dédnagymamája kapta a fronton harcoló férjétől.

Érdekes a kiállításnak az a része, amely a frontvonalak mögötti történésekre utal: néhány tároló a tábori kórházakban használatos eszközöket, különféle gyógyszeres üvegcséket, fiolákat tartalmaz, látható egy korabeli műláb is kiállítva. A front két oldalán egymással szemben álló osztrák és olasz mentalitás különbözősége tetten érhető volt a tábori kórházak berendezkedésében is. Az olasz oldalon külön kórháza volt a tiszteknek és a közkatonáknak, mindig a tisztek kaptak először ellátást és gyógyszereket. Ezzel szemben a harcvonal másik oldalán, a monarchia tábori kórházában ugyanott kezelték a tiszteket és a közkatonákat, és a szerzett sebesülés súlyossága döntötte el, hogy ki kap először ellátást.

Jožica a gyűjtemény fenntartása és gyarapítása mellett helytörténészként is igen

aktív szereplője Kambreško és a környék közösségeinek. A külvilágtól jobbára elzárt völgyekben a határ mentén már a Nagy Háború alatt és utána is fontos szerepe volt a csempészetnek. Sok mindenhez csak a határok túloldaláról lehetett hozzájutni a csempésztevékenység révén. Szinte minden családban volt olyan személy, aki csempészettel is foglalkozott. Szlovénia EU csatlakozásának 10. évfordulója apropóján Jožica az addig összegyűjtött csempészettel kapcsolatos családi legendákból egy színdarabot írt, melyet a közösség tagjai együtt adtak elő egy Olaszországot és Szlovéniát összekötő hídon. Az előadásra a határ mindkét oldaláról érkeztek meghívottak, és ez volt a ZBORZBIRK projekt egyik legjelentősebb rendezvénye.

Mivel ez magángyűjtemény, és a ZBORZBIRK projektből további pénzügyi finanszírozásra nincs lehetőség, állami támogatást nem kap, és az uniós fejlesztés miatt belépődíjat sem szedhetnek, a kis múzeumot a látogatók adományaiból tartják fenn. A gyűjteménynek nincs saját weboldala, a bejelentkezés is csak telefonon lehetséges. Ugyanakkor gyümölcsöző együttműködés alakult ki a Soča-völgyében (Isonzó-völgy) található turisztikai információs központok és a gyűjtemény gazdája között. Pénzt nem tudnak adni a fenntartásra és a működtetésre, de ajánlják a gyűjtemény felkeresését a völgybe érkező turistáknak, így hegyi kerékpárosok és túrázók is rendszeresen felkeresik a magánmúzeumot. A területen húzódik a Béke Ösvénye is az Alpoktól az Adriáig, amely az Isonzó menti csatáknak állít emléket. A Lukčeva házról a Béke Ösvénye (Pot Miru) Tájékoztató Központ honlapján is található információ.[12] Jožica Strgar ugyanazzal a szívélyességgel fogad mindenkit – legyen szó egyéni látogatókról vagy csoportokról –, aminek jó példája az is, ahogyan minket köszöntött szlovén, olasz, angol és magyar nyelven egyaránt.

Következő megállónk már a határ olasz oldalán található San Pietro al Natisone-ban volt, ahol ebédünk elköltése után felkerestük az SMO Múzeumot. Az SMO (Slovensko multimedialno okno – Szlovén Multimédiás Ablak) speciális múzeum, a tematikus és területi múzeumok egy új formája, a Júliai-Alpoktól a Trieszti-öbölig elterülő kulturális táj központja, amely már nem gyűjteményeket hoz létre, hanem narratív jellegű múzeumot. Egy kommunikációra épülő aktív, dinamikus és inspiráló tér, ahol az elmondott történet a helyszínen bontakozik ki a terület kultúráját jellemző szempontok alapján, melyben a nyelv a kapocs a történetekből építkező gazdag kulturális mikrokozmosz változatok között.[13] Az Udine régió négy völgyet fed le (Kanal-völgy, Rezia-völgy, Torre-völgy, Natisone-völgy), minden völgyben saját nyelvjárás alakult ki az idők során. A múzeumban multimédiás tartalmakkal mutatják be a helyi szlovén nyelvjárásokat és népszokásokat, a természeti és épített környezetet. Interaktív térkép teszi lehetővé a terület településeinek felfedezését és megismerését. Három képernyős videó-installáció mutatja be a térség hét kulturális táját Tarvisiótól Triesztig a jelenkori táj alkotóelemeire reflektálva. Beszélő könyvtár gyűjti össze a határvidék irodalmának legjelentősebb műveit, megszólaltatva videófelvételen a művek szerzőit, amikor a könyvet az asztalra helyezik. A tájra jellemző zenét és dalokat a Júliai-Alpoktól a tengerig szintén interaktív installáció segítségével ismerhetik meg a látogatók. Egy nagy rádió gombjaival a hét tájegység zenei világára hangolva felfedezhetők a hasonlóságok és különbségek, az egyediség. A tárgyak emlékezete szólal meg különböző nyelvjárásokban, ha a szekrény polcaira helyezik

12 http://www.potmiru.si/magyar/lukceva-hisa-kambresko [letöltés ideje: 2019.04.28.]
13 https://www.smo-center.eu/ita/museo.php [letöltés ideje: 2019.04.28.]

őket, a történeteket elmesélő hétköznapi emberek hangján. Egy munkaállomás gyűjti össze, rendezi és rendszerezi a projekt teljes hangarchívumát, mivel a projekt magában foglalja a rögzített audio és audiovizuális értékek archiválására és elérésére szolgáló multimédiás katalógus felépítését is.

A múzeum szorosan együttműködik az iskolával, amelybe a Natisone-völgy gyermekeinek fele jár. Az iskolának mintegy 300 tanulója van, minden tárgyat két nyelven oktatnak, a pedagógusok következetesen csak egy nyelvet használnak az órákon. A múzeumot elsősorban szervezett iskolai csoportok látogatják, és nem csak a szlovén kisebbség, hanem tisztán olasz tanulókból álló osztályok is. Érdekesség, hogy bár elsősorban digitális, multimédiás tartalmakkal dolgoznak, ezeket nem teszik online elérhetővé, a megtekintéshez és kutatásokhoz a helyszínre kell látogatni.

Következő állomásunk a Rezia völgyében fekvő, százfős lakosú Stolvizza falucska volt. Itt két múzeumot is meglátogattunk: a Rezia-völgybeliek Múzeumát (Muzej rezijanskih ljudi) és a Köszörűs Múzeumot (Muzej brusačev). Mindkettő magánkézben van. A Rezia-völgy különleges abból a szempontból, hogy lakói egy archaikus szlovén nyelvjárást beszélnek, ám nincs szlovén nemzettudatuk, ugyanakkor olasznak sem vallják magukat, saját meghatározásuk szerint ők Rezia-völgybeliek, és saját, Rezia-völgybeli nyelvet használnak. Mintegy 1000 fő beszéli a nyelvjárást. 1976-ban pusztító földrengés rázta meg Olaszországnak Szlovéniával határos eme régióját, melynek következtében a legtöbb tárgyi emlék elpusztult. A helyiek ezért egészen egyéni megközelítéseket kerestek nyelvük és kultúrájuk megőrzése érdekében.

A Rezia-völgybeliek Múzeumában[14] Luigia Negro fogadott bennünket, néhány önkéntes diák társaságában. Kávéval és süteménnyel vártak minket, melynek elfogyasztása közben Luigia a helyi viszonyokról mesélt nekünk. A múzeum terei elég kicsik, ezért több csoportban tekintettük meg a kiállítást. A gyűjteményben kevés tárgyi emlék maradt meg, a nagy földrengést követően az egész épületet újjá kellett építeni, ekkor találták ki, hogy nyelvi emlékeket, népdalokat, népszokásokat és hagyományokat fognak gyűjteni. Rendszeresen tartanak foglalkozásokat gyerekeknek, ahol átadják ezt a tudást. Luigia szerint mi voltunk a valaha idelátogató első magyarok, ezért különleges ajándékkal készült számunkra: egy Mátyás királyról szóló helyi népmesét mondott el nekünk.

A Köszörűs Múzeumot (Museo del'arrotino) 1998-ban hozták létre, a C.A.M.A. – Comitato Associativo Monumento all'Arrotino di Stolvizza di Resia egyesület tagjai azzal a céllal, hogy bemutassák ezt a Rezia-völgyre különösen jellemző mesterséget. A múzeumban Sandro Quaglia vezetésével az egykor a vidéket és az országot járó köszörűsök hagyományos eszközeivel és életével ismerkedtünk meg. A vándorköszörűsök jelentették valaha a kapcsolatot az elzárt völgyben lakók számára a külvilággal, ők hozták és vitték a híreket, illetve nekik köszönhetően jutottak be a „külhoni" vívmányok a völgybe. Télen főleg észak, Prága felé vándoroltak, és a völgyben készült kézműves termékeket vittek magukkal eladásra, visszafelé pedig nyersanyagokat – elsősorban vasat –, valamint olyan tárgyakat és termékeket hoztak, amelyeket nem tudtak maguk előállítani. Eszközeiket eleinte egy hátukra vehető ládában szállították, majd idővel erre kerekek

14 http://rezija.com/it/ass-culturale-museo-della-gente-della-val-resia/raccolta-etnografica/ [letöltés ideje: 2019.04.28.]

kerültek, így már tolni tudták. A második világháború után ezt felváltotta a mesterség eszközeivel felszerelt kerékpár, melynek köszönhetően gyorsabban és messzebbre jutottak el. A múzeum tíz éve található a jelenlegi épületben, a legkorábbi bemutatott tárgyak a 18. század közepéről származnak.

Összefoglalás

A Ljubljanai Etnográfiai Múzeum (SEM) a bemutatott kiállítás részleteivel, az ismeretátadási csoport vezetőjének előadásával, a csoportunk fogadásának módjával mind-mind kitűnően alátámasztotta azt a szemléletet, amivel társadalmiasítottan működő, közösségi múzeumként jellemezhető az intézmény. A nyitottságot, befogadást, elfogadást, együttműködést alapvető értékként, meghatározó működési elvként használó múzeumban sok jó élményt és tapasztalatot szereztünk.

A ZBORZBIRK projekt kis múzeumai a szlovén-olasz határ mentén jó példával szolgálnak arra, hogy helyi kezdeményezéssel elérhető a helyi kulturális értékek megőrzése és fenntartása, akár állami támogatás nélkül is. Remek példákat láthattunk itt arra is, hogy miként lehet tárgyi emlékek hiányában is működő, egyedi koncepciókat kialakítani a gyűjtemények kezelésében.

Abstract

Slovenian and Italian Museum's Best Practices

In Slovenia, the participants of the study trip visited the Slovenian Ethnographic Museum (SEM) in Ljubljana. This institution is not only an open-minded, welcoming institution with many progressive programs and projects, but a really good example of the participatory management of a museum with different kind of communities.

The group also visited a couple of tiny museums on the Slovenian-Italian border, established by a European project, called ZBORZBIRK. These institutions are good examples of local initiatives which goals are protecting and exhibiting the local heritage without governmental funds. Some of them formed a really original conception.

Irodalom

HAJDU Ágnes: *A Szlovén Néprajzi Múzeum állandó kiállításai a Néprajzi Múzeum két kiállítása tükrében.* Első Század online folyóirat, XI/2., 2012

MAGAI Ágota: *Beszámoló a szlovéniai tanulmányútról.* (kézirat)

ZDRAVIČ POLIČ, Nina: *ZBORZBIRK: Cultural heritage between the Alps and the Karst.* Az ICOM „The Role of Local and Regional Museums in the Building of People's of Europe" konferenciájának honlapja, 2017 network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icom-europe/Nina_Zdravic_Polic_Bologna_2017.pdf [letöltés ideje: 2019.04.28.]

„A Béke Ösvényei az Isonzó mentén Alapítvány" (Pot Miru) honlapja http://www.potmiru.si/magyar/lukceva-hisa-kambresko [letöltés ideje: 2019.04.28.]

A 2007-2013 közötti európai uniós programozási ciklus Interreg pályázati portálja http://2007-2013.ita-slo.eu/projects/projects_2007_2013/2013032615351641 [letöltés ideje: 2019.04.28.]

C.A.M.A. – Comitato Associativo Monumento all'Arrotino di Stolvizza di Resia Egyesület honlapja http://arrotinivalresia.it/

Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta. A Szlovén Néprajzi Múzeum honlapja *https://www.etno-muzej.si/sl/stalne-razstave/jaz-mi-in-drugi-podobe* [letöltés ideje: 2019.04.28.]

Közös tudás, közös hozzáférés – komolyan?. Heti hírlevél információs és könyvtári szakemberek számára, KIT-információ, 2018. szeptember 11. http://kithirlevel.hu/index.php?kh=kozos_tudas_kozos_hozzaferes_-_komolyan [letöltés ideje: 2019.04.28.]

SMO Múzeum honlapja https://www.smo-center.eu/ita/museo.php

Rezia-völgybeliek Múzeumának Kulturális Egyesülete honlapja http://rezija.com/it/ass-culturale-museo-della-gente-della-val-resia/raccolta-etnografica/ [letöltés ideje: 2019.04.28.]

Szlovén Néprajzi Múzeum honlapja https://www.etno-muzej.si

ZBORZBIRK projekt hivatalos honlapja http://zborzbirk.zrc-sazu.si/sl-si/oprojektu/osebnaizkaznica.aspx [letöltés ideje: 2019.04.28.]

Margitta Nóra – Milbich Andrea

Varsói múzeumi jó gyakorlatok

„Ha a múzeumok nem vonzzák be az újabb és újabb generációkat, nem lesz kinek átadni a

hagyományt, mely legfeljebb egy újabb tárlósor lesz a letűnt korok világának bemutatásában.”

Varsói múzeumi jó gyakorlatok

Bevezetés

2018. szeptember 11. és 14. között a varsói kulturális intézmények jó gyakorlataival ismerkedhettek meg a tanulmányút résztvevői. A 22 fős csoport felkereste a *Czuly Barbarzyna*[1] irodalmi kávéházat, a városi könyvtárat, a Varsói Néprajzi Múzeumot, a Polint, találkozott a még csak tervekben és virtuálisan létező Lengyel Történelmi Múzeum dolgozóival és végül meglátogatták az *Otwarty Jazdów*[2] nevű, önkéntesek által működtetett kulturális közösségi helyet.

A lengyel fővárost körülbelül ugyanannyian lakják, mint Budapestet, és itt is egy folyó, a Visztula szeli ketté a várost. A városban járva – és persze a meglátogatott intézményekben is – minduntalan a múlt emlékeivel szembesültünk. Mindenhol megjelenik az ország felosztottságának emléke, a második világháborús pusztítás, a szovjet idők, és persze Chopin. A szálloda ablakából a szovjetek által épített Kultúra és Tudomány Palotáját láthattuk, a közeli óváros réginek tűnő épületei között sétálva pedig azon gondolkodtunk, hogy mi az eredeti és mi a másolat értéke, hiszen a földig rombolt városrészt festmények alapján építették újjá.

Az alábbiakban a Varsói Néprajzi Múzeum és a lengyelországi zsidóság életét és történetét bemutató POLIN múzeum jó gyakorlatait mutatjuk be részletesen, mivel úgy érezzük, hogy az itteni tevékenységek és elképzelések példaértékűek.

A Varsói Néprajzi Múzeum[3]

Egy kis múzeumtörténet

A Varsói Néprajzi Múzeum bemutatásához nélkülözhetetlen a történeti áttekintés. Lengyelország legrégebbi és Európa egyik legnagyobb néprajzi múzeumát 1888-ban alapították. Alapítását követően többször is költöztetni kellett a gyűjteményt, végül 1897-ben az Ipari és Mezőgazdasági Múzeumban helyezték el.

1921-ben Fugeniusz Frankowski, etnográfus-muzeológus átvette az etnográfiai gyűjteményt, létrehozott egy modern, kiállítási és tudományos tevékenységet is folytató intézményt az Ipari és Mezőgazdasági Múzeum épületében. A gyűjtemény gyorsan bővült, 1939-re mintegy 30 000 tárggyal rendelkeztek, könyvtára az ország leggazdagabb néprajzi gyűjteményévé vált.

1 magyarul: Gyöngéd barbár
2 magyarul: Nyitott Jazdow
3 Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

1939-ben, a II. világháború kezdetén Lengyelország több városát, köztük Varsót is porig bombázták, melynek következtében a múzeum gyűjteménye szinte teljes egészében megsemmisült.

A háború után, 1946-ban kezdték meg a múzeum helyreállítását. Az ekkor Népművészeti Múzeumnak nevezett intézmény ideiglenesen a Brühl-palotában kapott helyet. A tárgyi emlékek nagy része megsemmisült, de mivel gyűjtemény nélkül nincs múzeum, így rendhagyó megoldásokra kényszerültek: a lakossághoz intézett felhívást követően rengeteg adomány érkezett. 1949-ben nyílt meg az első kiállítás, mely a hagyományos lengyel népviseletet mutatta be, emellett ideiglenes kiállítási pavilonokban afrikai és óceániai népek tárgyait állították ki.

Az intézmény másik rendhagyó újítása a Bat nevű uszályra telepített kiállítás volt. A speciálisan átalakított hajón két kiállításra rendeztek: a *Mazóvai művészete*, majd a *Lengyel hagyományos népvisele* címüt. 1955 és 1967 között a Bat 180 helyszínt látogatott meg a Visztulán, a Notecon, az Orda folyón és Mazurja régióban. Ez különösen jó megoldás volt annak fényében, hogy egy idő után a kiállítást be kellett zárni, mert az egyre növekvő gyűjteményt már csak annak termeiben tudták tárolni. 1973 decemberében végre új épületébe költözött az akkorra már Varsói Nemzeti Néprajzi Múzeumnak nevezett intézmény, mely azóta is itt működik.

Napjainkban ez a modern, sokszínű intézmény aktívan szerepet vállal a helyi közösségépítésben. Létrehozták Lengyelország első gyermekmúzeumát; három másik intézménnyel összefogva egy óriási projektbe, a Malachowski tér rekonstrukciójába kezdtek; kiállításaik modernek, színesek és igazi élményt nyújtanak a látogatóknak. A földszinti konferenciateremben a kiállításokhoz kapcsolódó előadásokat, könyvbemutatókat, divatbemutatókat, főzőtanfolyamokat, gyerekfoglalkozásokat is tartanak. A múzeum kávézójában, színház- és konferenciatermében forprofit rendezvényeket is tartanak.

Kiállítások

A 21. század elejére a múzeumok hagyományos hármas feladatrendszere (gyűjtés, konzerválás, kiállítás) új funkciókkal bővült. A hagyományos feladatrendszerből a közvetítés előtérbe került. A kiállítási tárgy funkciója is változott az egyes történeti korok szerint. Míg a 20. század első felében elsősorban a tárgy didaktikus jellege, a 20. század második felében a tárgy és az interaktív berendezés kombinációjára épülő közvetítési mód, addig napjainkban a tárgy élményszerzésben betöltött szerepe a meghatározó.[4]

A múzeumok élethosszig tartó tanulásban betöltött szerepe művelődéspolitikai stratégiai kérdés is, hiszen a múzeumok a másikról való beszéd, a más kultúrák, népek, hagyományok és szokások megismerésének és elfogadtatásának, megbecsülésének lehetnek színterei, és így fontos társadalmi funkciót töltenek be.[5]

A Varsói Néprajzi Múzeum tevékenysége ezt alá is támasztja, hiszen küldetésének vallja,

4 VÁSÁRHELYI Tamás – SINKÓ István 2004, 44.
5 FEJŐS Zoltán 2003, 24–25

hogy a világ kultúráinak gazdagságát és sokszínűségét bizonyító gyűjteményük nemzetközi értéket és egy nyitott társadalom alapanyagát képezze.[6] Gyűjteményük és kiállításaik nem korlátozódnak a lengyel néprajzra, hanem az egész világ kultúráját hivatottak bemutatni, és ez meg is mutatkozik mind az állandó, mind pedig az időszaki kiállításaik tematikájában. Mindezt pedig olyan formában teszik, hogy a „halott" múzeum helyett egy aktív, minden korcsoport számára érdekes és aktuális élményt adó közösségi térré változzanak.

A múzeum gazdag gyűjteménnyel rendelkezik, de az új múzeumi szemléletnek megfelelően ennek csak töredékét mutatják be minél befogadhatóbb, a mai korhoz köthető, interaktív módon. A statikus tárgybemutatás helyett inkább igyekeznek életre kelteni azokat.

Jó példa erre az egyik állandó kiállítás, melynek címe: *Zene és tánc*.[7] A kiállításlátogató itt egy utazást tehet Chopin zenéjének gyökerei felé rusztikus dallamok és népi hangszerek segítségével. A napsárga falakkal körülölelt térben a nagy zeneszerző zenei világa összefonódik a hagyományos lengyel hangszerek hangzásával, és emellett más népek (görög, albán, iráni, afrikai, indiai) tradicionális hangszerein is megszólalnak Chopin dallamai. Egyesek szerint ez eretnekség, de szerintünk itt egészen varázslatos módon, finom eleganciával hozzák közelebb egymáshoz a különböző kultúrákat.

A másik állandó kiállítás címe: *Ünnepi idő*.[8] A kiállítási tér egy modern, kétszintes kiállítási csarnok, mely leginkább egy bevásárlóközpontra hasonlít – szándékosan. A jól megvilágított belső térben, körben a falak mentén üvegvitrinekben különböző népviseletek láthatók a próbababákon, a díszek és ruhakiegészítők pedig a vitrinek alatti kihúzható fiókokban pihennek. A látogatók megcsodálhatják Lengyelország legszebb népviseleteit, ruhakiegészítőit, a különböző ünnepi viseleteket. A kiállítás a hagyományos értelemben vett „népi" és „rusztikus" fogalmakat új kontextusba helyezi.

A kiállításon ráadásul nemcsak a régmúlt idők tárgyai láthatók, de bemutatják például a világversenyen indult lengyel szépségkirálynő népi ihletésű, de a mai trendeknek megfelelő, kortárs ruhatervező által megálmodott versenyruháját is. Itt nyilvánvalóvá válik, hogy a folklór mind a mai napig mekkora hatással van a divatra és a művészetre. Ráadásul ez azt is megmutatja, hogy a gyűjteményt folyamatosan, modern tárgyakkal is gyarapítani kell, hiszen néhány évtized múlva a mai tárgyvilág válik muzeális értékké.

A harmadik állandó kiállítás címe: *A dolgok rendje*.[9] Ez tulajdonképpen egy látványtár vagy látványraktár, amely újdonságnak számít ebben a múzeumban.[10] A gazdálkodáshoz, állattenyésztéshez, gyűjtögetéshez, halászathoz, méhészethez és kézművességhez használt eszközöket tárolják itt, időrendi sorrendben. A legrégebbi tárgyak a 19. század közepén, a legújabbak – kézműves tárgyak vagy saját készítésű eszközök – az 1970-es években készültek. A látványtárban az új technológiákat is felhasználják. Digitalizált felvételeken mutatják be a tárgyak használatát, a „multimédiás kioszkban" pedig fényképeket és

6 http://ethnomuseum.pl/o-nas/?lang=en [Letöltés ideje: 2019.05.24]
7 Muzyka i Taniec
8 Czas świętowania
9 Porządek Rzeczy
10 http://ethnomuseum.pl/wystawy/porzadek-rzeczy/?lang=en [Letöltés ideje: 2019.05.24]

[1] Az Ünnepi idő (Czas świętowania) című kiállítás kétszintes csarnoka a Varsói Nemzeti Néprajzi Múzeumban, 2018

cikkeket lehet böngészni. A látogatók az etnográfusok „munkaeszközeit" is megismerhetik – láthatnak kérdőíveket, naplókat, jelentéseket vagy a munka során készített fényképeket.

Projektek

Napjainkban a kisebb és nagyobb múzeumok egyaránt törekednek arra, hogy megtalálják szerepüket és feladatukat a helyi közösség életében. A Varsói Néprajzi Múzeum ennek érdekében számos innovatív projektet indított, és keresi az együttműködés lehetőségét más kulturális intézményekkel.

Az egész világ egy helyen

Az Egész világ egy helyen elevezésű projekttel céljuk, hogy közös alapokon több kulturális intézmény együtt kezdje meg a közösségek bevonását, avagy társadalmiasítását. A Néprajzi Múzeum egy revitalizációra váró téren áll, a szomszéd telken egy templom és egy elhanyagolt park található. A múzeum célja, hogy a falakon kívül is vonzó közösségi térként és helyszínként működhessen, melyhez kiváló lehetőséget kínál a megújuló Malachowski tér. A projektben különféle intézmények működnek együtt: a Varsói Néprajzi Múzeum, a Zachęta Nemzeti Művészeti Galéria, a helyi evangélikus plébánia, a Hochtief Development Poland (a Raczyński-házat felújító cég) és a helyi önkormányzat.[11]

11 BUCZEK, Monika, 2017

Az együttműködés tagjai az alábbi kérdéseket tartották a legfontosabbnak:

– közös elképzelés kialakítása a tér kulturális és rekreációs hasznosításáról;

– elérni, hogy az intézmények számára a lehető legkevesebb adminisztrációval járjon a területrendezés- és használat;

– a létesítmények akadálymentesítése;

– az együttműködés minden tagjának részvétele a terület revitalizációjában.[12]

Az együttműködés fő célja, hogy egy olyan helyszínt teremtsenek Varsó történelmi belvárosban, amelyet egyrészt az intézmények együtt használhatnak (eddig egyik intézménynek sem volt lehetősége arra, hogy kilépjen az utcára, és megszólítsa a járókelőket – a potenciális látogatókat), másrészt, amelyet a lakosság is birtokba vehet kulturális és rekreációs helyszínként.

Az együttműködő intézmények rendszeresen találkoztak, és nyilvános konzultációkra is sor került a helyi lakosokkal, a környék irodai dolgozóival, a környező egyetemek diákjaival, a helyi evangélikus-lutheránus plébániákkal, a Zachęta látogatóival, a Varsói Néprajzi Múzeummal, a turistákkal, a környék szórakozóhelyeinek tulajdonosaival, valamint a varsói örökségvédelem szakértőivel is.

Ezt követően az érintettek megállapodtak a tér művészeti, társadalmi és kulturális hasznosításáról, továbbá a tér forgalomcsillapításáról, melynek alapján 2014. február 28-án a közterületeket felügyelő szerv pályázatot írt ki. A munka első szakasza a győztes projektek kiállításával, valamint egy nyilvános vitával zárult, amelyen a lakosság mellett civil szervezetek, városi aktivistákat, építészek és várostervezők is részt vettek.[13] A megvalósítás még várat magára, de már az eddigiek is nyilvánvalóvá tették, hogy a közösségek bevonása minden érintett számára hasznos, előremutató megközelítési mód.

Millennium-projekt

A Millennium-projekt keretében utazó kiállításokat és ehhez kapcsolódó oktatási anyagokat hoztak létre, melynek célja a múlt század óta tartó társadalmi és gazdasági változások bemutatása. A kiállítás az emberi élet alaptevékenységeit mutatja be tárgyakon keresztül, többek között az élelmiszertermelést, tárolást és fogyasztást, az orvoslást, a ruházkodást, a fűtést, a hulladékkezelést, az építkezést, a szórakozást, sőt még a kábítószer-fogyasztást is. Minden tárgycsoport a tárgyak három generációját mutatja be: a legrégebbit, a 20–21. századfordulójából származókat, és végül napjaink eszközeit. A kiállítás az ismétlődő trendeket mutatja be. Ennek a kiállításnak az a célja, hogy vitákat generáljon, elindítsa a generációk közti párbeszédet

12 BUCZEK, Monika 2017
13 BUCZEK, Monika 2017

olyan témákban is, mint a fenntartható fejlődés, a társadalmi felelősségvállalás, vagy a hulladékmentesség.[14]

Gyermekmúzeum – Muzeum dla Dzieci

2012-ben a múzeum felújítása során az épületet gyermekbaráttá, akadálymentessé tették, és létrehozták Lengyelország első Gyermekmúzeumát.[15] A múzeum alapvető feladatának tartja a gyermekek és a fiatalok megszólítását, felismerve, hogy a múzeumokkal kapcsolatos pozitív attitűdjeik kialakítása alapvetően fontos a felnövő generációk múzeumlátogatási szokásainak alakulása szempontjából.[16]

A mai világban a tanulás és a szórakozás már nem kell, hogy egymással ellentétes fogalom legyen. A Gyerekmúzeum az „edutainment", vagyis a szórakozva tanulás tökéletes példája. Az interaktív múzeumpedagógiai foglalkozásokon, workshopokon, és egyéb programokon igazán hatékonnyá teszik a tanulást. Ráadásul az interaktív tudásátadás során nem csupán egy-egy embert, hanem egész családokat érnek el.

Számos példaértékű, kreatív program valósult már meg a Gyerekmúzeumban, ezek közül egy kis ízelítő:

- *Főzőnapok*, ahol egy-egy nemzet konyhájával, ízeivel ismertetik meg a gyerekek.
- *Múzeumi éjszaka* -- szülők nélkül.
- *Szüleink tárgyai* – a ma már nem használt tárgyak (például lemezjátszó) bemutatása.
- *Városi játékok – kamaszok számára*. Az önkéntesek (közösségi szolgálatot végző diákok) bevonásával. A Facebookon szervezett játék célja a város megismerése.
- Közös focimeccs-nézés a múzeumban a VB idején.
- *A Mindennapi élet hősei* program szervezői a helyi közösség titkos hőseit mutatják be, például azt a biológust, akinek az a célja, hogy megszerettesse a gyerekekkel az erdőjárást. Egy-egy találkozón 8-10 felnőttel találkozhatnak és beszélgethetnek a gyerekek.
- *Let's Share Poland*-projekt – ennek a programnak a fő célja az állami gondozott gyerekek helyi életbe való bevonása volt. Első lépésként kétnapos workshopokat tartottak a gyermekotthonokban: a gyerekek a lakóhelyükről írtak, fotóztak, majd az elkészült művekből egy kiadványt szerkesztettek Let's Share Poland címen. A kiadványt

14 http://ethnomuseum.pl/projekty/millenium/?lang=en [letöltés ideje: 2019.05.24]
15 http://ethnomuseum.pl/o-nas/?lang=en [letöltés ideje: 2019.05.24]
16 KOLTAI Zsuzsa 2011

lefordították angolra, héberre és ukránra, majd elküldték egy ukrán és egy izraeli oktatási központba, ahol workshopokat tartottak a könyv alapján.

A gyermekmúzeum kiállításai néhány havonta cserélődnek, és mindegyik kiállítás egy-egy fontos témakört ölel fel. 2018 szeptemberében, egy nagyobb méhpusztulási hullámot követően a méhek, a méhészet és ezen keresztül a környezettudatosság fontosságáról szóló időszaki kiállítást láthattunk. Itt a gyerekek nem csak nézhetik, de kézbe is foghatják a tárgyakat, feladatlapot kapnak és tematikus órákat is szerveznek iskolásoknak. A kiállításhoz különféle játékok és saját kiadású mesekönyv is kapcsolódott.

A gyermekmúzeum részt vesz a gyermekekkel kapcsolatos szociális kampányokban, oktatási programjának része a biztonságos és egészséges életre nevelés. A múzeumi munkatársak külső helyszíneken is tartanak órákat, olyanoknak, akik egyébként nem jutnának el a múzeumba.

A Varsói Néprajzi Múzeum nem adta fel a legnehezebb időszakokban sem, a fennmaradás érdekében inkább eredeti, új megoldásokat valósítottak meg. Manapság is szükség van az ilyenfajta bátor és kreatív hozzáállásra, hiszen sok esetben kevés vagy nem megfelelő, amit a hagyományosan működő múzeumok a 21. század emberének nyújtani tudnak. Az intézményeknek muszáj alkalmazkodniuk az új igényekhez, újításra, innovációra van szükség. A nyitottság, az interaktivitás, a bevonás, és az élethosszig tartó tanulás biztosítása alapvető követelmény már minden múzeum számára.

A látogatás utáni beszélgetésekből, illetve a résztvevők úti beszámolóiból az derül ki, hogy a látottakból többen is szeretnék meghonosítani bizonyos elemeket saját intézményükben. Ezt fogalmazta meg Nőtincs polgármestere, Acsay Ákos is: *„…A többség abszolút pozitívumként élte és tapasztalta meg a gyermekekkel foglalkozó újszerű múzeumpedagógiai gyakorlatot /…/ Ha a múzeumok nem vonzzák be az újabb és újabb generációkat, nem lesz kinek átadni a hagyományt, mely legfeljebb egy újabb tárlósor lesz a letűnt korok világának bemutatásában.”*[17]

17 Idézet a tanulmányúton résztvevő Acsay Ákos írásos beszámolójából. Kézirat.

[2] Múzeumpedagógiai foglalkozás a tanulmányút résztvevői számára a Varsói Néprajzi Múzeum Gyermekmúzeumában, 2018

POLIN – a lengyel zsidóság történeti múzeuma

A rendszerváltás és főleg az Európai Unióhoz való csatlakozás óta a volt szocialista országokban új múzeumok is épülnek, melyek helye, kivitelezése és tematikája nemcsak kulturális, hanem politikai kérdés is. Egy-egy múzeum vagy kiállítás fontos szerepet játszhat az emlékezetpolitika alakításában, a múlt újraértelmezésében.

Lengyelországban több jelentős új, úgynevezett narratív múzeum épült (és épül). Ezeknek az új múzeumoknak fő célkitűzése az emlékezetpolitika alakítása és a történelmi traumák kibeszélése. Kiállításaikon a hagyományos tárgyak mellett – és néha a tárgyak helyett is – a legmodernebb multimédiás eszközöké a főszerep, melyeknek köszönhetően a látogatók nemcsak szemlélői, hanem részesei is a bemutatott eseményeknek és történeteknek.

Az első ilyen modern lengyel múzeum a Varsói Felkelés Múzeuma volt, mely 2004-ben nyílt meg. A második világháború végén kitört nemzeti felkelésről az 1988-ban kezdődő lengyel rendszerváltásig kevés szó esett, az új múzeum létrehozása igazi politikai tett volt. Nem véletlen, hogy a budapesti Terror Háza Múzeum kiállításának fontos inspirációjául szolgált ez az intézmény.

Az utóbbi évtizedek új múzeumi törekvéseinek, igényeinek, lehetőségeinek és feladatinak egyik példaértékű megvalósulása a varsói gettófelkelés 70. évfordulóján,

2013. április 19-én megnyitott Lengyel Zsidók Történelmi Múzeuma, a varsói POLIN. A tanulmányút résztvevői egy teljes napot tölthettek a múzeumban, ahol a kiállítás megtekintését követően Malgorzata Waszczuk vezető muzeológus és egy önkéntes munkatárs mutatta be a múzeum programjait és projektjeit. Az alábbiakban a POLIN bemutatásán kívül az intézmény közösségi szerepvállalását és a társadalmi alapú működtetés irányába tett lépéseit fogjuk bemutatni.

A múzeum

A POLIN kifejezés Lengyelország jiddis neve, héberül pedig a "pol in" annyit jelent, hogy „itt megpihenhetünk"; állítólag ezt mondták a 10. században Lengyelországba érkező első zsidók. A múzeum alapötlete Grażyna Pawlaktól származott – ő volt a Lengyelországi Zsidóság Történelmi Kutatóintézetének igazgatója – aki úgy gondolta, hogy nem egy holokauszt múzeumra van szükség, hanem egy olyan intézményre, amely a lengyelországi zsidóság életét, mindennapjait mutatja be, melyben természetesen a holokauszt is szerepel.

A múzeum magánszemélyek és közintézmények különleges együttműködéséből született, melyben részt vett a Lengyel Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Örökségvédelem, Varsó városa, számtalan magánalapítvány, zsidó és keresztény magánszemélyek, valamint Németország és Norvégia. *„Összesen 54 millió dollár gyűlt össze magára az épületre és további 43 millió dollár az állandó kiállításra. Ez a világ bármely pontján hatalmas összegnek számít, ilyesmire nem volt példa a modern Lengyelországban."*[18]

A helyszín szimbolikus: az egykori Muranow nevű zsidónegyedben, az egykori varsói gettó[19] közepén épült fel a múzeum, a már meglévő varsói gettófelkelés emlékművével szemben. A felkelés 1943-ban, a deportálások befejezése előtt tört ki. A nácik utcáról utcára számoltak le a felkelőkkel, 1944-re a gettó helyén csupán romok és törmelék maradt, melyeken a háború után szocreál lakótelep épült. Az épületek közti üres téren állították fel a varsói gettófelkelés harcosainak emlékművét, *"mely a lengyelek számára gyakran volt az ellenséges indulatok tárgya, mivel ők egészen 1989-ig nem emelhettek emlékművet az 1944-es varsói nemzeti felkelés tiszteletére."*[20]

A finn Rainer Mahlamäki és Ilmar Lahdelma tervezte épület egész homlokzatát csillogó üveg borítja, melyen héber és latin betűkkel a POLIN szó olvasható. Az impozáns, ultramodern múzeumépület halványan az emlékmű körvonalát idézi.

A kiállítás lengyel származású amerikai kurátora, Barbara Kirshenblatt–Gimblett szakított a hagyományos, akadémikus kutatásokat tükröző tudományos megközelítéssel éppúgy, mint a zsidó múzeumokban megszokott kegytárgyak és vallásos relikviák bemutatásával. Helyette olyan kiállítást akart létrehozni, amely megszólítja a múzeum legkülönfélébb korú lengyel, izraeli, és más országokból érkező zsidó és nem zsidó látogatóit, az érdeklődő turistákat, valamint a holokausztra emlékező zarándokokat is.

18 ROSKIES, David G 2015
19 A gettót 1940-ben alakították ki a varsói Muranow negyedben.
20 http://zsido.com/muzeum_a_varsoi_getto_helyen/ [letöltés ideje: 2019.05.12.]

[3] A POLIN kiállításának első terme, 2018

Az állandó kiállítás nyolc galériából áll, a látogató a festett erdő díszletétől – amely azt a helyet idézi, ahová az első menekülő zsidók érkeztek – körülbelül 90 perc alatt eljuthat az 1960-as évekig. A kiállításon üvegvitrinekben őrzött, katalogizált, cédulákkal ellátott tárgyakkal nem találkozunk, helyette interaktív bemutatókon, maketteken, vizuális jelek és hangeffektusok segítségével válik átélhetővé az ezeréves történet, melynek hatása alól senki sem tudja kivonni magát. A külföldi látogatók audio guide segítségével tájékozódhatnak, a magyar változat a varsói Balassi Intézet támogatásával készült.

Az állandó kiállítás mellett rendszeresen időszaki kiállításokat is rendeznek. 2018 őszén egy időszaki kiállítással emlékeztek meg az 1968-as diákfelkelést követő állami pogromra, melynek következtében a háborút túlélő zsidó lakosság nagy része elhagyta Lengyelországot. A kiállítás e fájó politikai eseményt igyekezett sokoldalúan, beszélgetésre, vitára késztető módon bemutatni.

Rendezvények

A kiállítások mellett a múzeum minden napra különféle kulturális, oktatási, művészeti programot ajánl nagyon sokféle célközönségnek. Kiemelt figyelmet szentelnek a fogyatékkal élőkre, köztük az autista gyermekeket nevelő családoknak is, akiknek a nyitás előtti órákban szerveznek kiállítás-látogatást.

Rendszeresen tartanak kulturális programokat a házon belül, sőt az épület előtti téren is. Népszerűek a különféle beszélgetések, találkozók, előadások és koncertek. Nemzetközi hírű művészek is gyakran vállalnak itt fellépést.

Szokatlanabb programokat is találhatnak az érdeklődők, ilyen például a jógatanfolyam, a felnőttek tánckurzusa, valamint a főzőprogram, melynek helyszíne a Menorah Info Point. Ez utóbbi nem a múzeum épületében, hanem egy hajdan híres zsidó étterem helyén nyílt kávézóban található közösségi hely és tankonyha, ahol nemcsak megkóstolni, de

elkészíteni is lehet a hagyományos zsidó konyha egy-egy fogását.

Tudásátadás

A POLIN jóval a múzeum megnyitása előtt, 2007-ben kezdte meg múzeumpedagógiai tevékenységét, mely azóta is egyre bővül. Számtalan workshopot, kiállítás-vezetést, városi sétát, találkozót és vitát rendeznek gyermeknek, diákoknak és felnőtteknek egyaránt. A holokauszt idején a gondjára bízott árva gyermekekkel együtt meggyilkolt Janusz Korczak doktor[21] munkásságát követve a múzeumpedagógusok fő törekvése a gyermekek és fiatalok jogainak tiszteletben tartása, a szabad véleménynyilvánítás biztosítása, a különféle nézőpontok és érzelmek elfogadása. Ehhez elengedhetetlen a múzeumpedagógusok folyamatos képzése, valamint az oktatási, nevelési intézmények pedagógusainak továbbképzése.

A múzeumi gyermekfoglalkozások állandó helyszíne a múzeumban található Matt király Családi-Oktatási Terem. (I. Matt király nem más, mint Janusz Korczak gyerekregényének főszereplője.) Ebben az interaktív játszóházban négy éves kortól kisiskolás korig tartanak foglalkozásokat nemcsak gyerekeknek, hanem családok számára is. A zsidó hagyományokat kreatív foglalkozásokkal teszik izgalmassá és befogadhatóvá. A nagyobbak számára speciális vezetéseket tartanak, vetélkedőket és találkozókat szerveznek.

Az oktatási programot szolgálja az utazó múzeum is, mely különféle fesztiválokon, rendezvényeken és távoli településeken teszi elérhetővé a lengyelországi zsidóság történetét. A múzeum állandó kiállítása az interneten keresztül virtuálisan is “bejárható”.[22]

A múzeum számtalan felnőttoktatási projektet indított már. Ezek közt rendkívül érdekes volt a Lengyelek, ukránok és zsidók című, felnőttek számára indított három hónapos tréning. A programnak tíz-tíz lengyel és ukrán résztvevője volt, akik az első alkalmakon előadásokat hallgattak, majd egyre több beszélgetésre került sor, végül pedig a résztvevők egymásnak tartottak előadásokat. A szervezők szerint ez egy rendkívül sikeres érzékenyítő program volt, mely sokat segíthet a nemzetiségi különbségek elfogadásában. Hasonló programot már rendőröknek is szerveztek.

Fontos tudományos szerepet tölt be a Global Education Outreach Program (GEOP), melynek célja a lengyel kutatók nemzetközi bemutatása, illetve különféle együttműködések kialakítása, konferenciák, kutatócserék, doktori és posztdoktori programok támogatása. A programnak köszönhetően a POLIN számtalan tudományos együttműködésben vesz részt világszerte. Ennek hátteréül szolgál a POLIN kutatóközpontja, könyvtára, adatbázisa és nem utolsó sorban saját könyvkiadója.

21 Janusz Korczak (1872–1942) lengyel orvos, gyógypedagógus, pszichopedagógus és író. 1912-ben létrehozta Varsó első modern árvaházat. 1940-ben a zsidó árvaház gyermekeivel a varsói gettóba került, a felajánlott menekülés helyett neveltjeit nem hagyta magára, velük együtt 1942 augusztusában mártírhalált halt a treblinkai haláltáborban.

22 http://virtualtour.polin.pl/ [letöltés ideje: 2019.05.12.]

Önkéntesség

A POLIN kezdetektől fogva arra törekszik, hogy egy modern, professzionális önkéntes központot hozzon létre és működtessen. A múzeum szinte minden területen számít az önkéntesek tevékenységére. Folyamatosan lehet jelentkezni, a honlapon megtalálható az összes fontos információ. 14 év az alsó korhatár, várják a diákokat, felnőtteket, nyugdíjasokat, szakképzetteket és az érdeklődőket. A jelentkezőknek képzésen kell részt venniük, majd rendszeres továbbképzéseket tartanak számukra.

Az önkéntesek mindenhol ott vannak: ők segítik a tájékozódást az előcsarnokban, számíthatnak rájuk a fogyatékkal élők. Részt vesznek a kulturális programok szervezésében és lebonyolításában, segítik a múzeumpedagógusok munkáját, oktatási anyagokat készítenek, fordítanak vagy kérdőíveznek. Mindezért cserébe a múzeum „önkéntes igazolványt" ad, a legkitartóbbak referencialevelet kaphatnak, az önkéntesek izgalmas programokon vehetnek részt és persze új ismereteket, tapasztalatokat szerezhetnek.

Nárcisz-kampány

A POLIN a fő motorja a varsói felkelés kitörésének napjára való megemlékezésnek, melyben kulcsszerepet játszanak az önkéntesek. Marek Edelman, a felkelés utolsó, életben maradt parancsnoka,[23] minden évben nárciszcsokrot helyezett a varsói felkelés hőseinek emlékművére. Ezt a hagyományt folytatja a POLIN. Minden április 19-én önkéntesek ezrei osztogatnak kitűzhető papírvirágot nemcsak Varsóban, hanem több más városban, sőt már külföldön is. A múzeum honlapján közzétett minta[24] alapján bárki könnyen elkészítheti a papírvirágot. A múzeum felhívására a résztvevők fényképek és videók százait töltik fel a közösségi felületekre, elmondva, hogy számukra miért fontos ez a nap. Évről évre egyre többen csatlakoznak a kampányhoz.

Egy nap kevés volt arra, hogy megismerjük a POLIN-t, és egy hét is kevés ahhoz, hogy minden zegzugát bebarangoljuk a múzeum honlapjának. Az intézmény számtalan oktatási, kulturális, közösségi programjából a fentiekben csupán kiemeltünk egy-egy példát. Nem véletlen, hogy 2016-ban elnyerték az Év Európai Múzeuma díjat.

Összegzés

Varsóban járva többször eszünkbe jutott a szólás: *„Lengyel, magyar két jó barát"*. A két ország története éppúgy sok közös vonást mutat, mint a közelmúlt. Nagy élmény volt olyan kulturális intézményekben járni, melyek az elmúlt évtizedekben újonnan épültek vagy megújultak, és a közösségi működés lehetőségeit keresik. Megint felismertük, hogy nincsenek konyhakész receptek, de egy-egy ötlet, egy megoldás jól adaptálható más helyen, más körülmények között is. Remélhetőleg lesznek olyan lengyel és magyar intézmények, amelyek a jövőben együtt is fognak működni.

23 Edelman, Marek (1922– 2009) szívsebész és politikai aktivista. A varsói gettólázadás életben maradt utolsó parancsnoka volt. A háború után mindvégig Lengyelországban maradt. Lásd: KRALL, Hanna, 1981.

24 https://www.polin.pl/pl/system/files/attachments/szabloneng_0.pdf [letöltés ideje: 2019.05.12.]

Abstract

Warsaw Museum's Best Practices

In Warsaw, among other cultural institution, we visited the National Museum of Ethnography and the POLIN, the Historical Museum of the Polish Jews. It was very inspiring to visit really new and old museums which searched the new possibilities and roles of museums. In POLIN we learned about a museum launched national, for now already international memorial day and in the Ethnography Museum, we got acquainted with the planned reconstruction of a neglected square near the museum in cooperation with other institutions.

Irodalom

ACSAY Ákos: *Beszámoló a varsói tanulmányútról*. (Kézirat)

BUCZEK, Monika: *The National Ethnographic Museum in Warsaw – Institution in the Process of Community Participation* In Partnerségben a múzeummal. Szerk.: Arapovics Mária – Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna, Szabatéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2018, 114-118. https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Konferenciak%C3%B6tet_vegleges_96-1.pdf [letöltés ideje: 2019.05.24.]

FEJŐS Zoltán: *Tárgy-fordítások*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003

KOLTAI Zsuzsa: *A múzeumi kultúraközvetítés változó világa – A múzeumi kultúraközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata.* Budapest, 2011 http://mek.niif.hu/10100/10115/10115.pdf [letöltés ideje: 2019.05.24.]

KRALL, Hanna: *Egy lépéssel az úristen előtt.* Európa Kiadó, Budapest, 1981 Múzeum a varsói gettó helyén. 2019-04-25 http://zsido.com/muzeum_a_varsoi_getto_helyen/ [Letöltés ideje: 2019.05.12]

VÁSÁRHELYI Tamás – **SINKÓ** István: *Múzeum az iskolatáskában*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004

About us. National Ethnografic Museum in Warsaw. http://ethnomuseum.pl/o-nas/?lang=en [letöltés ideje: 2019.05.24.]

Millenium. National Ethnografic Museum in Warsaw http://ethnomuseum.pl/projekty/millenium/?lang=en [letöltés ideje: 2019.05.24.]

Múzeum a varsói gettó helyén. Zsido.com, 2014. november 6. http://zsido.com/muzeum_a_varsoi_getto_helyen/ [letöltés ideje: 2019.05.12.]

POLIN virtuális túrájának honlapja http://virtualtour.polin.pl/

Roskies, David G.: *POLIN – a népek fénye.* Szombat, 2015. szeptember https://www.szombat.org/kultura-muveszetek/polin-a-nepek-fenye [Letöltés ideje: 2019.05.12.]

The Order of Things. National Ethnografic Museum in Warsaw http://ethnomuseum.pl/wystawy/porzadek-rzeczy/?lang=en [letöltés ideje: 2019.05.24.]

Szu Annamária

A berlini Jugend Museum

„Gyűjteményeivel és összes múzeumi tevékenységével az ismeretátadást nem célként, hanem játékos eszközként használja

arra, hogy a helyi társadalmi problémákat a legfiatalabbak szemléletváltásának elősegítésével enyhítse.”

Szu Annamária

A berlini Jugend Museum

A berlini Jugend Museum

Tanulmányutunk Berlinbe

A 2018. szeptember 24. és 27. között Berlinbe szervezett tanulmányúton 20 fő vett részt. Csoportunk tagjai az ország minden részéből érkeztek és gyakran igen eltérő szakmai háttérrel rendelkeztek, így a résztvevők nem csupán a helyszínek megismerése során gazdagodhattak a jó gyakorlatok tapasztalataival, hanem egymástól is sokat tanultak.

Első nap a Tempelhof-Schöneberg kerületben található Jugend Museumot ismerhettük meg részletesen, majd a magyar alapítású és fenntartású Cafe Szimplában beszélgettünk a Német-Magyar Baráti Társaság, valamint a Brunszvik Teréz Közhasznú Egyesület képviselőivel.

Kedd délelőtt a Szomszédsági Önsegítő Központ széleskörű tevékenységét mutatták be, délután pedig az ERIAC, azaz az Európai Roma Művészeti és Kulturális Intézet irodájába látogattunk, ahol megismerhettük ennek a fiatal szervezetnek a tevékenységét.
A harmadik napon is két helyszínre mentünk el. Először a meggyilkolt európai zsidóság emlékművét és a látogatóközpontját tekintettük meg, melyet egy beszélgetés követett. Majd a nebenan.de közösségi portált üzemeltető start-up cég fiatal csapatának bemutatójában tájékozódhattunk az online szomszédsági portál németországi és európai tevékenységéről.

Berlinről röviden

A 3,7 millió lakosú német szövetségi főváros, Berlin, az ország legnagyobb és legsűrűbben lakott települése. Fontos gazdasági, kereskedelmi, közlekedési, politikai központ, továbbá kulturális, tudományos, turisztikai világváros, a dizájn városa.[1] A közel 800 éves város jelenleg tizenkét kerületből áll, az ún. Nagy-Berlin területe 1920-ban jött létre.

A második Világháborút követően az amerikai szektorhoz tartozóan Nyugat-Berlin területén helyezkedtek el a Tempelhof és Schöneberg kerületek. A schönebergi városházán 1993-ig ülésezett a küldöttek háza és a nyugat-berlini szenátus. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke, John F. Kennedy 1963-as berlini látogatása során a városháza előtt mondta el beszédét, benne híressé vált mondatával: *„Ich bin ein Berliner!”*

A két kerületet – több kisebb kerülettel együtt – egy 2001-es közigazgatási reform során egyesítették, s ezután alakult meg a múzeumaikat összefogó Museen Tempelhof-Schöneberg elnevezésű, kerületi fenntartású közintézmény is.

1 https://en.unesco.org/creative-cities/berlin [letöltés ideje: 2019.07.05.]

A kerület településképe a nagyvárosi területtől a lakótelepen át a családi házas lakóövezetig igen sokrétű, közel háromszázötvenezres lakossága is heterogén. Az elmúlt években a lakosságszám folyamatosan emelkedett, több mint egyharmaduk bevándorló hátterű, akik többek között törökök, arab országokból származók, lengyelek, a volt Jugoszlávia és a volt Szovjetunió területeiről érkezők – akár első- második vagy harmadik generációsként. Tempelhof-Schönebergben él, továbbá Európa legnagyobb LMBTQ[2] közössége is. A helyi önkormányzat ezért hangsúlyozottan olyan szemléletet és kultúrát képvisel, amely tiszteleten és megbecsülésen alapul.[3]

Jugend Museum[4]

A Schöneberg Museum, a Tempelhof Museum és a Jugend Museum hármas intézményegységének gyűjteményi háttere a kerület történetét öleli fel. Ebben kiemelten az alábbi témákban gyűjtenek: politika és közigazgatás, kereskedelem és ipar, közlekedés, iskolatörténet, sport, utcák/terek/parkok, egészségügy, vallás, katonaság, régi és új nőmozgalmak, queer életmód, gyermekek és fiatalok. Külön gyűjteményi témaként kezelik a nemzetiszocializmust és a zsidóság életét, valamint üldözésük történetét. Részletes adatokkal rendelkeznek például a kerületben elhelyezett botlatókövekről. Figyelmet fordítanak a jelenkor kerületi tárgyi anyagának gyűjtésére is, hogy azokat a jövő számára megőrizzék.

A nagyrészt az állandó kiállításokban bemutatott helytörténeti gyűjteményben a mindennapi élet kultúrájának emlékei találhatók meg, amelyeket témájukban a városi és vidéki életet, az oktatást és a gyermekek életét érintik. A képzőművészeti gyűjtemény festményeket, akvarelleket, grafikákat és plasztikákat tartalmaz, amelyet raktárban őriznek és a nagyközönség számára jelenleg nem láthatóak. A térképgyűjtemény legkorábbi darabja a 17. századból származik. A 35 000 darabot számláló képeslapgyűjteményük mellett gazdag fotónegatív anyaggal is rendelkezik a múzeumegyüttes. Utóbbi részét képezi Herward Studt fotósnak a Schöneberg kerület épületeit, illetve azok romjait a második világháború után közvetlenül megörökítő fotógyűjteménye. Gyűjtenek továbbá nyomtatványokat és dokumentumokat, amelyek között vannak helyhez, személyhez vagy eseményhez kapcsolódó sajtómegjelenések, iskolai bizonyítványok, és mindez folyamatosan bővül a kiállítások megvalósítása során összegyűjtött történeti dokumentumokkal. A múzeumi munka fontos hátterét adja az intézmény történelmi archívuma is.

A múzeumegyüttes széleskörű partneri együttműködéssel végzi szakmai tevékenységeit. A közintézmények közül a kerület közoktatási intézményeivel, továbbá kulturális, oktatási és ifjúsági szervezetekkel kooperálnak. Fontos partnernek számítanak a múzeumi munkát és a történeti kutatást támogató civil szervezetek is. De magánszemélyekkel is együttműködik a múzeum, például kortanúkkal, vagy gyűjtőkkel.

Az intézményegyüttes legkorábban, 1960-ban alapított múzeuma a Tempelhof Museum,

2 Leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer szavak rövidítése.
3 https://www.berlin.de/ba-tempelhof-schoeneberg/allgemeine-infos/gender_gap-364349.php [letöltés ideje: 2019.07.05.]
4 2017-ben a múzeumot előadás keretében mutatta be vezetője, a Cselekvő közösségek projekt nemzetközi tudományos konferenciáján: ZWAKA 2018.

[1] A tanulmányút részvevői a Jugend Museumban, 2018

amely a kerületrész történetének kutatásával és az eredmények, ismeretek közlésével foglalkozik a régi iskolából kialakított épületében. Nyitott és polgár-közeli tevékenységük számára széles nyilvánosságot teremtenek.

A minden generációt kiszolgáló Schöneberg Museum 1976-ban nyitotta meg a kapuit, egy Schöneberg szívében található villában. A történelemkutatásnak és az ismeretátadásnak olyan intergrált koncepcióját követik, amely a látogatókat arra ösztönzi, hogy más szemmel nézzék saját környezetüket, és önmaguk is vállalkozzanak a kutatásra.

Az 1995-ben megnyitott Jugend Museum alapításának ötlete a Schöneberg Museum történeti profiljához kötődik.[5] Az 1990-es évek Berlinjében egyre gyakoribbá váltak a külföldiek elleni támadások, és erősödött a diszkrimináció. Ezért a Schöneberg Museum munkatársai úgy döntöttek, hogy szemléletformáló tevékenységük célcsoportjává a fiatalokat és a gyermekeket emelik ki. A múzeum szűkös infrastrukturális feltételei mellett is megvalósították történelmi műhelyprojektjüket, *Erőszak és kirekesztés a történelemben* címmel. A diákok történelmi esetpéldákat dolgoztak fel a múzeum archívumában, múzeum-, színház- és médiapedagógiai módszerekkel. Ennek során a múzeum munkatársai abban támogatták a programban résztvevő diákokat, hogy a saját élethelyzetükkel hasonlítsák össze a korábbi történelmi eseményt. A drámapedagógiai módszer felhasználásával *Idegenként Schönebergben – Csehek és schönebergiek a 18. században* címmel folyt program. A múzeum- és médiapedagógiai módszereket felhasználva pedig egy

5 ZWAKA, Petra é.n. 6.

kiállítás és egy film készült *Zsidók és nem zsidók kirekesztése a Werner-Siemens Reálgimnáziumban* címmel, és összeállt egy, a zsidóüldözésről szóló audio guide, amely a kerület bajor negyedében kalauzolja az érdeklődőket. Ennek a projektmódszernek a középpontjában a „történelem csinálás" áll, amelynek a lényege, hogy aktív részvételükkel a diákok saját maguk számára tegyék értelmezhetővé a történelmet.

Már e kezdeti tevékenységek is előrevetítették azt a példaszerű esélyteremtő irányt, hogy miként tud egy múzeum saját gyűjteményi témáin keresztül érzékenyítést és szemléletformálást végezni. Így a kezdetektől fontos szerepet játszott az a szemlélet, hogy nem csupán a történelmi visszatekintéssel foglalkoztak, hanem a jelent is a múzeumi gyakorlatuk kiindulópontjává tették. Az akció sikerének hatására a kerületi önkormányzat a múzeum rendelkezésére bocsátott egy villaépületet az új Jugend Museum számára, amely a kezdetektől fogva erősen épít a Schöneberg Museum gyűjteményére és az archívum többi munkaterületére is.

„A múzeum célja, hogy a fiatalokat a történelem megvitatásával hozzásegítse saját maguk és környezetük megértéséhez, és arra bátorítsa őket, hogy érezzenek tiszteletet az emberek, a dolgok és saját maguk iránt."[6] Eredeti tárgyakat és valós élettörténeteket bemutató interkulturális élményhelyszínként működnek. Célcsoportjukat elsősorban a 10 és 18 év közötti diákok alkotják, de óvodások, családok és speciális igényűek számára is kínálnak programokat – a sokszínűség, a befogadás és egymással való tiszteletteljes bánásmód hangsúlyával. Fontosnak tartják, hogy kedvet csináljanak a történelem megismeréséhez, és párbeszédet, vitát generáljanak aktuális témákról, problémákról.

1997-ben nyílt meg a múzeum *Wunderkammern–Wunderkisten* című állandó kiállítása, eleinte a villa emeleti szintjén, s amelyet később áthelyeztek a pinceszintre. Az alapötletet az uralkodói Kunstkammer-ek vagy Wunderkammer-ek[7] adták. A Kroschke Alapítvány[8] gyermekkultúra díjával jutalmazott kiállítás 27 ládába összegyűjtve mutatja be a régió történetét, a helyi sajátosságokat és különlegességeket. A látogatók Berlin és lakóinak két évszázados történetét bemutató értékes, csodálatos és hétköznapi tárgyait fedezhetik fel, amelyek nagyobb része szabadon megfogható. A kiállítás koncepciója egy könyvhöz hasonlít, amelynek fejezetei külön-külön is olvashatók, és egyéni kutatásra is használhatók. Olyan témákat érintenek, amelyek szoros összefüggésben vannak a gyermekek életkörnyezetével, anélkül, hogy lekicsinyítenék vagy a problémás oldaluktól megszabadítanák azokat.

A kiállításhoz kapcsolódóan rendszeresen szerveznek projektnapokat az iskolások számára. Hetente egy délután ingyenes kézműves műhelyeket tartanak, ahol a 8-12 éves résztvevők a régi iparosmesterségeket ismerhetik meg. Nyári szünetben kétnapos ingyenes műhelyprogramot kínálnak, amelyre a gyermekek a saját kincseik gyűjteményét is elhozhatják, és összehasonlíthatják a kiállításban bemutatott tárgyakkal. A gyerekek

6 ZWAKA, Petra é.n. 6.
7 A késeőreneszánsz kortól a múzeumok gyűjteményi koncepciójának előhírnökei. Gyűjteményük darabjai a legkülönbözőbb témákat ölelték fel.
8 A Kroschke Gyermekalapítvány (Kroschke Kinderstiftung) olyan kezdeményezéseket támogat Németország szerte, amelyek hátrányos helyzetű, vagy tartósan beteg gyermekeket és fiatalokat segítenek. https://www.kinderstiftung.de/wir-sind/die-stiftung.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

kedvenc tárgyáról akril festmény készül, amelyekből egy ünnepi keretek között megnyitott kiállítást rendeznek. A gyermekek számára születésnapi program is rendelhető a kiállításhoz kapcsolódóan.

Szintén a villa pincéjében, annak kisebb helyiségeiben a *makerspace*[9] laborokhoz hasonlóan alakítottak ki különböző műhelyeket, amelyek a múzeumpedagógiai foglalkozások helyszínei.

A *Villa Global – The Next Generation* című állandó kiállítás egy több éves fejlesztési folyamat eredménye. Előzményét a *Heimat Berlin* című projekt jelentette, amely három éven keresztül, több mint 1 600 fő, 8 és 14 év közötti gyermek és fiatal bevonásával készült el. A projekt *A tolerancia elősegítése – A kompetencia erősítése*[10] című állami program támogatásában valósult meg. A gyerekek műhelymunkákon és drámafoglalkozásokon keresztül ismerték meg az elmúlt 250 év helyi bevándorlási történetét, felfedezve azt is, hogy a kultúrák találkozása folyamatosan kihívásokkal járt és nem zajlott mindig konfliktusmentesen. Ilyen téma volt a csehek 18. századi bevándorlása Schönebergbe, a törökök bevándorlása Berlinbe az 1960-as évektől kezdve, vagy a környék hasonló aktuális eseményei. A múzeum munkatársai azt a kérdést tették fel, hogy a gyermekek és fiatalok számára mi teszi ezt vagy azt az embert érdekessé, milyen hasonlóságokat tudnak a saját életükkel kapcsolatban felmutatni és hol látnak különbségeket. A műhelymunkák eredményeiből egy projektbemutató jellegű kiállítás készült, amely helyszínét adta az új, Villa Global című projekt kialakításának is.

A Villa Global első verziójában berlini fiatalokat választottak ki, akik a saját kultúrájukat, gondolataikat, szokásaikat mutatták be berendezett szobáikon keresztül. Azonban a város változására a múzeum is reagált és megújították a kiállítást. A villa emeletén tizennégy apró szobában tizenöt Berlinben élő embert ismerhetünk meg. Az eltérő korú, 14 és 79 év közötti, eltérő nemű, származású, vallású, nemi identitású, foglalkozású személyekben az mindenképp közös, hogy időszakosan vagy állandóan Berlinben élnek. Történetükkel egyértelművé kívánta tenni a múzeum, hogy az emberek „beskatulyázása" gyorsan problematikussá válhat.

A bemutatott személyek aktív részesei voltak a kiállítás elkészítésének. A múzeum munkatársai személyesen vették fel velük a kapcsolatot, egy-egy emberrel egy-egy munkatárs foglalkozott mentorként. A háromnegyed éves intenzív folyamatban beszélgetések, eszmecserék során alakították a szobák koncepcióját. Közösen választották ki a bemutatandó tárgyakat és fotókat, a berendezést, részt vettek a szövegek megírásában, vagy szerkesztésében és a személyek sok esetben saját használati tárgyaikat is a kiállítás rendelkezésére bocsátották. A résztvevők nagy lelkesedéssel rendezték be szobáikat, és videóinterjúban is mesélnek saját magukról, a kultúrájukhoz és Berlinhez való viszonyulásukról. A közös munka, az együttműködés nagy kihívást jelentett a múzeum munkatársainak, hiszen még egy múzeumi munkaközösség számára is gyakran feszültségekkel

9 Önálló tevékenységre és önálló tanulásra ösztönző, mentorok által vezetett, labor, műhely stb. formában kialakított tanulási környezet. A tervezési gondolkodás és a projektalapú tanulás révén támogatja a kísérletezést, a feltalálást, az alkotást, a létrehozást és a felfedezést.

10 Toleranz fördern – Kompetenz stärken – https://www.demokratie-leben.de/bundesprogramm/weitere-programme-und-initiativen/abgeschlossene-programme-und-initiativen.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

[2] Részlet a Villa Global – The next generation című kiállításból, Jugend Museum, 2018.

teli egy kiállítás elkészítése a koncepciótól az üzemeltetésig, még nagyobb feladat ez külső közreműködők aktív bevonásával. Fontos volt ebben a határok megszabása: milyen mélységben mutathatja be a múzeum az adott személy életét, és milyen bemutatást enged a múzeumi módszer. Ezzel az együttműködéssel vált azonban igazán autentikussá a kiállítás.

A tizennégy szoba bármelyikét úgy fedezhetjük fel, ahogy még egy közeli családtag vagy barát lakásában sem engednénk meg magunknak: kinyithatjuk a fiókokat, beletúrhatunk a falra akasztott táskába, ugyanis minden hely rejt egy újabb kis információt, valami egyediséget, amelyből még közelebbről megismerhetjük az adott szoba lakóját. A szobákban akár olyan játék is játszható, hogy a berendezés felfedezésével és a kapcsolódó hangfelvétel meghallgatásával megpróbáljuk kitalálni, ki is lakhat ott: milyen korú és származású, mik a hobbijai, és mi a foglalkozása stb.?

A kiállításhoz készült honlap[11] szobánként mutatja be a villa lakóit, az elkészült filmeket és fotókat, valamint megtalálható és ingyenesen letölthető az összes pedagógiai és módszertani kiadvány, amelyek nyomtatott formában is rendelkezésre állnak a múzeumban. A gyermekek számára kísérőfüzet készült, amelyből az egyes személyeket röviden, egyszerű nyelvezettel bemutatva megismerhetik. Egy másik kiadványban a kiállítási projekt kialakításának és folyamatának ismertetését követően a villalakók részletes bemutatása történik, majd egy-egy fogalommal, mint például haza, család, identitás, vallás stb. kapcsolatban megfogalmazott véleményüket olvashatjuk. A honlapról

11 http://www.villaglobal.de/ [letöltés ideje: 2019.07.05.]

letölthetjük a kiállítás koncepcióját leíró összefoglalót és egy pedagógusoknak szóló ajánlót is. A kiállításhoz kapcsolódóan többek között projektnapokat is szerveznek az iskolai osztályoknak.

Tanulmányutunk idején az 1918-19-es forradalom schönebergi történéseit bemutató időszaki kiállítás volt látható még a múzeumban, amelyet az anyaintézménnyel közösen, a két helyszínen valósítottak meg. Meg kell említeni továbbá az *All included!* című korábbi időszaki kiállításukat, amely a szexuális és nemi sokszínűség elfogadását hirdette, számos, a helyi iskolák számára készült pedagógiai programmal. Ezért a munkáért a múzeum 2017-ben BKM-díjban[12] részesült. A téma folytatásaként jelenleg a *diversCITY* című kiállítási projekt látogatható a múzeumban.[13]

A Jugend Museum számos további programot kínál kiemelt célcsoportjai számára. A pályaválasztásban segít a 2010 és 2012 között zajló projektjük eredményeként összeállított pedagógiai csomag, amelyet a tanárok önállóan is felhasználhatnak az iskolában, de a múzeum közreműködését is kérhetik. A családi programok közül érdemes megemlíteni a minden hónap első vasárnapján megrendezett ingyenes művészeti foglalkozásokat, a múzeum felfedezését ösztönző családi rablós játékot, vagy a saját történetek rögzítését ösztönző videóműhelyt.

A múzeum a bemutatott kiállításokat és programokat elsősorban projektfinanszírozásban valósítja meg. Együttműködéseik egy része szintén projektektől függ, így a helyi oktatási, kulturális, szociális intézményekkel és szervezetekkel való közös munkáik is. Kitűnő a kapcsolatot ápolnak a berlini és a helyi médiával, így minden megmozdulásuk, eredményük, sikerük megjelenik a sajtóban.

Összefoglalás

A Jugend Museum a kitűnő példa arra, amikor a múzeum a helyi társadalom szolgálatában áll. Gyűjteményeivel és összes múzeumi tevékenységével az ismeretátadást nem célként, hanem játékos eszközként használja arra, hogy a helyi társadalmi problémákat a legfiatalabbak szemléletváltásának elősegítésével enyhítse. A hátrányos helyzetűek vagy a „másnak” titulált csoportok elfogadtatását, a kulturális sokszínűség ünneplését nem a kulturális különbségek kiemelésével kezeli, hanem azzal a szemlélettel, miszerint mindenki a színes társadalom szerves része.

„Az élet nem áll meg a múzeum kapui előtt. Ezért kísérletezünk folyamatosan újabb bemutatási és munkaformákkal, amelyek tematikája azon kérdés köré csoportosul, hogyan lehetséges a sokszor kifogásolt közönyt a tárgyi környezettel, továbbá az egyéni történettel és egyéni jövővel szembe állítva leküzdeni.”[14]

12 A német Kultúráért és Médiáért Felelős Minisztérium (Bundesregierung für Kultur und Medien – BKM) által alapított BKM-díj a kulturális nevelésért 2009 óta osztják ki minden évben innovatív, és hosszútávú kulturális projekteket megvalósító szervezeteknek, amellyel 60 000 Euro díj is jár. Németországban ez az egyik legnevesebb elismerés, amelyet kulturális ismeretátadásért adnak.

13 A 2019. január 25. és október 20. között látogatható időszaki kiállítás kreatív és játékos megközelítésben mutatja be a sokszínű emberi életmódot. https://www.museen-tempelhof-schoeneberg.de/aktuell.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

14 ZWAKA, Petra é.n. 6

Abstract

The Youth Museum Schöneberg

During the study trip to Berlin, we visited the Jugend Museum, which had been founded in 1995. Since then the museum has aimed to help the youth of Berlin to change their attitude on social diversity. Through historical examples, the museum helps children to understand their environment and their own lives. One of the permanent exhibitions shows the last 250 years history of Schöneberg – where the museum is located. The other exhibition, called Villa Global, gives insight into the life of Berlin's multi-coloured population. Several temporary exhibitions and educational programs are organized to reach these goals.

Irodalom

ZWAKA, Petra é.n.: *„Wessen Heimat ist die Heimat?" Ein Rückblick auf 50 Jahre Museumsgeschichte*. Online tanulmány. https://www.museen-tempelhof-schoeneberg.de/files/inhalte/downloads-pdfs/schoeneberg/museumsgeschichte-schoenebergmuseum.pdf [letöltés ideje: 2019.07.05.]

ZWAKA, Petra: *The Youth Museum Berlin – A Place for Intercultural Learning and Acting* In Partnerségben a múzeummal. Szerk.: Arapovics Mária – Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna, Szabatéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2018, 131-140. https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Konferenciak%C3%B6tet_vegleges_96-1.pdf [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Berlin.de – a főváros hivatalos honlapja c2019 Berlin, BerlinOnline Stadtportal GmbH & Co. KG https://www.berlin.de/ [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Demokratie leben! honlap c2019 Berlin, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend https://www.demokratie-leben.de/ [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Jugend Museum honlapja c2019 Berlin, Museen Tempelhof-Schöneberg, Bezirksamt Tempelhof-Schöneberg von Berlin Abt. Bildung, Kultur und Sport Fachbereich Kunst, Kultur, Museen https://www.museen-tempelhof-schoeneberg.de/jugendmuseum.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Kroschke Kinderstiftung honlapja c2019 Braunschweig, Kroschke Kinderstiftung https://www.kinderstiftung.de/wir-sind/die-stiftung.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Museen Tempelhof-Schöneberg honlapja c2019 Berlin, Bezirksamt Tempelhof-Schöneberg von Berlin Abt. Bildung, Kultur und Sport Fachbereich Kunst, Kultur, Museen https://www.museen-tempelhof-schoeneberg.de/start.html [letöltés ideje: 2019.07.05.]

UNESCO honlapja c2019 Párizs, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization https://en.unesco.org/ [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Villa Global projekt honlapja c2019 Berlin, Bezirksamt Tempelhof-Schöneberg von Berlin Abt. Bildung, Kultur und Sport Fachbereich Kunst, Kultur, Museen http://www.villaglobal.de/ [letöltés ideje: 2019.07.05.]

Arapovics Mária – Kárpáti Júlianna – Nagy Magdolna

Brüsszeli múzeumi gyakorlatok

„A kölcsönös tapasztalatcsere mindkét fél számára hasznos, hiszen a projektünkben számos olyan

kezdeményezést indítottunk, amelyek más, külföldi múzeumok számára is inspirálóak lehetnek.”

Brüsszeli múzeumi gyakorlatok

Bevezető

A 2018 novemberében Brüsszelbe szervezett négynapos szakmai tanulmányút kettős célt szolgált. Egyrészt meg szerettünk volna ismerni olyan jó gyakorlatokat, amelyeket a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt módszertani fejlesztéséhez kapcsolódóan inspirálóként bemutathatunk a hazai intézményeknek, másrészt a projekt céljait és eredményeit külföldön is népszerűsíteni kívántuk.

A szakmai út során felkeresett intézmények kiválasztási szempontjai között ezért nemcsak a projektünk tematikájához való kapcsolódás, de a kölcsönös tapasztalatcsere és hosszabb távú kapcsolatépítés lehetősége is szerepet játszott.

A felkeresett intézmények között szerepelt reprezentatív, költségvetési korlát nélkül működő látogatóközpont (Parlamentarium) és múzeum (House of European History), nonprofit szervezetként alacsony költségvetéssel és kevés munkatárssal, de annál nagyobb kreativitással rendelkező kismúzeum (La Fonderie – Brussels Museum of Industry and Work), nonprofit szervezetként működő, naiv művészek (mentális problémákkal küzdő betegek) alkotásait kiállító kismúzeum (Art et Marges Musée), és egy több mint 60 tagszervezetet koordináló nemzetközi ernyő-szervezet (European Volunteer Center).

A meglátogatott partnerek közül a House of European History múzeum kreatív igazgatója, Taja Vovk Gaal és a Skanzen között már többéves kapcsolat alakult ki az ICOM[1]-on keresztül, az intézmény múzeumpedagógiai igazgatója, Ewa Goodman 2018 májusában elfogadta meghívásunkat, és *Múzeum az európai identitás megerősítéséért* címmel előadást tartott a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ által szervezett *A múzeumok mint a közösségi identitás alakítói*[2] című nemzetközi konferencián. Tanulságos volt a valóságban is megtekinteni az előadásában bemutatott elképzelések megvalósulását, és megismerni a kiállításhoz kapcsolódó programokat.

A múzeum koncepciója, hogy az európai államok történelmében a közös pontokat kiemelve, részrehajlás és minősítés nélkül, semleges szemszögből mutassa be a történelem jelentősebb mérföldköveit. Mindezt a legújabb technikák alkalmazásával, interaktív eszközökkel, 26 nyelven elérhető audio guide vezetéssel teszik.

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt szellemiségével leginkább párhuzamba a La Fonderie – Brüsszeli Ipari Múzeum (La Fonderie – Brussels Museum Of Industry And Work) tevékenysége állítható. Az Európai Önkéntes Központ

1 ICOM: International Council of Museums, Múzeumok Nemzetközi Tanácsa
2 Museums as Shapers of Community Identity

(European Volunteer Center, CEV) bemutatása azért került be az írásunkba, mert bár több évtizedes együttműködés, személyes szakmai kapcsolatok alakultak ki hazánk és az európai önkéntes központ munkatársai között, mégis a tanulmányút tapasztalatai azt mutatták, hogy a magyar kulturális körökben kevésbé ismertek az európai önkéntesek múzeumi felhívásai.

La Fonderie – Brussels Museum of Industry and Work – Brüsszel Ipari Múzeum

Brüsszel egykor az ipari forradalom fellegvára volt, de az 1980-as évekre a gyárak felszámolásával és az iparnegyedek megszűnésével a város ipartörténeti jelentősége feledésbe merült. A La Compagnie des Bronzes (Öntöde) 1979-es bezárásával Brüsszel utolsó jelentős gyártelepe is befejezte működését, azonban nem jutott a többi gyártelep sorsára – múzeumként működik tovább, emléket állítva a város ipari örökségének. A múzeum küldetésének tekinti, hogy a fiatal generáció számára megőrizze Brüsszel ipari emlékeit és visszahozza a köztudatba, hogy a város Európa egyik legjelentősebb ipari központjaként is működött. Már a múzeum alapítása is szép példája a közösségi összefogásnak.

A Molenbeek negyed egykor Belgium ipari központja volt. Erre utal a negyed korábbi beceneve is: *„le petit Manchester belge" – a kis belga Manchester"*. Az 1854-ben alapított Öntöde (La Compagnie des Bronzes) öntvényei nem csak Belgiumban, de az egész világon megtalálhatók. Az iparnegyed 1950-es években kezdődő hanyatlási folyamata az 1970-es évekre csúcsosodott ki, és 1977-ben a veszteséges La Compagnie des Bronzes is leállította a gyártást. Félő volt, hogy bezárásával nemcsak egy világhírű gyár, de a brüsszeli iparnegyed egykor virágzó története is örökre feledésbe merül.

Ma Molenbeek Brüsszel talán legszegényebb negyede. Az egykor gyári munkások lakta városrész mai lakosságának a fele nem Belgiumban született: sokan csak átmeneti tartózkodási helynek tekintik a Molenbeek negyedbeli lakásukat. Az afrikai, kelet-európai, ázsiai bevándorlók mellett a rosszabb anyagi helyzetben lévő belga családok lakhelye az ipartelep közvetlen környezete. A gyártelep egykori munkásai közül sokan kiköltöztek a negyed szélén található családi házas övezetbe, ahol jobb körülmények között éltek – azonban mára már számuk megfogyatkozott, akik még élnek, idősek, leszármazottaiknak pedig nincs kötődésük a környékhez.

Néhány lelkes molenbeeki lokálpatrióta, történész és építész azonban összefogott, és Guido Vanderhulst,[3] szociológus vezetésével 1976-ban megalapította a *"La Rue"* szövetséget, melynek célja az egykori iparnegyed ipartörténeti emlékeinek, értékeinek – köztük a régi öntöde és műhelyeinek – megőrzése volt. Munkájuk eredményeként a Kulturális Minisztérium támogatásával létrejött 1982-ben a La Fonderie nonprofit szövetség, amely megkezdte az emblematikus régi öntöde és műhelyeinek megmentését, és 1986-ban a régi La Compagnie des Bronzes épületeiben megnyitotta a La Fonderie Múzeumot.

A múzeum többezer darabos gyűjteménye négy jelentős ipari szektor (a fémipar, a faipar,

3 Ő lett a La Fonderie múzeum első igazgatója

a textilipar és az élelmiszeripar) történetének bemutatásán keresztül állít emléket Brüsszel ipari fénykorának. Mind a négy témakör bemutatása hasonló logika alapján épül fel. Minden kiállítási egység fókuszába két olyan gépet állítottak, amelyen keresztül bemutatható az adott iparág számos megközelítésben, például a története, az akkori munkakörülmények, a kereskedelmi vonatkozásai. A múzeum közösségi szemlélete már a kiállításban is érződik azáltal, hogy megjeleníti a mai mindennapi élethez való kapcsolódási pontokat (amelyekre a foglalkozásaik és a programjaik is épülnek). A kiállítás az adott szektor egy konkrét termékének bemutatásán és egy videófilmen keresztül vezeti rá a látogatókat a jelenkor aktuális kérdéseire, bemutatva a múlt relevanciáit a mai mindennapi élethez kapcsolódóan.

Tudatos marketinggel a kiállítás központi elemének a helyszínhez (öntöde) kapcsolódó világhírű tárgyat választották. A La Compagnie des Bronzes üzemben ugyanis nem csak a Belgium-szerte megtalálható bronzszobrokat öntötték, de a világ minden tájáról kaptak megrendeléseket. Ők gyártották le a New York-i állatkert oroszlán szobrát is, amelynek öntőformája a kiállítás központi darabja – nem véletlen ezért, hogy a múzeum több programja és kommunikációs eszköze e köré épül.

Az egykori öntöde több öntvénye ma is megtalálható Brüsszel utcáin és terein. A múzeum rendszeresen szervez városfelfedező sétákat, amelyek célja az egykori ipari fellegvár emlékeinek – közöttük az Öntöde által készített öntvények és szobrok – felkutatása, és ezen keresztül a város ipari történelmének megismertetése.

A kiállítás mellett működik a La Fonderie Dokumentációs Központ könyvtára, melynek több mint 8 600 darabos, Brüsszel ipartörténetéhez kapcsolódó gyűjteménye magazinokból, újságkivágásokból és fotódokumentumokból áll.

A múzeum ekképp pozícionálja magát a honlapján: *„A La Fonderie nem kíván a főváros nagy múzeumaival versenyezni. A mi lehetőségünk abban rejlik, hogy emberléptékű múzeumként képesek vagyunk barátságos légkör kialakítására, arra, hogy közelebbi kapcsolatot alakítsunk ki a látogatókkal, interaktívak legyünk stb. Kiállításunk az oktatási lehetőségek teljes tárházának kiindulópontja: beleértve a vezetett túrákat, az iskolásoknak és a szakmai közönségnek szóló programokat is. … A múzeum mindenki számára nyitott, és szeretne elérni olyan közönséget is, akik hagyományosan hiányoznak a múzeumok látogatói köréből. Kidolgoztunk egy programot, amely az írástudás fejlesztésben és a társadalmi-szakmai képzésben résztvevőket célozza meg. Tekintettel arra, hogy a múzeum egy szegény környéken található, a La Fonderie a helyi fejlesztés eszköze kíván lenni.”*[4]

Ez a pozícionálás szép példa a társadalmi szerepvállalás kinyilatkoztatására és a múzeum közösségi szemléletére.

4 https://www.lafonderie.be/en/exhibitions/permanent-exhibitions/273-exposition-permanente-du-musee-bruxellois-de-l-industrie-et-du-travail-2 [letöltés ideje: 2019.05.07.]

[1] Múzeumpedagógiai foglalkozás szemléltetése a La Fonderie múzeumban, 2018

A Cselekvő közösségek projekt több módszertanához, a közösségfejlesztéshez, a társadalmiasításhoz és az esélyegyenlőséghez is kapcsolható a múzeum tevékenysége, melynek lényege a következőkben bemutatásra kerülő programjain keresztül érthető meg igazán.

Az öntödei-ipartörténeti múzeum elsődleges célközönsége két nagy csoportba sorolható: a közvetlen környezetében élő, helyi kötődéssel nem rendelkező, a városrészt többségében ideiglenes otthonuknak tekintő bevándorlók, és a múzeumtól távolabb lakó, egykori

(ma már idős) gyári munkások és leszármazottaik. A múzeumnak a fent ismertetett lakossági sajátosságok miatt nem létezik már a gyűjteményéhez, vagy a hely történelméhez érzelmi szálakkal kapcsolódó helyi közössége, ezért olyan stratégiát kellett kidolgozniuk, amellyel a környékbeli lakosok számára vonzóvá, közösségivé tudja az intézményt tenni.

A múzeum programjai között több a társadalmi szerepvállalás szép példája is egyben: valódi közösségi múzeumként a környékbeli iskolások számára olyan programokat kínálnak, amik a saját egyéni élethelyzetük, problémáik megértését segítik elő, illetve megismertetik a jelenben végzett tevékenységek hagyományait.

A helyi igényekre építve előtérbe került a felnőttképzési funkció, az élethosszig tartó tanulás elve és a közösségfejlesztő tevékenység megjelenítése.

Mára elmondható, hogy az intézmény közösségi múzeumként működik. A bevonás érdekében sok kitelepülést szerveztek a helyi iskolákba, és olyan témákat is bemutattak, ami érdekelte a helyieket is (például a mosás története) és francia nyelvtanulást segítő programokat indítottak el. A helyi közösségek kultúráinak bemutatására lehetőséget teremtettek, zenei és gasztronómiai programokat szervezetek, ami által a múzeum közösségi térré alakult.

Luiza Mitrache múzeumi oktatási vezető a csoportunk tagjainak aktív részvételével bemutatta a *Le Petit Manchester* programot, amely során tinédzsereket helytörténeti séták szervezésébe vontak be. Az egyik múzeumpedagógiai foglalkozásuk a gyártelep és a hozzá kapcsolódó építmények, gyári lakásoknak otthont adó épületek történetén, a lakosság összetétele változásának okain keresztül világít rá a környék lakáshelyzetére, amellyel a gyerekek saját lakáskörülményeikre is magyarázatot kapnak. A fiatalokat a közösségi média segítségével szólították meg, behívták a múzeumba, kitelepültek iskolákba, és felfedező, aktivizáló módszerrel, egy terepasztalos, makettes társasjáték segítségével megismertették a negyed történetét a diákokkal (a játékos foglalkozást velünk is végigjátszották).

A múzeum munkatársai egy közelmúltban nagy sikerrel lezáródó projektről is beszámoltak, amely egyik célja a középiskolás korosztály megnyerése, a múzeum tevékenysége és a hely története (iparnegyed) iránti érzékenyítés volt. A tanulók iskolai program keretében, egy tanévben 20 órát töltöttek a projekttel. A program részeként helytörténeti sétákat szerveztek számukra, ahol a környékben lakó idősekkel készítettek interjúkat, hogy megismerjék, milyen volt itt élni, amikor a gyártelep és környezete még virágzó városrészként működött. Az interjúkat fel is dolgozták, amivel hozzájárultak a múzeum gyűjteményének gyarapításához. A projektbe bevont negyven diák közül tízen önkénteseként visszajárnak, ami azt mutatja, hogy ezzel a módszerrel fel lehet a fiatalok érdeklődését kelteni a helytörténet és a múzeum iránt. Annyira népszerű lett a program, hogy az intézmény a projekt folytatását tervezi – ehhez keresnek finanszírozási lehetőséget.

Egy másik foglalkozásukkal a környékbeli bevándorlók játékos francia nyelvre tanítását, vagy legalábbis a nyelv megszerettetését, a tanulása iránti vágy felkeltését tűzték ki célul. Az újonnan a negyedbe költözők beilleszkedésének ugyanis a nyelvismeret hiánya az egyik legnagyobb akadálya. A jobb élet reményében Belgiumba költöző,

vagy az országot csak tranzitállomásnak tekintő, Európa más országaiból, vagy akár más kontinensről érkező családok nagy többsége nem tud franciául, így gyermekeik sem beszélik a nyelvet. A csoportunkkal is végigjátszott programon kizárólag franciául beszélnek a résztvevőkkel, de az egyes kiállított tárgyak szemléletes leírásával, szókártyán történő bemutatásával és játékos keresésével nem okoz nehézséget a megértés, miközben észrevétlenül gyarapodik a csoport francia szókincse. Bár a résztvevők nyelvtanulási céllal jönnek a múzeumba, de a játékos nyelvgyakorlat során a kiállításban keresik a résztvevők a szavakhoz tartozó tárgyakat, így megismerik a múzeum gyűjteményét is.

A projektek, a tárlatvezetések és a múzeumpedagógiai foglalkozások mellett a múzeum rendszeresen otthont ad olyan rendezvényeknek, amelyeknek a nagyközönség bevonása, a helyiek kulturális szórakoztatása a célja. A tapasztalat azt mutatja, hogy a gasztronómiával kísért zenés kulturális programok a leghatékonyabbak a lakosság megszólítására – és a múzeum ismertségének növelésére.

Az intézmény működése példaként szolgálhat sok magyar múzeum számára is. A La Fonderie – Brussels Museum of Industry and Work Brüsszel legszegényebb negyedében, alacsony költségvetéssel, kevés számú, ám annál lelkesebb munkatárssal rendelkező múzeum. A fenntartó minimális pénzügyi támogatása a működés fenntartását épphogy fedezi, fejlesztésre már nem jut belőle. Emiatt az egykori gyártelep egy része ma is leromlott állapotban van, a felújításra sajnos, nincs pénz. A szűkös költségvetés csak a minimális emberi erőforrás alkalmazását teszi lehetővé, ezért az elkötelezettségnek és a kreativitásnak igen nagy szerepe van. A múzeumnak nehéz állandó célközönséget találnia, mivel a negyed lakosságának fele két-háromévente cserélődik. A gyűjteményéhez érzelmi alapon kötődő közönsége ma már idős, és nagy részük elköltözött a környékről. Az intézmény ezért olyan programokat dolgoz ki, amellyel a környékbeli lakosok problémáira segít rávilágítani, hogy azok gyökereinek felismerésével és megértésével a megoldást is könnyebben megtalálhassák. Mindeközben nyitott, közösségi múzeumként működik, aktív társadalmi szerepvállalással. Ez a stratégia nem csak a múzeum „túlélését" biztosítja, de amellett, hogy látogatókat vonz, hozzásegíti küldetésének megvalósításához, azaz Brüsszel ipartörténeti múltjának megismertetéséhez.

Számos magyar múzeum küzd a La Fonderie múzeumhoz hasonló problémákkal. Alacsony költségvetéssel, kevés munkatárssal nehéz feladatnak bizonyul bevonzani a környékbeli, a múzeum gyűjteményéhez nem kötődő lakosokat, különösen a fiatal korosztályt. A La Fonderie múzeum projektje, amelyben a diákok interjúkat készítettek az idős lakosokkal, jó gyakorlatot mutat arra, hogy miként lehet a fiatalokat megismertetni a hely történetével és a múzeum gyűjteményével, miközben élvezetes elfoglaltságot nyújt számukra a múzeum. A francia nyelv tanítását is magában foglaló program pedig a múzeumok társadalmi problémákra való érzékenységére lehet követendő példa. Első látásra egy idegennyelv tanítási, nyelvgyakorlási programnak tűnhet, de valójában a helyi közösség felé történő nyitás szép példája, amikor a múzeum közösségi térként is funkcionál.

A tanulmányúton résztvevő vidéki kismúzeumok több szakembere fogalmazta meg azt a véleményt a La Fonderie múzeumban tapasztaltak alapján, hogy a múzeumoknak Magyarországon is ki kell terjeszteni tevékenységüket a fenntarthatóságuk érdekében. Szükségesek olyan rendezvények, foglalkozások, amelyekkel be lehet vonzani

a gyerekeket, a fiatalokat és fiatal felnőtteket a múzeumokba, hogy aztán előszeretettel látogassák azt későbbi életük során is. De ezek mellett arra is szükség van, hogy a múzeumok felvállaljanak társadalmi problémákra reflektáló programokat, és törekedjenek arra, hogy közösségi térként működjenek. Ez új kihívások elé állítja a múzeumi szakembereket. A Cselekvő közösségek projekt módszertani fejlesztéseinek alkalmazása és a La Fonderie múzeumhoz hasonló jó gyakorlatok megismerése segítséget nyújt a hazai intézményeknek a közösségépítés és a nyitott múzeumként való működés tudatos fejlesztéséhez.

Az Európai Történelem Háza – House of European History

A szakmai tanulmányút során egy napot töltöttünk az Európai Parlament agorájának nevezett negyedben, ahol a Parlamentárium, azaz az Európai Parlament Látogatóközpontja és az Európai Parlament ülésterme található. Innen tovább haladva juthatunk el az Európai Történelem Házához.

Az egyik legnépszerűbb programunk az Európai Történelem Házának megtekintése volt. Az Európai Történelem Házának a brüsszeli európai negyed szívében, a tíz hektáros Léopold parkban álló Eastman épület ad otthont. Az építést George Eastman amerikai üzletember és filantróp, a Kodak fényképezőgép feltalálója 1931-es adományából finanszírozták, hogy hátrányos helyzetű gyermekek számára ellátást nyújtó fogászati központ létesülhessen benne, és egy ideig valóban ilyen klinikaként működött. Michel Polak svájci építész emelte 1934-35-ben, és később az eredetinek megfelelően újították fel. Az előcsarnokot a Jean de La Fontaine francia író meséi alapján készült art deco állatfestmények díszítik. Az épületet 2008-ban az Európai Parlament szerezte meg 99 évre szóló, hosszú távú bérleti szerződéssel. A múzeum 2017-ben nyitotta meg kapuit.

Az Európai Történelem Háza különböző nézőpontokból mutatja be a kontinens történelmét, és megalkotóik szándéka az volt, hogy *„viták, kérdések és gondolkodás helyszíneként”* szolgáljon. *„Európa elsősorban szellemi tér”* – olvashatják a látogatók a feliratot a tárlókhoz vezető folyosó közelében, és ez a gondolat a múzeum mottójaként is felfogható. Antonio Tajani, az Európai Parlament elnöke azt mondta a múzeumról: *„Ez a Ház azokról a dolgokról szól, amik közösek bennünk, és azokról az eseményekről, amelyeken együtt mentünk keresztül. Ez nem csak az európai történelem háza, hanem az európai identitás és emlékek otthona is”*.

A kiállítás valódi 21. századi interaktív élményt nyújt. A tárlat ugyan időrendben halad előre, de alapvetően témák, trendek köré csoportosítja az eseményeket. A formálódó Európa témakörétől, sőt a görög mitológia meghatározó alakjaitól indul, és az európai emlékezettel, örökséggel folytatódik. Felveti: ha emlékezünk a múltra, el tudjuk-e kerülni a hibákat a jövőben? Melyek az európai örökség megőrzésre érdemes elemei, amelyeket talán az új évszázad kihívásainak szellemében újra kellene gondolnunk?
A tárlat bemutatja az 1789-ben induló forradalmi hullámot, az alakuló nemzettudat első elemeit (itt találunk magyar kokárdát, illetve román nyelvű szótárt 1820-ból, még cirill betűkkel), az ipari forradalom, a technikai fejlődés, a gyarmatosítás emlékeit.
A 20. századi események között szintén felbukkannak magyar emlékek, így például egy első világháborús, hadikölcsönjegyzésre buzdító plakát, egy, a Tanácsköztársaság idejéből származó hajógyári utalvány, majd később egy Horthy feliratú plakát képében.

[2] Csoportkép az Európai Parlament agórájánál, 2018.

1956-ra egy Bibó István-kötet utal, a ’89-es változások bemutatásakor pedig a kivetítőn felvillannak képsorok a vasfüggöny lebontásáról.

Az utolsó vitrinekben egymás mellett szerepel az EU-nak ítélt 2012-es Nobel-békedíj és egy *„Vote Leave!”* feliratú, vagyis kilépésre buzdító póló a Brexit kampányból.

A Cselekvő közösségek csoportját a múzeum kreatív igazgatója, Taja Vovk Gaal vezette körbe a kiállításon és mutatta be az egyes részkiállítások kurátorainak segítségével. Így unikális tárlatvezetésben volt részünk, hiszen nem csupán a nagy formátumú kiállítást, hanem a koncepciót és a kiállítás üzenetét is első kézből ismerhettük meg. A szlovén igazgatónő rámutatott arra, hogy más valóságot éltünk meg Kelet-Európában, és máshogy látják a történelmi múltat Nyugat-Európában.

Fontos kiemelni, hogy a vezetők és a kurátorok pályázati úton nyerték el a tisztségüket, tehát nem egy-egy ország delegáltjai. A kreatív igazgató hangsúlyozta, hogy tudományos és szakmai koncepció valósult meg, nem politikai célkitűzés. A kiállítás nem egy-egy ország történetét mutatja be, de minden európai ország múzeumaiból érkeztek tárgyak. Azt kívánják megjeleníteni, hogy a történelem hogyan alakította a közös európai emlékezetet, miként befolyásolja az életünket.

Vannak olyan események, melyekre szívesen emlékezünk, mint például Európa nagyjaira, így Periklészre, vagy a görög filozófusokra, a nagy felfedezésekre, de rögtön az első terem

figyelmeztet bennünket, hogy olyan események is Európához kötődnek, mint a rabszolgaság (ennek jeleként nyak- és lábbilincsek is ott vannak a tárlókban), vagy a rasszizmus ideológiája és az ehhez kapcsolódó tárgyak – például az orr- és arccsont méretét vizsgáló eszközök is.

A *Formálódó Európa* teremben láthatjuk a „Történelmet" megjelenítő szobrot, amelyből egy fémlemezcsík ível végig a hatszintes múzeumon, idézetekkel, betűhalmazokkal.

A második szint Európát mint a világhatalmak kontinensét tárja elénk. Végigkalauzol a19. században, és eljut a 20. század konfliktusaihoz, a versengésből adódó világháborúhoz. Az I. világháborús kiállítás meghatározó tárgya egy olyan pisztoly, amely ugyanolyan típusú, mint az, amely előidézte a háború kirobbanását. Külön terem mutatja be a totalitarizmus és a demokrácia ellentétét. Gondolatokat ébreszt, megdöbbent, sőt, helyenként sokkol. A II. világháború bemutatásánál kiemelt hangsúlyt kap az, hogy a katonák mellett sok millió civil halt meg.

A kontinens újjáépítését bemutató termekben a megosztott Európa és az eltérő emlékezet, a keleti és a nyugati nézőpontok különbözősége kerül a fókuszba. A Soá emlékezetét, nyers valóságát megjelentő fotók, valamint tárgyak döbbenetes erővel hatnak. Egyúttal felhívják a figyelmet minden ország saját felelősségére, arra, hogy a háborút követően, a hidegháború során hogyan merültek feledésbe a borzalmas bűnök, miként halványult el az emlékezetben egy-egy ország cinkos szerepe. Mindez közvetlenül a szociális biztonság, a jólét bemutatása mellé került. A kiállítás többi része az unió történetét, alakulását, a „békebeli" hatvanas évek világát járja körül. Kiállítások, események és állandó gyűjtemény kap helyet a múzeumban, európai nyelvekre fordított segédletek, múzeumpedagógiai programok segítik a megértést.

A csoport újabb és újabb látványra éhezve haladt végig a tárlók között. Mindenkiben óhatatlanul saját sorsa, addigi élettapasztalata nyomán tolultak fel a gondolatok. Mint az egyik résztvevő elmondta, ez volt az a pontja az egész heti programnak, ami személy szerint őt arra sarkallta, hogy jelentkezzen az útra. Elmondása szerint a kiállítás megtekintése, a tematikusan berendezett tárlókban és vitrinekben látottak, a sok új információ, segített neki abban, hogy – akár egyes tények átértékelése révén – jobban megismerje hazája, valamint más európai népek, az egész kontinens történelmét. Úgy érezte, hogy az európai történelem folyamataiban elhelyezve jobban érti saját életútját és a családja történetét.

Az teljesen nyilvánvaló, hogy a történelem különböző aspektusai, az eltérő látásmódok önmagukban véve is mindenkor vitákra fogják sarkallni nemcsak a történészeket, nemcsak a szakembereket, hanem a hétköznapi embereket is. Ezek a viták a saját csoportunkon belül is kialakultak. Talán egy résztvevő volt a csoportban, akiben hiányérzet maradt. Ő úgy érezte, hogy a kiállítás a valóságosnál erőteljesebben tükrözi a Kelet-, illetve Nyugat-Európa közti megosztottságot, különbségeket. Végezetül azonban ő is elismerte, hogy nemcsak szakmai, de minden egyéb szempontból is hasznos és gondolatébresztő volt az eddigi, inkább tankönyvszerű ismereteit rendszerbe szervezett módon újra megtapasztalni, kiegészíteni. Jó volt ezeket megvitatni a csapat tagjaival, megosztani egymással gondolatainkat.

Parlamentárium[5]

A tanulmányút programjából nem maradt ki az Európai Parlament tőszomszédágában lévő Parlamentárium sem. A látogatóközpontban újszerű megközelítésben ismerhettük meg az Európai Parlamentet. Az interaktív kiállításon magyar nyelvre is kapcsolható audiovizuális eszköz segítségével járhattunk körbe. A hallgatót a fülünkre akasztva, az információkat multimédiás bemutatókon keresztül, az adott jelekhez érintve hallgathattuk meg, vagy olvashattuk el a kijelzőn. A tárlatvezetők 24 európai nyelven állnak rendelkezésre. A csoport így egyénileg járhatott körbe az eszközökkel, és ismerhette meg az uniós döntéshozás folyamatát, az Európai Unió történetét, és tárhatta fel, mit is jelent a demokrácia Európában. Egy 360 fokos körképet nyújtó, moziszerű vetítésen keresztül látható itt az európai parlamenti képviselők munkája, megtekinthető, hogy milyen pártcsaládok vannak jelen a parlamentben, mit tettek az országukért. Egy interaktív térképen egy speciális mozgatható multimédiás eszköz mutatja be, hogy a támogatásokkal az egyes országokban milyen fejlesztések valósultak meg. Az Európai Parlament látogatóközpontjába a belépés ingyenes.

Art et Marges Musée[6]

A művészet sem maradt ki a szakmai tanulmányút programjából, egy kis költségvetésből működő mini galériát is megtekintettünk. A mentális problémákkal élők képeinek művészeti kiállítását, közös projektjeit mutatta be Sarah Kokot múzeumpedagógus az Art et Marges Musée kiállításán. Az osztrák Hannah Rieger gyűjteményéből megvalósított *Les femmesdans l'art brut?* című időszaki kiállítás megtekintése során megtudhattuk: a múzeum azért jött létre, hogy színtere legyen azon művek bemutatásának, melyeket terápiás foglalkozásokon készítenek az alkotók. A kiállítás a nőket, érzéseiket és kapcsolataikat helyezte középpontba. A kis belvárosi múzeumban már mint művészeti alkotások jelennek meg a művek. Nem cél a betegségek kutatása és nem tartanak műhelymunkákat sem, egy kurátorcsoport válogatását követően kerülnek ide a képek. Egy évben három kiállítást rendeznek, érdeklődőknek, a művészet kedvelőinek.

Európai Önkéntes Központ – CEV (European Volunteer Center)[7]

Az Európai Önkéntes Központ műhelymunkája szervesen kapcsolódott a Cselekvő közösségek intézményi önkéntességet segítő módszertani tevékenységéhez. Az útmutatónk kidolgozása során alkalmaztuk a CEV európai projektjeinek eredményeit, így például a *Wake-Up Call: Volunteer Manager Role!* nemzetközi program önkéntes-koordinátori profilját.

Az önkéntesség kérdései és szerepe az Európai Unióban című műhelybeszélgetés során Sara Fasoli, a CEV képviselője mutatta be számunkra a szervezet működését, partnerszervezeteit, támogatóit, hálózati működését. Megismerhettük a CEV eddigi eredményeit és hallhattunk az az aktuális pályázati lehetőségekről. Sok új információt tartalmaztak az 4Európai Képesítési Keretrendszerben betöltött szereppel és a „Lever Up"

5 http://www.planetarium.be/
6 http://artetmarges.be/fr/index.html
7 European Volunteer Centre /Centre Européen du Volontariat– CEV

együttműködéssel kapcsolatban elhangzottak.

A CEV az Európai Unió mellett 25 éve működő, több mint 60 tagot tömörítő ernyőszervezet. Célja, hogy mind összeurópai, mind pedig regionális, illetve nemzeti szinten – egyebek között oktatással, képzések, tréningek szervezésével, adatszolgáltatással és cserével, jogi segítségnyújtással – támogassa az önkéntesség intézményét, és az önkéntes munkát vállalókat. Céljuk, hogy a 2011-ben, az Önkéntesség Európai évében elfogadott elveknek megfelelően Európát olyan hellyé tegyék, ahol az állampolgárok tudatosan vállalt önkéntes munkája állandó és szerves része a társadalom működésének.

A Polgárok Európai Évében, 2013-ban az Európai Önkéntes Központ elindította – az évente újra[8] meghirdetett – az Önkéntesség Európai Fővárosa (#EV) pályázatot, amelynek célja az önkéntesség társadalmi hatásának, elismertségének növelése, az önkéntes tevékenység népszerűsítése helyi szinten. A címre pályázhat minden európai település önkormányzata, amely támogatja, és működése során minden lehetséges eszközzel segíti az önkéntes munkát, és dokumentálni is tudja az önkéntesek tevékenységének eredményeit. A pályázatok elbírálását képzett szakemberekből álló nemzetközi zsűri végzi. A nyertes város egy éven át viseli a megtisztelő címet.

A CEV fejleszti kapcsolatait az európai intézményeken kívül más szervezetekkel, civil szerveződésekkel, csoportokkal is. Saját kiadványokat jelentet meg, tevékenyen jelen van a közösségi médiában, képzéseket, valamint kulturális rendezvényeket szervez.

Törekvései egyik rendkívül fontos elemének tekinti a fiatalok bevonását a társadalom életének alakításába, saját jövőjük tudatos formálásába. Az európai oktatás, képzés, ifjúságpolitika és sport támogatására irányuló uniós program, az Erasmus+. Az Erasmus+ a növekedést, a társadalmi méltányosságot és befogadást célzó projekt. Támogat számos kezdeményezést és projektet, amelyek a legkülönbözőbb szociális körülmények között élő fiatalok körülményeit javítják, lehetőleg olyan környezetet biztosítva, amely képessé teszi őket arra, hogy megfeleljenek a munka világában rájuk váró kihívásoknak. Kiemelt figyelmet fordítanak a kedvezőtlen családi környezetben, rossz anyagi körülmények között élő, esetleg kallódó gyerekek, kamaszok támogatására.

Ezt a célt szolgálja az idén induló Erasmus+ *Engedd vezetni magad!* elnevezésű projektjük, amelynek a gondolata egy hasonló, 2014-15-ös, sikeres párizsi program nyomán született. Az akkori program megálmodói feltették maguknak a kérdést: vajon a művészet világának felfedezése egy európai múzeum anyaga alapján, teljes egészében saját maguk által kigondolt, megszervezett és végigvezetett túra képes-e arra, hogy változtasson a hátrányos helyzetű fiatalok életén. Lehetőséget akartak nyújtani a rászoruló gyerekeknek és fiataloknak, akik környezetükből nem kapnak indíttatást kulturális élmények megszerzésére, hogy minél előbb felfedezhessék, mi mindent nyújthat számukra a művészet, mivel gazdagíthatja életüket a kulturális értékekkel való megismerkedés. A szervezők a pár évvel ezelőtti párizsi program eredményeire és tapasztalataira alapozva döntöttek úgy, hogy ismét elindítják a projektet.

8 Aktuális információk: www.cev.be [letöltés ideje: 2019.05.07.]

A program önkéntes szervezetek, múzeumok, egyetemek és általános iskolák bevonásával működik. A projekt keretében a gyerekek – mentoraik, egyetemisták, tanárok, muzeológusok segítségével – egy „virtuális európai múzeumot" hoznak létre saját maguk által kiválasztott alkotásokkal és ugyancsak saját elemzésekkel, magyarázatokkal. A projekt kitűzött céljainak mindegyike a szegénységben, esetleg a társadalom perifériáján élő, reménytelennek és kilátástalannak tűnő családi körülmények között élő fiatalok felemelését célozza. Lehetőséget ad számukra a kultúrához való hozzáféréshez. Megismerteti a múzeumba járás örömét olyan gyerekkel is, akik esetleg addig soha nem láttak semmilyen kiállítást. Megismerteti a gyerekeket a művészet gazdagságával, a különböző művészeti ágakkal. Motivációt, önbizalmat nyújt, növeli önbecsülésüket, kezdeményező készségüket és kreativitásukat. Lehetővé teszi azt is, hogy felfedezzék magukban az érdeklődést egy-egy művészeti ág iránt, motiválja őket saját képességeik felfedezésére és kibontakoztatására. A résztvevők egyben megtanulják és begyakorolják a csapatmunka módozatait. Ez a csapatmunka pedig nem egyszerű, hiszen a projekt jellegéből adódóan nem csupán egymással, illetve saját kortársaikkal, hanem egy-egy helyi múzeummal, valamint – esetleg nem is anyanyelvükön, hanem angolul – külföldi diákokkal is kommunikálniuk kell. A projekt végére a leglelkesebb, legérdeklődőbb diákok egy-egy múzeum avatott ismerői, kis idegenvezetők lehetnek.

A program 2019 őszén indul, és 2021 júniusában ér véget. Az előkészítő munka a projekt alapja, amelynek keretében, 2019 szeptemberében a részt venni szándékozó európai önkéntes központok veszik fel először egymással a kapcsolatot, és pontról pontra felvázolják a projekt koncepcióját, összes részletét. Egyeztetik, majd véglegesen rögzítik elképzeléseiket arról, mely egyetemeket, mely iskolákat, múzeumokat, mely oktatókat, illetve milyen életkorú diákokat vonnak be. Kiválasztják azt a történelmi-művészeti korszakot is, amelyből majd a gyerekek a virtuális múzeumot összeállítják.

A cél, hogy a projekt helyi, regionális és európai szinten is működjék. Ha valóban sikeres az együttműködés, az önkéntes központoknak, az egyetemeknek, iskoláknak, az érintett pedagógusoknak, illetve a múzeumoknak regionális és európai szinten is folyamatosan kapcsolatban kell lenniük egymással. Ez a jövőre nézve felbecsülhetetlen jelentőségű kapcsolati tőkét jelent mindegyikük számára. A résztvevő intézmények hivatalos formában, szerződésben vállalják egyetértésüket és elkötelezettségüket a projekt végéig.

Ezt követően meg kell keresniük azokat az egyetemi hallgatókat, akik – felelősen végiggondolva a rájuk háruló plusz feladatokat – készek mintegy oktatóként, illetve mentorként részt venni a programban. A 2014-15-ös, előző projekt során nem volt követelmény, hogy a mentor művészeti iskolás legyen, de a kiválasztáskor ők mindenképpen előnyt élveztek, és feltehetően most is előnyt fognak élvezni.

Meg kell találni azokat az iskolákat is, amelyek igazgatói készek helyi, illetve európai dimenzióban is együttműködni, és kötelezettséget vállalni arra, hogy kiválasztott diákjaik és néhány tanáruk az elkövetkező két év folyamán részt vehetnek a projektben. Bizonyos mértékben a programban részt vevő iskolai osztályok tantervét is a projekthez kell igazítani. A további művészeti ismeretszerzés alapjául szolgáló tudásanyag elsajátításához tanári segítségre mindenképpen szükségük van a gyerekeknek, ezért a kiválasztott osztályokban ez az ismeretanyag az anyanyelvi, történelmi, földrajzi, illetve rajzoktatásnak

része kell, hogy legyen.

Talán a legfontosabb feladat a megfelelő múzeum kiválasztása. Lényeges szempont a gazdag gyűjtemény, és a vállalás iránti valódi elkötelezettség, valamint készség az esetleg *ad hoc* felmerülő szervezési problémák megoldására. Alapkövetelmény, hogy a kiválasztott múzeum gyűjteményben jelentős részben legyenek olyan alkotások, amelyek a projekt megtervezésekor meghatározott képzőművészeti korszakban születtek. (Az előző program a 19. század képzőművészetére fókuszált.)

A program indulásakor az adott iskolával közösen két osztályt választanak ki ugyanazon évfolyamról, és a bevont osztályok tagjait történelmet, művészeteket, művészettörténetet oktató tanárok, valamint egyetemi hallgatók vezetik végig az adott korszakot bemutató teljes gyűjteményen. A gyerekeknek jegyzeteik elkészítésében, kezdetben segítenek az egyetemista mentorok, később önállóan jegyzetelnek majd.

A második évre kiderül, hogy kik a leginkább érdeklődőek, a legmotiváltabbak, ők további feladatokat kapnak. Összesen öt alkalommal el kell látogatniuk a projektben résztvevő múzeumba, ki kell választaniuk 12 művet, amelyekről alapos, értő elemzést kell készíteniük. A projekt végén a résztvevők, társaikat újra végigvezetve a tárlaton, immár idegenvezetőként bemutatják két év alatt szerzett tudásukat.

A cél az, hogy a vezetésre ne csupán osztálytársaikat, hanem szüleiket, családtagjaikat is meghívják. Ez büszkeséggel töltheti el a szülőket, és ösztönzést is adhat nekik arra, hogy gyermekük teljesítménye révén egyfajta kilábalási lehetőséget lássanak abból a szociális közegből, amelyben élnek. Arra mindenképpen alkalmas, hogy minden tőlük telhetőt megtegyenek a továbbiakban gyermekük tanulási lehetőségeinek biztosítására.

A projekt végén a fiatal résztvevők saját készítésű videón mutatják be az általuk létrehozott „virtuális múzeumot” és könyv formában, művészeti kiadványban is népszerűsítik munkájukat.

A CEV meggyőződése szerint a 2019-ben kezdődő projekt több formában is európai szintre emelhető. A legegyszerűbb az, ha az egyes országok már a program során megosztják a részeredményeket, és esetleg össze is kapcsolják azokat. Megoldás az is, ha a projektben résztvevő országok egyfajta menetrendet állítanak össze, amely támpontot adhat jövőbeli hasonló európai programokhoz.

Ha a stakeholderek a gyerekek tevékenységének rögzítése során folyamatosan kapcsolatban állnak, és a résztvevő országok iskolásai által készített munkákat digitálisan sorra megosztják egymással, létrejöhet (esetleg angol nyelvű feliratozással) egy valóban összeurópai virtuális múzeum.

Csoportunkban élénk beszélgetést váltott ki az önkéntesség aktuális helyzete. Volt, aki tapasztalt szakemberként, az intézményi önkéntességről írt útmutatónk szakértőjeként vett részt, de volt olyan közigazgatási szakember is, akinek be kellett mutatni a fogalmakat (például ki az önkéntes, ki az iskolai közösségi szolgálatos, mi a társadalmi felelősségvállalás és a szponzoráció közötti különbség). Kifejezett érdeklődést váltottak ki az Erasmus+ programok, az önkéntesek városa címének elnyerésére irányuló

pályázatok (European Volunteering Capital) és a European Solidarity Corps program. Megtudtuk azt is, hogy 2019 májusában Budapest ad helyet a CEV szociális fókuszú Capacity Building éves konferenciájának, a magyarországi Önkéntes Központ Alapítvánnyal való együttműködésben.

Összefoglaló

A tanulmányút a tapasztalatszerzés és a nemzetközi kapcsolatépítés mellett arra is remek lehetőséget teremtett, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központot és a Cselekvő közösségek projektet megismertessük a meglátogatott múzeumok vezetőivel és munkatársaival. A kölcsönös tapasztalatcsere mindkét fél számára hasznos, hiszen a projektünkben számos olyan kezdeményezést indítottunk, amely más, külföldi múzeumok számára is inspiráló lehet. Folytatni kell az útmutatók, kutatások, módszertani kiadványok angol nyelvre fordítását és online publikálását, mert ez az egyetlen módja annak, hogy ismertté tegyük tevékenységünket és eredményeinket a külföldi szakemberek körében is.

Abstract

Brussels Museum's Best Practices

In Brussels the participants of the study trip visited the House of European History, which has an important role in the shaping of the common European identity and run nearly without financial limits; the Fonderie – Brussels Museum of Industry and Work, which is a nonprofit, low budget museum with very few employees but with an important social mission in its own district; and last but not least they meet a representative of the European Volunteer Center which is an international umbrella organization with more than 60 member-organizations.

These diverse institutions could introduce good practices which are worth to follow by the methodological developments of the Acting Communities – Active Community Involvement project.

Irodalom

Art et MargesMusée – Outsider Art Museum (Kívülállók múzeuma) www.artetmarges.be/en/front.html [letöltés ideje: 2019.05.07.]

CEV, Centre Européen du Volontariat –European Volunteer Center (Európai Önkéntes Központ) www.cev.be [letöltés ideje: 2019.05.07.]

House of European History – Európai Történelem Háza http://www.europarl.europa.eu/visiting/en/brussels/house-of-european-history [letöltés ideje: 2019.05.07.]

La Fonderie – Brussels Museum Of Industry And Work (Brüsszel Ipari Múzeum) https://www.brusselsmuseums.be/en/museums/la-fonderie-brussels-museum-of-industry-and-work [letöltés ideje: 2019.05.07.]

Parlamentarium – European Parliament Visitors' Centre (Európai Parlament Látogatóközpont) http://www.europarl.europa.eu/visiting/en/brussels/parlamentarium [letöltés ideje: 2019.05.07.]

Permanent exhibition. La Fonderie. 2019 https://www.lafonderie.be/en/exhibitions/permanent-exhibitions/273-exposition-permanente-du-musee-bruxellois-de-l-industrie-et-du-travail-2

Róznerné Lipcsey Zsuzsanna

A helyi értékek megőrzése a diverzitásban

"Inspiráló a lakossági kezdeményezésből kiinduló, innovatív, teljes mértékben önkéntes munkán alapuló muzeális

intézmény létrejötte és működtetése, a múzeumi szakma és a civil lakosság együttműködése."

A helyi értékek megőrzése a diverzitásban

Bevezetés

2018 decemberében, horvátországi tanulmányutunk során a festői környezetben fekvő, sokak által, a magyar történelemből Fiumeként is ismert adriai kikötővárosba, Rijekába látogattunk el. Az itt eltöltött négy nap lehetőséget adott számunkra, hogy – elsősorban az önkéntességre fókuszálva – betekintést nyerjünk az ország harmadik legnépesebb városának kulturális életébe, és számos jó gyakorlattal gazdagodva térjünk haza.

Rijeka Horvátország Tengermellék-Hegyvidék megyéjében található. Az ország legjelentősebb kikötővárosa, 44 négyzetkilométeren terül el, lakossága alig valamivel kevesebb, mint 130 ezer fő. Büszke kikötő voltából adódó kulturális és etnikai sokszínűségére, nyitottságára. Jellemzően horvátok lakta település, azonban a lakosság zöme az ország legkülönbözőbb településéről érkezett. A városban jelenleg az intézményi együttműködések lehetőségét nagymértékben előmozdítja, hogy Rijeka városa 2020-ra elnyerte az *Európa Kulturális Fővárosa* címet, és ezzel széles körű fejlesztésre kapott lehetőséget. Ennek keretében a város hamarosan új kulturális központot építhet, amely színháznak, galériának és a helyi civil szervezeteknek ad majd otthont, valamint a városi könyvtárnak is lehetősége nyílik a jelenlegi hat helyszínről egy épületbe, korszerű körülmények közé költözni. Mindez természetszerűleg egyúttal a közös gondolkodást is megalapozza. A fejlesztések pénzügyi hátterét az Európai Regionális Fejlesztési Alap, a Horvát Kulturális Minisztérium és Rijeka Város Önkormányzata biztosítja.

Utazásunk során a SMART Önkéntes Központban[1], a Rijekai Városi Könyvtárban[2], az opatiai Horvátországi Turizmus Múzeumában[3], a RiHub közösségi térben és a Drenovai Helytörténeti Múzeumban[4] jártunk. Mindegyik helyszínen tartalmas, inspiráló szakmai beszélgetésekre került sor.

Ezeket az intézményeket és szervezeteket meglátogatva kitűnt az a példaértékű együttműködés, amellyel egymás munkáját támogatva, a helyi közösségek céljait és érdekeit szem előtt tartva igyekeznek segíteni egymást.

Megtudtuk, hogy a SMART, a *Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány* jövőre, 2020-ban ünnepeli huszadik születésnapját, tizenkét éve működik az önkéntes programjuk, s

1 Volonterski Centar Rijeka
2 Gradska Knjiznica Rijeka
3 Hrvatski Muzej Turizma
4 Zavicajni Muzej Drenove

[1] A Drenovai Helytörténeti Múzeum (Zavicajni Muzej Drenove) épülete, 2018.

hogy Horvátországnak tizenegy éve van önkéntes törvénye és az önkéntességnek minisztériumi szintű felelőse. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy az önkéntes menedzsment tekintetében ugyanazokkal a nehézségekkel találkoznak, amelyekkel a magyarországi intézmények is szembesülnek nap mint nap.

Az önkéntesség szempontjából a Rijekai Városi Könyvtár és a Drenovai Helytörténeti Múzeum működése kiemelkedő. Bár nehezen összehasonlítható, mégis mindkét intézmény önkéntességi stratégiája figyelemreméltó. Míg a könyvtár állami fenntartású intézmény, amely mindennapi munkájában segítségként, illetve az intézmény és az olvasás iránti elköteleződést megerősítő tevékenységként tekint az önkéntességre, addig a drenovai múzeum teljes mértékben önkéntes kezdeményezés, amely csak és kizárólag önkéntes munkán alapszik.

A továbbiakban ez utóbbi intézményt, a Drenovai Helytörténeti Múzeumot[5] és az azt működtető szervezetet, a Határok nélkül – Örökségvédelmi Egyesületet (Bez granica – Drustvo stovatelja bastine) szeretném bemutatni.

5 *Zavicajni Muzej Drenove*

Drenova térben és időben…

A tengerbe zuhanó, lépcsők szaggatta, meredek hegyoldal tetején – ahol a felfelé kaptató gyalogos végre megpihenhet, és körbehordozhatja tekintetét a meseszép tengeröböl felett –, a Drenova-fennsíkon található Rijeka legészakibb városrésze, Drenova. A helyiek a város „zöld tüdejének" is nevezik az itt található nagykiterjedésű zöld területek miatt. Területe 7,02 négyzetkilométer, a lakosságszám egy 2011-es felmérés szerint 7 638 fő. Az 1970-es évekig önálló településként létezett, ezután csatolták Rijekához. Panelépületek, társas- és családi házak egyaránt megtalálhatók a településen.

A globalizálódó világ, a helyi értékek elhomályosulása, az identitáskeresés indította el a helyiek egy csoportjának kezdeményezését, hogy legyen egy csapat és egy hely, akik és ahol gondozzák e kulturális hagyományokban gazdag régiónak az elveszőben lévő értékeit, és az informális tanulás módszerével átadhassák azt a következő generációknak. Így jött létre a Drenovai Helytörténeti Múzeum, amely nem pusztán szűk értelemben vett helytörténeti gyűjtemény, sokkal inkább széles körű, a regionális identitást erősítő, az értékmegőrzést magára vállaló közösség és intézmény.

A múzeum létrehozásával párhuzamosan, 2011-ben alakult meg a Határok nélkül – Örökségvédelmi Egyesület. Az egyesület elnevezése egyetemes jelentésén túl a közösség egy valóságos múltbeli traumájára is utal, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után, az 1924-es római egyezményt követően egy ideig a települést kettévágta az olasz–jugoszláv határ, sokak munkalehetőségét ellehetetlenítve, és az itt élőket integritásukban veszélyeztetve.

A szervezet tagjai a múzeum üzemeltetésétől kezdve a pályázati lehetőségek felkutatásáig minden tevékenységet önkéntes alapon maguk végeznek. A Drenovai Helytörténeti Múzeum és a Határok nélkül - Örökségvédelmi Egyesület különlegessége, hogy létrejötte és üzemeltetése is teljes egészében lakossági kezdeményezésen alapul. Itt jelenleg is mindenki önkéntesként dolgozik. Külön értéke, hogy megalakulása óta továbbra is nyitott minden új érdeklődő felé. *„Hogy mit hozz magaddal? A személyidet és egy kis jóakaratot."* – olvasható a honlapjukon.[6]

A tagsághoz a fentieken kívül jelképes, 30 kuna összegű tagsági díj befizetése szükséges, valamint, hogy a tagok a havonta két alkalommal szervezett taggyűléseken vegyenek részt. Külön kiemelik, hogy az adományozás nem feltétele a tagságnak, és minden korú és képzettségű érdeklődőt szeretettel várnak.

Damir Medved, a Drenovski List című helyi újság felelős szerkesztője és az egyesület központi alakja beszélt elkötelezett és tudatos tevékenységükről. Bár a helyi civil szervezetekkel és az önkormányzattal nagyon jó kapcsolatot ápolnak, a lakosság bevonása számukra is kihívást jelent. Ezért tartják különösen fontosnak, hogy a közösségi részvételi működésre és bevonásra nagy hangsúlyt fektessenek, felmérjék külső és belső erőforrásaikat.

6 https://bezgranica.hr/heritage-society-without-borders-about-us/ [letöltés ideje: 2019.04.29.]

Az alapszabályban foglaltak szerint az egyesület főbb céljai a következők:

- Az egyesület tagjai baráti együttműködésben adománygyűjtéseket szerveznek a Drenovai Helytörténeti Múzeum – mint a drenovaiak, rijekaiak és horvátok számára speciális kulturális jelentőséggel bíró intézmény – számára.
- Promótálja a múzeum tevékenységeit, egyedi programjait, előadásait, és az egyesület tagjainak egyéni kezdeményezéseit.
- A nonprofit alapú múzeum javára akciókat szervez.
- A társaság lehetőségeihez mérten részt vesz a kultúra támogatásában, kulturális képzésekben és ifjúsági képzésekben.
- Segítséget nyújt a múzeum számára szponzorokat és adományozókat találni.
- Hazai és külföldi tanulmányi ösztöndíjakat pártfogol.

Szintén az alapszabályban foglaltak alapján az egyesület főbb tevékenységei az alábbiak:

- Az egyesület tagjai számára a taggyűléseken biztosítja a baráti együttműködést.
- Különféle kulturális és jótékonysági akciókat szervez és rendez (koncerteket, kiállításokat, jótékonysági eseményeket).
- A Rijeka-Drenova regionális múzeum projekt- és programötleteit támogatja, a folyamatban levő ügyekben tanácsot ad és segítséget nyújt a múzeum dolgozóinak.
- Jogi és természetes személyeknek, szponzoroknak, adományozóknak segít a múzeumnak szánt adományok elhelyezésében.
- Támogat és fejleszt mindenfajta együttműködést az állami, helyi és önkormányzati szervekkel, valamint szakmai szervezetekkel, amely segíti az egyesületet céljai elérésében.
- Együttműködik hasonló hazai és külföldi egyesületekkel, és minden más jogi és természetes személlyel, aki vagy amely támogatja az egyesület működését.

A Drenovai Helytörténeti Múzeumnak (Zavicajni Muzej Drenove) egy egyemeletes, egykori határőrépület ad otthont.Az alapterülete kicsi, összesen 650 m^2. Ebből 450 m^2 az udvar,

[2] A résztvevők a Drenovai Helytörténeti Múzeum kiállítóterében, 2018.

és 200 m^2 a belső tér, amely két szinten oszlik el Az udvaron a rendezvényeken kívül rendszeres filmvetítéseket tartanak, jellemzően a régió archív felvételeiből, a gyermekeknek pedig a Rijekai Bábszínház biztosít előadásokat a helyszínen. Az épület kiállítóterében a helyszűke miatt viszonylag kevés eredeti tárgyat állítanak ki egyszerre, s ezeket rendszeresen cserélik. A kapcsolódó további és bővebb információkat a modern technológia eszközeivel teszik hozzáférhetővé. Szintén a helyszűke miatt elsősorban digitalizálásra törekednek. Ezidáig 12 000 dokumentumot digitalizáltak. Gyűjtőkörük Drenova és tágabb környezete. Elsősorban a helyi iskola és egyház dokumentációját archiválták, s a régi katonai behívókból van nagyobb gyűjteményük. A tárgyi emlékeket igyekeznek 3D technológiával megörökíteni. Nagyon gazdag a fotó- és filmarchívumuk, de a lakosság által felajánlott eredeti fényképeket sajnos, nincs módjuk megőrizni, ezért ezeket az archiválást követően visszaadják a tulajdonosoknak, minden esetben dokumentálva a felvételek eredetét. Hivatásos történész vagy muzeológus nincs az egyesületben, de rendszeresen konzultálnak múzeumi szakemberekkel.

A múzeum bár pici, mégis nagyon látványos. Éppen a helyszűke miatt praktikus a modern eszközök és alkalmazások használata (videovetítés, QR-kód). Ezeket nagyon jó arányérzékkel használják és vegyítik a hagyományos tárgyakkal és az ötletes installációkkal.

A kezdeményezők három fontos célt fogalmaztak meg. Első a helyi emlékek gyűjtése, őrzése, amelyhez azonban a rendelkezésükre álló hely nem elegendő, ezért másodikként innovatív technológiák alkalmazását jelölték meg, harmadikként pedig egy drenovai kulturális központ létrehozását célozták meg.

Az innovatív technológiák alkalmazása adta a további két projektötletet. Az egyik a *Ki?*

Kicsoda? projekt, amelyben egy arcfelismerő alkalmazás segít beazonosítani a fényképen az ismeretlen szereplőket. A másik izgalmas kezdeményezés a helyi identitás részét képező, de mára már kihalóban lévő regionális nyelvjárás, a „csakavien" felélesztését szolgáló mesterséges intelligencia alkalmazása. Ez a program képes a nyelvet töredékeiből rekonstruálni, megtanulni és alkalmazni.

Mindeközben szerkesztik a tizenhárom éve működő, negyedévente megjelenő helyi újságot (Drenovski list), saját kiadványokat jelentetnek meg, helyet adnak a helyi képzőművészek kiállításainak, évente több alkalommal népi kismesterségeket népszerűsítő műhelynapokat és egyéb workshopokat tartanak, valamint képzéseket szerveznek. Saját tőkéjük nincs, az ingyenes kiadványokhoz Rijeka városától és Drenova önkormányzatától kapnak, projektjeikhez pedig pályázatokból nyernek támogatást. A Rijeka 2020 projekt óriási lehetőség számukra, hogy még inkább bekapcsolódjanak a város kulturális vérkeringésébe, és a turizmus adta lehetőségeket is jobban kiaknázhassák.

Az Egyesület nyitottságát, sokirányú érdeklődését és munkáját jelzi a területet ökológiai szempontból érintő programjuk, amely a helyi identitás erősítésének egyedi színfoltja. *„Egészséges, mint a som"*, tartja egy horvát szólás. A település neve a *„dren"*, vagyis som szóból ered. Valaha a *Cornus alba* (fehér som) és a *Cornus mas* (húsos som) voltak a terület meghatározó növényei, de mára az építkezések következtében mindkettő szinte teljesen eltűnt. Jó pár évvel ezelőtt helyi kezdeményezésre egy önkéntesekből álló csapat feltérképezte a még fellelhető töveket, majd követővizsgálattal újra megnézték számukat és állapotukat. Az állomány gyarapítása érdekében pedig egy akció keretében negyven önkéntes újabb töveket ültetett. Létrehozták az *Európai som* egyesületet a som megmentésére és népszerűsítésére. Az egyesület elnökével, Vesna Lukanoviccsal beszélgettünk a növény jelentőségéről és az ebben rejlő lehetőségekről. Kedves vendéglátóinknak köszönhetően volt szerencsénk megkóstolni a helyi somból készült finom likőrt és lekvárt is.

A Drenovai Helytörténeti Múzeum nagyon jó példa arra, hogy milyen potenciál rejlik a helyi lakosság lelkesedésében és elkötelezettségében. Inspiráló a lakossági kezdeményezésből kiinduló, innovatív, teljes mértékben önkéntes munkán alapuló muzeális intézmény létrejötte és működtetése, a múzeumi szakma és a civil lakosság együttműködése.

Abstract

Preservation of Local Assets in Diversity

In Rijeka, the participants of the study trip visited the City Library of Rijeka, the SMART – Association for the Development of Civil Society organization, the RiHub Cultural Center, the Croatian Museum of Tourism and the Heritage Museum Drenova. The Heritage Museum Drenova is worth to introduce as a good example of a museum which original initiative had come from local citizens. The committed members of The Heritage Society, called „Without Borders" have plenty of progressive ideas.

Irodalom

Drenovai Helytörténeti Múzeum és a Határok nélkül – Örökségvédelmi Egyesület honlapja https://bezgranica.hr/heritage-society-without-borders-about-us/ [letöltés ideje: 2019.04.29.]

Bagyó Kinga – Pacsika Márton – Szu Annamária

Holland múzeumi jó gyakorlatok

" Az Oude Kerket üzemeltető alapítvány tevékenységét érdekes kettősség jellemzi, hiszen a történelmi

műemléképületben és működő templomban kortárs művészek alkotásait, installációit állítják ki időszakos jelleggel."

Holland múzeumi jó gyakorlatok

Bevezetés

2019. február 25-28. között Hollandia fővárosában, Amszterdamban jártunk, ahol különféle kulturális intézmények jó gyakorlatait ismerhettük meg.

Beszélgettünk Jasper Visser bloggerrel a múzeumok társadalmiasított működésének lehetőségeiről, és a European Cultural Foundation munkatársával, Szilvia Kochanowskival az *Európának képzeletre van szüksége* című programjukról, és megismertük a szervezet tevékenységét. A Verzetsmuseum, a Street Art Museum, az Amsterdam Museum és az Oude Kerk szakmai programot nyújtottak számunkra, valamint látogatást tettünk az Openbaare Bibliotheek Amsterdam (OBA) városi könyvtárban.

A tanulmányúton meglátogatott intézmények közül tanulmányunkban hármat mutatunk be részletesen: a Street Art Museum Amsterdam (SAMA), a Versetsmuseum és az Oude Kerk jó gyakorlatát.

„Amszterdam (hollandul: Amsterdam) Hollandia fővárosa és egyben legnagyobb települése. A fővárosi státuszát a holland alkotmány határozza meg, bár a kormány székhelye Hága. Amszterdamnak 851 573 lakosa van a városban, 1 351 587 a városi területen, és 2 410 960 az amszterdami nagyvárosi területen.

Amszterdam neve az Amstelredamme-ből származik, amely a város eredetére utal <<egy gát körül az Amstel folyó partján>>. A 12. század végi kis halászfalu, Amszterdam lett a holland aranykor (17. század) egyik legfontosabb kikötője a világon, amely az innovatív kereskedelem fejlődésének eredménye. Ez idő alatt a város volt a pénzügyek és a gyémántkereskedelem vezető központja. A 19. és 20. században a város sokat bővült, és sok új külvárost terveztek és építettek. Amszterdam 17. századi csatornái és a 19. és 20. századi amszterdami védelmi vonal az UNESCO világörökségi listáján szerepel.

Amszterdam fő látnivalói, beleértve a történelmi csatornákat (a Rijksmuseumot, a Van Gogh Múzeumot, a Stedelijk Múzeumot, az Amszterdam Hermitaget, az Anne Frank Házat, a Scheepvaartmuseumot, az Amszterdam Múzeumot, a Heineken Experiencet, az Amszterdami Királyi Palotát, a Natura Artis Magistrát, a Hortus Botanicus Amszterdamot, a NEMO Tudományos Múzeumot), együtt évente több mint ötmillió külföldi látogatót vonzanak. A város az éjszakai élet és a fesztivál tevékenységeiről is híres; számos éjszakai klubja (Melkweg, Paradiso) a világ leghíresebb klubjai közé tartozik. Ez a világ egyik leginkább multikulturális városa, ahol legalább 177 nemzetiség képviselteti magát.”[1]

1 https://hu.wikipedia.org/wiki/Amszterdam [letöltés ideje: 2019.04.21.]

A Street Art Museum Amsterdam (SAMA)

A Street Art Museum székhelye Amszterdam Nieuw-West elnevezésű negyedében található. A főváros nyugati részén elhelyezkedő kertvárosi lakóövezetet többszintes társasházak, széles utcák és zöld parkok jellemzik. Ez egy meglehetősen új városrész, amelyet 2010-ben hoztak létre három korábbi település összevonásával. A lakónegyedek többsége azonban az 1950-es években épült, főleg a bevándorló munkavállalók elhelyezésére, akiket munkaerőhiány miatt hívtak Hollandiába élni és dolgozni. Kilenc körzetből áll, közel 150 ezer fős és 122 nemzetiségű lakossággal. Az elmúlt két évtizedben megkezdték a régi építésű lakóházak felújítását, külső renoválását, és az elkövetkező öt évben ez a folyamat folytatódni fog. Az épületek külső festése miatt a múzeum gyűjteményét képező néhány falfestmény biztosan meg fog semmisülni.

Nieuw-West lakossága tehát rendkívül sokszínű: elsősorban bevándorló, többgyermekes családok lakják, akik a közvetlen környezetükben található óvodákba, iskolákba járatják gyermekeiket. A kifejezetten lakóövezet jellegű városrész csendes, nyugodt környezetét, családias hangulatát egy kívülálló talán nem tudja összeegyeztetni a street art művészettel, nem érti, miért pont itt tűnik fel a legtöbb alkotás a házak falain. – Hogyan jönnek létre, miként válnak a gyűjtemény részeivé, hogyan lehet ezeket nyilvántartani, megvédeni és megőrizni? Számtalan hasonló kérdés merülhet fel az ide látogató emberekben, amelyekre a Street Art Museum Amsterdam munkatársaitól kaphatnak választ.

A Street Art Museum Amsterdam (SAMA) egy kortárs öko-múzeum, amely a közvetlen környezetében élők identitására fókuszál és célja, hogy hozzájáruljon a helyi közösség fejlődéséhez, életminőségének javításához, eszközként használva az utcai művészetet a társadalmi párbeszéd kialakításához. Küldetése az utcai művészet növekvő demokratikus mozgalmának létrehozása, feltárása, dokumentálása és megőrzése. A múzeum nonprofit szervezet, több mint 200 utcai alkotásból álló gyűjteményt fejleszt és kezel, amelyek Amszterdam Nieuw-West, Amszterdam West negyedében és a Schiphol repülőtéren találhatók.[2]

A múzeum központja egy kis irodaépület a lakóházak között. Itt dolgozik az intézmény ukrán származású vezetője, Anna Stolyarova és pár fiatal önkéntes, illetve gyakornok segítője. A múzeum hagyományostól eltérő működésének megismeréséhez elengedhetetlen megérteni a graffiti és a street art jelentését. Nincs éles határ a két fogalom között, szorosan összefüggő kortárs utcai művészeti mozgalmakról van szó, azonban sokban különböznek a technika, a funkció és a szándék szempontjából.

A *„graffiti”* (magyarul *„falfirka”*) szó feliratot jelent, jelentősebb része az alkotásoknak nem rendelkezik különösebb művészeti értékkel, nagyon gyakran a szerző monogramját (*„tag”*) tartalmazza csak, aki jelezni kívánja: itt jártam! Sokan elítélik, vandalizmusnak tekintik a graffitit, mivel bármikor, bármely épületen illegálisan megjelenhet, amely rongálhatja az épített környezetet. A graffiti általában nem társadalmi problémára kíván reagálni, az alkotóját nem érdekli a közvélemény, csak az, hogy munkája egyértelműen beazonosítható legyen. Leggyakrabban a graffiti írók egymásnak üzennek feliratai kkal, amelyeket

2 https://www.streetartmuseumamsterdam.com/organisation [letöltés ideje: 2019.04.21.]

spray festékekkel a lehető legrövidebb idő alatt visznek fel a falfelületekre.

Ezzel ellentétben a magukat street art művészeknek tartó alkotók – talán épp a graffiti gyakori negatív megítélése miatt – igyekeznek minden tekintetben másként gondolkodni és cselekedni: azt szeretnék elérni, hogy mindenki láthassa, megérthesse műveiket. Mivel egyre gyakrabban valamilyen társadalmi problémát, üzenetet fogalmaznak és festenek meg az utcai művészek, ezért interakcióba kerülnek a látogatóval, érzelmi választ várnak tőle, meg kívánják szólítani, megérinteni. A kézjegyek ugyanúgy megjelennek a műveken, mint a graffiti esetében, azonban sohasem központi helyen, nem fő célként. Technikájukban is különböznek, mivel a spray mellett megjelennek az ecsetek, a különböző típusú festékek, színező anyagok és egyéb, díszítésre alkalmas tárgyak (például fa). Nagyobb falfelületen bonyolult művek is születnek, melyek megalkotásának időigénye akár több nap lehet. Ugyanakkor gyakran feltűnnek kisebb festmények, amikor a művészek némelyike valamilyen elhanyagolt helyet választ művének. Talán egy rég nem használt bejárati ajtót repedező festékkel, amely az alkotás által teljesen megújul, és az utcakép méltó díszeként szolgál tovább.

A street art művek esetében közös azonban az a speciális tulajdonság, hogy nem galériában találhatók, hanem kültéri helyszíneken, nem mozgathatók, és nem lehet beszélni hosszú távú megőrzésükről és védelmükről sem. Egy épület-felújítási terv elfogadása a városvezetés részéről bármikor örökre eltörölheti az alkotásokat, és csak a digitális archiválásuk őrizheti meg a jövő nemzedék számára őket. Ugyanakkor a gyűjtemény váratlanul is, bármely pillanatban gyarapodhat egy-egy művészeti alkotással, amely nem társadalmi párbeszéd útján jön létre.

A múzeum kitalálója és létrehozója, Anna Stolyarova, a reklámipart otthagyva érkezett Amsterdamba, és kezdett el blogot vezetni arról, hogy miért nincs street art művészetet felkaroló intézkedés a városban. Mivel írásaival – bár nagyon szívhez szólóak és szépek voltak – nem ért el eredményt, úgy döntött, hogy maga kezdeményezi az utcai művészet pártolását[3] korábbi munkatársa, Dianne Riley elbeszélése alapján. 2010-ben egy támogató csoporttal közösen kitalálta a *Kilenc mese* című projektet, amelynek során kilenc falfestmény jöhetett létre a Nieuw-West negyedben. Ez a városrész tűnt a legmegfelelőbbnek, hogy teret biztosítson az utcai művészetnek, mivel Amszterdam történelmi belvárosának jelentős része világörökségi helyszín, ahol nincs létjogosultsága egy ilyen sajátos kezdeményezésnek. A múzeum azóta hatalmas fejlődésen ment át különféle támogatói csoportok, képzőművészetet oktató és pártoló intézmények, valamint önkéntesek segítségével az utcai alkotások létrejötte, megőrzése, archiválása terén, mindezt az érintettek megszólításával és bevonásával, amely valós, adaptálható jó gyakorlatként szolgálhat minden kulturális intézmény számára.

A Street Art Museum munkatársai Anna Stolyarova ügyvezető mellett leggyakrabban fiatal önkéntesek, vagy valamely felnőttoktatási intézmény képzőművészet-szakos hallgatói, akik szakmai gyakorlatukat töltik itt. Elsősorban a túravezetés a feladatuk, amely az egyik bevételi forrása a nonprofit intézménynek. A kétórás séták alatt elmesélik a látogatóknak a túraútvonalon található jelentősebb falfestmények keletkezésének

3 https://dutchgirlinlondon.com/2014/07/17/street-art-museum-amsterdam/ [letöltés ideje: 2019.04.21.]

[1] Exit Enter: „Zene”, 2019.

mögöttes, valós történetét is. A múzeum támogatói köre alapvetően önkéntesen, díjazás nélkül vesz részt minden más tevékenységben, mint például az intézményi kommunikáció, hirdetések, megjelenések, lakossági megkérdezések, valamint fórumok szervezése. Az intézmény jelentősebb bevételi forrásait a szponzorok adományai, a kulturális alapok, valamint a városi és önkormányzati támogatások jelentik, melyekből a művészeket díjazzák az egyes megrendelt művek megalkotásáért. A lakosság szintén gyakran járul hozzá a falfestmények létrejöttéhez a szükséges anyagok, vagy akár élelmiszerek biztosításával.

Mi pontosan a folyamata egy megtervezett utcai alkotás fizikai realizálódásának a múzeum irányítása alatt a Nieuw-West városnegyedben, amikor a művészeti kiadások nem feltétlenül jelentenek prioritást a lakosok számára? Jó példa erre az Exit Enter nevű firenzei művész 2017-ben megfestett *Zene* című műve, amely egy játszóteret díszít a többségében muszlimok által lakott övezetben:

Túravezetőnk elbeszélése alapján a játszóteret egy, a gyermekeknek szóló képpel szerették volna díszíteni, amelynek megfestésére Exit Enter művészt hívták meg. Előzetesen engedélyt kellett kérni a hatóságoktól, továbbá a lakosok véleményére is kíváncsi volt a múzeum, hiszen olyan alkotást szerettek volna, amely teljes mértékben megfelel az itt élők elvárásainak. Ezért a művésztől egy vázlatot kértek, amelyet papírra festett, hogy a játszótér melletti parkba szervezett lakossági fórumon bemutathassák

a környező házak lakóinak. A megbeszélést többhónapos előkészítő munka előzte meg, mivel a múzeum munkatársai egyesével keresték meg a családokat, minden lakásba becsöngettek, szórólapokat osztogattak és személyesen kérték, hogy mondják el véleményüket, vegyenek részt az egyeztető megbeszéléseken. Néhány lakost, akik bizalmatlanság miatt a sokadik csengetésre sem nyitottak ajtót, gyakran csak a szomszédok révén tudtak elérni.

A művész eredeti ötlete Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* főhősének megformálása volt, aki a domb tetején ül, és próbálja megszelídíteni a távolban ülő rókát. Azonban a lakosságnak nem tetszett a kis herceg alakja, mivel egy általuk nem kedvelt közéleti szereplőre emlékeztette őket, így koncepciót kellett váltani. A kép központi témája a *Brémai muzsikusok* című mese lett végül, a domb tetejére a kis herceg helyett a zenésznek állt háziállatok kerültek. Az alkotás üzenete, ahogyan a meséé is, hogy összefogással a kilátástalan helyzetekből is meg lehet menekülni. A művész alkotása a játszótér szerves részévé vált, a társadalmi párbeszéd eredményeként pedig a lakosság teljes mértékben elfogadta, a magáénak érzi, amit a kép sértetlensége is bizonyít.

Egy másik nagyon érdekes eleme a gyűjteménynek a barcelonai El Pez és a holland Danny Recal street art művészek *Dicsőség* című közös alkotása, amelyet 2014-ben festettek egy lakóház oldalsó falára. A kép közepén lévő keretben Jan Vermeer van Delft festőművész *Tejöntő asszony* című művének nőalakja fedezhető fel Recal alkotásaként, akit a kereten kívül, El Pez védjegyeként, mosolygós halak öveznek. A két alkotás színvilága harmonizál egymással és a közvetlen környezettel is, és természetesen a hivatalos holland színekben – a narancssárgában és akvamarin kékben pompázik. Ebben az esetben a két eltérő stílusú művész közös alkotása révén történik utalás arra, hogy különböző kultúrával rendelkező emberek mennyire jól tudnak együttműködni.

A túránk alatt megismert minden nagyobb méretű falfestményről kiderült, hogy gondos tervezőmunka eredménye, mely során mindig megtörtént az egyeztetés a kiválasztott ház tulajdonosával, a hatóságokkal, és a közvetlen környezetben élő lakosokkal. Az alkotás témája szervesen illeszkedik a környezetéhez, valamilyen társadalmi problémára világít rá, tükrözi az aktuálisan felmerülő kérdéseket, amelyek a közvéleményt foglalkoztatják. Minden festménynek saját története és erős kapcsolatai vannak a környék lakosságával. Ez a múzeum küldetése is egyben: arra törekszik, hogy nyílt párbeszédet kezdjen a művészek és a lakosok, valamint a lakosok és a helyi hatóságok között.

A lakosság részvétele és elkötelezettsége számos munkában tettenérhetővé válik, ugyanis, ha alaposan megvizsgálunk némely alkotást, megtalálhatjuk rajtuk azon helyi lakosok nevét, akik valamilyen módon támogatták a műalkotások létrejöttét.

[2] El Pez, Danny Recal: "Dicsőség", 2019.

A Street Art Museum Amsterdam nagyszerű példája a közösségi alapú működésnek, mind a hét alapérték[4] megjelenik az utcai alkotások létrejöttének folyamatában:

- Nyitottság: befogad minden kezdeményezést.
- Átláthatóság: a múzeum küldetése, célja és működése minden érintett számára nyilvános.
- Mások iránti tisztelet: a gyűjtemény gyarapítása során figyelembe veszi a lakosság összetételét, kulturális és vallási hovatartozását.
- Párbeszéd: folyamatosan egyeztet az összes érintett szereplővel.
- Őszinteség: nyíltan vállalja küldetését, akkor is, amikor akadályokba, nehézségekbe ütközik.
- Megbízhatóság: a projekteket a felmerült ötlettől az alkotás átadásáig viszi, folyamatosan fejleszti gyűjteményét, gondoskodik az utcai alkotások archiválásáról.
- Rugalmasság: alkalmazkodik a lakosság igényeihez és elvárásaihoz.

A társadalmi részvétel ötös skáláján a múzeum a negyedik szintet, azaz az együttműködés szintjét képviseli, ami a partnerség teljeskörű megvalósítását jelenti: a szereplők meghallgatják egymás véleményét és konszenzusos döntést hoznak. A közösségi működés, mint alapelv, megjelenik a múzeum küldetésnyilatkozatában is, amely az intézmény honlapján mindenki számára elérhető. Ugyanakkor a Street Art Museum közösséget is fejleszt, mivel a párbeszédek alkalmával összehozza az egyes lakóközösségek tagjait, akik megismerhetik egymás véleményét, és az elfogadás által képesek lesznek egyhangú döntést hozni a nekik feltett kérdésekben.

A múzeum működéséhez elengedhetetlen az önkéntesség intézménye. A még rövid múltra visszatekintő, a döntéshozók által gyakran meg nem értett, utcai művészetet felkaroló nonprofit szervezet lévén csekély bevételi forrásokkal rendelkezik, ezért nem tud állandó munkatársakat alkalmazni. A múzeum alapműködésével, kommunikációjával és gyűjteményének archiválásával kapcsolatos feladatokat a gyakornokok mellett az intézmény önkéntes támogatói látják el.

Látogatásunk a SAMA-ban sokunk számára a legjobb és legváratlanabb dolog volt a hollandiai tanulmányutunk során. Érdekes emberekkel találkozhattunk, akik nagyon kedves fogadtatásban részesítettek bennünket, rengeteg új élményt és tudást szerezhettünk tőlük, inspiráló környezetben ismerhettük meg a kortárs utcai művészek alkotásait bemutató túravezetés során az intézmény mindennapos működését. A múzeumi gyűjtemény elemeit a helyi lakosok kivétel nélkül a magukének érzik, amelyek szervesen beépülnek a mindennapjaikba, élhetőbb környezetet varázsolva köréjük. Az alkotások

4 ARAPOVICS Mária 2019, 13-24.

létrejöttéhez vezető társadalmi egyeztetési folyamat egyfajta szemléletformáláshoz járul hozzá, az érintettek elfogadóbbá és nyitottabbá válnak az új és ismeretlen dolgok iránt.

Az alapvetően nagyon kicsi szervezet lehetőségeihez mérten a legtöbbet próbálja nyújtani, ami a street art mozgalom felkarolását és támogatását illeti. A viszonylag új intézmény ezirányú törekvése a döntéshozók és támogatók által még nem kellőképpen ismert, és a múzeum vezetőjének elmondása szerint nem is tudják hová helyezni. De ahogy Amszterdamban minden, a társadalom által támogatott kezdeményezés, a Street Art Museum is – nem kis mértékben Anna hihetetlen szenvedélyességének és lelkesedésének köszönhetően – fokozatosan beépül a kulturális intézményrendszerbe, és hasonló bánásmódban, eljárásrendben és finanszírozási lehetőségekben részesül, mint a nagy múlttal rendelkező hagyományos múzeumok.

Verzetsmuseum

A Verzetzmuseum[5], azaz a holland ellenállás múzeuma 1985-ben Amszterdamban jött létre azzal a küldetéssel, hogy a háborút átélt generáció elöregedésével a holland fiatalság – melynek már nem volt közvetlen tapasztalata a második világháborúról – is megismerje a nemzeti szocializmus és a fasizmus Hollandiára mért pusztítását. A második világháború jelentősége a nyugat-európai társadalmakban, különösen a hollandéban jelentősen eltér annak a kelet-európai, és különösen magyarországi hivatalos narratívában betöltött szerepétől. Míg az egykori „keleti blokkhoz" tartozó országokban a második világháború „csak egy" a huszadik századi traumákból, így hazánk esetében Trianon, Auschwitz és a szovjet megszállás együtt alkotja a nemzeti identitásunkat meghatározó tragédiákat, a holland társadalomban a második világháború és a német megszállás egymagában domináns jelentőségű.

A múzeum civil kezdeményezésre jött létre, elsősorban az egykori ellenállók, illetve a hozzájuk köthető szervezetek támogatása által. A Verzetzmuseum mint muzeális intézmény fejlődésének története önmagában is izgalmas, hiszen csak fokozatosan vált erős társadalmi agendával rendelkező intézményből nemzeti oktatási központtá. A múzeum első épülete Amszterdam Rivierenbuurt negyedében talált helyet egy egykori zsinagógában. Az imahelyet addigra a zsidó közösség elhagyta, és a hitközség kifejezetten kérte, hogy az eredeti funkcióját veszített épület lebontásra kerüljön, ugyanakkor az önkormányzat szándéka a modernista épület mint épített örökség megvédése volt. A második világháborút bemutató múzeum létrehozása az egykori zsinagógában ugyanakkor megfelelő kompromisszumnak bizonyult a helyi zsidó közösség felé. Az 1985-ös megnyitó időpontjában még sokan éltek a háborút átélt generációból, akiknek történeteit, élményeit még volt alkalom felvenni, megőrizni és átadni az új generációknak. Ugyanakkor a múzeum éppen a kezdeti sikeressége miatt egyre nehezebb helyzetbe került. Hiába vonzott be 10 és 20 ezer közötti látogatót, csak az 1990-es években tudott másik, tágasabb épületbe költözni, nem függetlenül a Hollandiában ezidőben újranyílt jóvátételi vitáktól. Végül a múzeum 1999-ben költözött az eredileg a zsidó gyémántmunkások kórusának, az Oefening Baart Kunst-nak (gyakorlat teszi a mestert) által épített Planci-us-házba.

5 https://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/museum

A neoklasszicista épület zsidó imaházként, kulturális közösségi térként, továbbá a helyi zsidó szocialista mozgalom központi helyszíneként is működött 1913-as eladásáig. A Planciusnak a mai napig kiemelt helye van az amszterdami zsidó közösség emlékezetében, a Verzetsmuseum jelenlegi működésétől függetlenül is. Figyelemreméltó, hogy múzeum így Amszterdam két háború közötti zsidónegyedéből, a Rivierenbuurtből – melyben Anna Frank családja is lakott – költözött át az addigra jórészt lerombolt, első világháború előtti zsidónegyedébe. A múzeum – bár intézményileg annak nem része – földrajzilag beilleszkedik a Zsidó Kulturális Negyedbe, annak két új tagintézménye pedig, a Nemzeti Holokauszt Múzeum és a Hollandsche Schouwburg pedig közeli szomszédságban található, valamint kiemelendő, hogy a múzeummal szemben található az Artis, azaz az állatkert étterme, melynek felrobbantása az egyik leghíresebb tette volt a holland ellenállásnak, és mint ilyennek, kiemelt jelentősége van a holland emlékezetpolitikában.

A múzeum második világháborús narratívája – Hollandia a második Világháborúban

A második világháborús nemzeti narratívát az 1980-as évekig az ellenállás, a nácizmussal szembeni küzdelem heroikus elmesélése határozta meg, az 1990-es évektől egyrészről egy posztmodern szemlélet alakította át, melyben a különböző társadalmi rétegek párhuzamos emlékezetére, és még inkább a egyének motivációira, az oral historyra, valamint az áldozatok élményeire került a hangsúly.

Ezen párhuzamos narratívák a Verzetsmuseum Hollandia második Világháborúban című állandó kiállításán is hangsúlyosan bemutatásra kerülnek. A holland társadalom tagozódását, ún. pillar-jait (katolikus, liberális, református, szocialista), azok kulturális, politikai és egyéb elkülönülését a kiállítás már az első térben fontosnak tartja bemutatni, mintegy aláhúzva azt a tényt, hogy már a második világháború előtt párhuzamos társadalmak működtek Hollandiában, amelyek reakciója a náci ideológia megjelenésére, majd a német megszállásra természetszerűleg eltérő volt. A kiállítás így nem a náci megszállással kezdi a történet elmesélését, hanem a náci ideológia megjelenésének társadalmi és kulturális körülményeit igyekszik bemutatni, így különös hangsúllyal, részleteiben taglalja a Nationaal-Socialistische Beweging, azaz a holland náci párt már a német katonai megszállást megelőző felemelkedését is. A Verzetsmuseum egyik erénye, hogy a holland emlékezetpolitikában sokáig domináns „Hollandia mint áldozat" narratívát árnyalja, és a holland náci kollaborációt úgy mutatja be, hogy annak szereplőiről, illetve azok különböző motivációiról is átfogó képet kap a látogató. Érdekesség, hogy magát a holland ellenállást jóval kevésbé érinti a kiállítás, ezzel is jelezve, hogy a múzeum neve egy muzeális anakronizmusnak tekinthető. Az állandó kiállítás egyértelműen a holland vagy hollandul értő felnőtt látogatókat célozza, angol leírások csak ritkán vannak kitéve, valamint a kulturális és történeti referenciák használata nagyban épít a holland közoktatási tananyagra.

Azonos narratíva – gyarmati díszlet

A Verzetmuseum állandó kiállításába szinte szó szerint beékelődik a Holland Kelet-India, azaz a mai Indonézia második világháborús történetét feldolgozó rész. A múzeumra az 1990-es évektől egyre nagyobb nyomás helyeződött a mai Indonéziából érkező hollandok részéről, hogy az ő történetük is része legyen a második

világháború hollandiai részét bemutató kiállításának. A japán megszállásra koncentráló szekció négy csoport (holland, holland indiai, indonéz és kínai) képviselőinek elbeszélésein[6], valamint eredeti tárgyak kiállításán keresztül próbálja feldolgozni a kétségtelenül nehezen átlátható, és a hollandiainál árnyaltabb helyzeteket. A kiállításrész narratíváját ugyanakkor hangsúlyosan a holland perspektíva dominálja, és elsősorban az Európában történteknek megfelelően igyekszik lefordítani a gyarmati viszonyokat. A japánok így németekké, a holland gyarmatosítóknak is ellenálló indonéz nacionalista ellenállók, különösképpen az őket vezető, a későbbi független Indonézia első elnöke, Sukarno, azok kollaboránsaként jelennek meg, a hollandok és a kínaiak pedig mintegy az európai zsidók megfelelőivé válnak. Ez a kiállításrész kevéssé jelentős a múzeum fő narratívája tekintetében, ugyanakkor rámutat azokra a kolonialista múlthoz kapcsolódó kihívásokra, melyekkel a holland múzeumi világ leginkább az 2010-es évektől kényszerült szembenézni.

Önkéntesség

A Verzetsmuseum is épít a Hollandiában erős kulturális hagyományokkal rendelkező önkéntességre, így a múzeumnak jelenleg hozzávetőlegesen száz bér és tiszteletdíj nélküli segítője van, akik motivációjuk szerint nagyban eltérnek egymástól: van, aki szakmai előmenetele szempontjából tartja fontosnak a múzeumi munkát, mások főként szabadidejük értelmes eltöltése és a közösséghez tartozás miatt járnak be ingyen dolgozni. Az önkéntesen jelentkezésekor nem várja el a múzeum, hogy mindenki magas fokú történelmi tudással rendelkezzen a második világháborúban történtekről, ugyanakkor fontos, hogy meglegyen a szükséges motiváció és elköteleződés a téma és a múzeum küldetése mellett. A jelentkezők motivációs levelet írnak, interjún vesznek részt, majd ezt követően mentorálják őket tréning és közös munka által. Csak ezt követően tarthatnak ők is foglalkozásokat, és a lemorzsolódás a felkészítő szakasz végén is megtörténhet. Az önkéntesek nem kizárólag a múzeumpedagógiai munkában vesznek részt, többen dolgoznak a frontszemélyzet más pozícióiban is, így a kasszánál, teremőrként és tárlatvezetőként is. Érdekes módon a zsidó származású önkéntesek, akiknek motivációja talán a legegyértelműbbnek tűnhet, munkája volt a legnehezebb, hiszen érzelmileg túlságosan érintettek voltak ahhoz, hogy rendszeresen részt tudjanak venni a személyes interpretációs munkában.

Múzeumpedagógia – Verzetsmuseum Junior

A Verzetsmuseum már alapításától kezdve fogadott diákcsoportokat, és tartott múzeumpedagógiai foglalkozásokat, ugyanakkor már az 1999-es tágasabb épületbe költözést követően is világossá vált, hogy az az interpretációs keret, amelyet a múzeum állandó kiállítása nyújtott, nem megfelelő a fiatalabb generációk oktatásának céljára. Az első állandó kiállítás, a Hollandia a második Világháborúban elsősorban a holland felnőtteket célozta meg, a gyermekek csak másodlagos célcsoportjai voltak ennek a tárlatnak. Az 1980-as években még élő holland második világháborús nemzedék tagjai közül már egyre kevesebben éltek a 2000-es években, így a holland diákokat célzó Junior kiállítás egyre sürgetőbbé vált.

6 angolul: oral history

[3] Versetzmuseum, Junior kiállítás, 2019.

2009-ben kezdődött el a múzeum gyermekkiállításának kialakítási folyamata. A munka kezdetén kialakult a négy fő nézőpont, melyet a kiállítás be kívánt mutatni: az ellenálló, a kollaboráns, a zsidó és a háború borzalmaitól viszonylagos érzelmi távolságot tartó. Az egykori gyermekek kiválasztásakor fontos szempont volt, hogy földrajzilag lefedjék Hollandiát, így ne legyen a kiállítás Amszterdam-központú, éljenek még a kiállítás tervezésének időpontjában, valamint meglegyenek azok a tárgyi emlékek, melyeken keresztül a második világháborús emlékeik interpretálhatóak.

A kiállítás kutatási fázisában találták meg mind a négy valós személyt, akik a különböző társadalmi csoportokat voltak hivatottak reprezentálni, így Evát, az ausztriai zsidó menekült lányt, Nellyt, aki egy holland náci családból származott, Jant, aki híres holland ellenállók gyermeke volt, végül pedig Henket, aki a holland társadalom azon nem elhanyagolható részéből származott, akinek nem volt különösebb érintettsége egyik előző három csoporthoz sem. A kiállítás kidolgozása során a múzeum kurátorai mai holland diákokat is bevontak a folyamatba mint fókuszcsoportot, így az ő preferenciáik, gondolataik folyamatosan, és már az előkészítés során be tudtak épülni a gyermekkiállításba. A múzeum rekonstruálta a négy gyermek házát, eredeti tárgyak, dokumentumok és másolatok, valamint animációk, videók használatával, és lehetővé tették, hogy az iskolás osztályok négy csoportra bontva folyamatosan a térben mozoghassanak, majd a foglalkozás végén egy másik, erre a célra kialakított tágasabb térben közösen átbeszélhessék a látottakat. A négy gyermek személyes története a ma már idős szereplőkkel készült interjúkkal

zárul, melyből a gyermekek azt is megtudhatják, hogy milyen életet éltek a II. világháborút követően.

A gyermekkiállítás tehát teljes egészében leköveti a felnőttkiállítás által is prezentált párhuzamos narratívákat, némileg leegyszerűsítve azt, ugyanúgy a személyes perspektívák általi megismerését preferálja a makrotörténeti folyamatok bemutatása helyett. Felmerül ugyanakkor, hogy ez a hozzáállás némiképpen veszélyes, hiszen talán nem teszi egyértelművé a történelmi felelősség kérdését, ám a múzeum kutatásának eredménye, mely a gyerekek viszonyulását vizsgálta a kiállítás különböző szereplőkóihez, azt mutatta, hogy elsősorban Jan, tehát az ellenálló család fiával tudtak azonosulni a holland diákok.

A gyermekkiállításhoz készített a múzeum munkafüzeteket, így is megkönnyítve a tanárok munkáját, ám egyértelmű tapasztalat volt, hogy az nem köti le a diákok figyelmét, nem motiválja őket a mélyebb tanulás irányába, így egy idő után csak a középiskolásokkal használják azokat. Kiterjedt digitális oktatási forrásokat is nyújt a múzeum, mely elsősorban a tantermi felkészülésben segíti a holland pedagógusokat, valamint az érdeklődő, második világháborús iskolai projekthez kutató diákokat. A Junior részleghez kapcsolódik az utazó kiállítás is, melynek keretében egy majd 11 méter hosszúságú busszal keresik fel az iskolákat, közösségi házakat és más intézményeket a múzeumpedagóusok, és tartják meg foglalkozásaikat – maximum 64 diáknak egy nap.

A Verzetsmuseum felnőttkiállítása komoly muzeológiai kihívásokkal küzd, sem interpretációs eszközeit tekintve, sem tartalmában nem tekinthető korszerűnek, ellentétben a Junior részleggel, mely mindkét szempontból egyedülálló. A múzeum – problémái ellenére – jelenleg kiemelt jelentőséggel bír a holland emlékezetpolitikában, amit különösen az évi 105 ezer fős látogatószáma, valamint a múzeumpedagógiai foglalkozásokon résztvevő 23 ezer fő diák száma mutat.

A mostani sikerek ellenére izgalmas kérdés, hogy a múzeum miként reagál a következő években arra az egyre nagyobb kihívásra is, hogy milyen interpretációs módon és eszközökkel lehet a második világháborút olyan fiataloknak bemutatni, akik talán egyáltalán nem találkoztak, nem beszélhettek olyan családtaggal, aki átélte a háborút, hiányoznak azok a kulturális referenciáik, melyek szükségesek a jelenlegi Junior kiállítás értelmezéséhez.

Oude Kerk

Amszterdam első temploma és legrégibb épülete a város szívében, a De Wallen negyedben található. A környéken épült ki a középkorban a Damrak kikötő, amely vonzotta mind a prostitúciót, mind a bevándorlókat. A szűk utcákból álló negyed ma a város egyik legfontosabb turisztikai látványossága vörös lámpás negyedével és a kannabiszkávézóival. A környék és a legöregebb vallási műemlék épületének együttese így különös világi-vallási tematikát nyújt az ide látogatóknak. A templomnak a helyi közösség életében betöltött szerepét nem ismerve azt gondolnánk, hogy az élet élvezete veszi körül az áhitat és a halál utáni megváltás kőből épített erődjét.

Az Oude Kerk[7] azonban mindig is több volt, mint a római katolikus, majd később a kálvinista vallás gyakorlásának helyszíne. Az *„Amszterdam nappalijának”* is nevezett épület alapításától fogva a város közösségi életének központja is volt. Egészen 1865-ig temetkeztek ide a helyi polgárok. Menedéket nyújtott a koldusoknak és a hajléktalanoknak. A halászok itt vették és javították a hálóikat, a templom egy időben a kereskedelem helyszíne is volt, de koncerteket is adtak benne. Egyfajta városi levéltárként működve Amszterdam kiváltságleveleit sokáig itt őrizték, 1681-től pedig a házassági jegyzékeket is ide helyezték.

Az épület hosszú ideig a helyi református hitközség tulajdonában volt, azonban 1955 óta egy alapítvány üzemelteti, műemléki és múzeumi-kiállítási funkcióit ez a szervezet menedzseli. Élő múzeumként, élő templomként viszont a hitközség továbbra is használja, az alapítványtól bérelve a helyet.

A műemlék és múzeum munkatársai a templom több mint háromezer négyzetméter alapterületű épületére, díszítésére, berendezésére és az itt eltemetettek sírjaira is úgy tekintenek, mint a múzeumi gyűjtemény részére.

Az eredetileg római katolikus templomot a 13. század elején alapították, szerkezete fából épült, amelyet gótikus stílusban kőbe építettek át. Mivel Amszterdam sok apró szigetre épült, a vizes, lapályos területre egy dombot emeltek, hogy biztos alapot kapjon az épület. Vastag kőfalait nem kőszerkezet, hanem Európa legnagyobb középkori faboltozata köti össze, a tetőszerkezetnek köszönhetően a templom a város egyik legjobb akusztikájú épülete. 1306-ban Utrecht katolikus püspöke szentelte fel, a templom patrónusa Szent Miklós, a tengerészek védőszentje lett. Már 1340-ben ki kellett bővíteni a város három-négyezer főre emelkedett lakosságszáma miatt. A lakosság további bővülésével egy újabb templomot emeltek a közelben, így a Szent Miklós templomot mindenki már csak régi templomnak, azaz Oude Kerk-nek nevezte. Az épületet több mint két évszázadon át folyamatosan bővítették, számos melléképülettel gazdagodott. 1552-ben épült a Mária-kápolna, utoljára pedig a templomtornyot emelték 1565-ben. 1500 körül készültek a fa boltívek bibliai jeleneteket ábrázoló színes festményei, amelyeket később lefestettek, és csak az épület 1956-os rekonstrukciója során fedezték fel őket. A templom színes ólomüveg ablakainak pompáját a Mária kápolna fölött figyelhetjük meg: a Mária életét bemutató két jelenet egyikének alján az ablakokat 1555-ben adományozó Van Hoppens polgármestert és családját is ábrázolta a készítő, Lambart von Noort.

1566 augusztusában Amszterdam lakossága fellázadt a katolikus egyház és a pápa hatalma ellen, a dühöket az Oude Kerk belsején élték ki, a vandalizmus nyomai ma is láthatók az épületben. A képeket összetörték, az oltárokat eltávolították és a szertartások ezüst kellékeit ellopták. Csak a mennyezeten található festmények nem sérültek meg, mivel azokat nem érték el. A város őreinek fegyverrel kellett visszaállítaniuk a rendet. Amszterdam 16. század végi reformációjával az Oude Kerk a kálvinista közösség temploma lett, egyben megőrizve társadalmi funkcióit is. A faboltozat festményeit ezután festették kék színűre.

Amszterdam lakossága harmincöt generáción át temetkezett a templomba, mintegy

7 https://oudekerk.nl/ [letöltés ideje: 2019.05.27.]

[4] Amszterdam, Oude Kerk, 2019.

tizenkétezer ember sírja található itt. A város kereskedői, iparosai, tengerészei és hivatalnokai mellett számos híres embert is ide temettek. A 29. számú sírban fekszik például a híres holland festő, Rembrandt van Rijn felesége, Saskia van Uylenburgh (1612-1642). De Rembrandt élete másképp is kapcsolódik az épülethez, hiszen gyermekeit az Oude Kerkben keresztelték meg. Az Oude Kerk munkatársai online gyűjteményben is közzétették az összes sírt.

A templom katolikus időből megmaradt kórusának elemei, a protestáns szószék szintén a gyűjtemény részét alkotják. A keleti kórus oszlopainak csupasz foltjai az apostolok szobrainak eredeti helyét jelzik.

A 16-17. században a holland protestánsok ellenezték a templomi zenét, ez a nézet később megváltozott, ekkor került az Oude Kerkbe az első orgona is. A nagy barokk orgona építését pedig 1724-ben kezdtek el. A templom ma egész évben fontos helyszíne az orgonaművészet jeles eseményeinek, például minden év júliusában és szeptemberében nemzetközi orgonafesztiválnak ad otthont. A nagy orgona tervezett felújítását követően pedig kortárs művészeket hívnak meg, hogy írjanak a hangszerre darabokat, amelyet koncertsorozatokon mutatnak majd be.

Az Oude Kerket üzemeltető alapítvány tevékenységét érdekes kettősség jellemzi, hiszen a történelmi műemléképületben és működő templomban kortárs művészek alkotásait, installációit állítják ki időszakos jelleggel. Egy-egy művésszel már akár két évvel a megnyitó előtt elkezdik az eszmecserét, hogy az elkészült alkotás témájában kötődjön az Oude Kerk történetéhez, épületéhez vagy környezetéhez – a kortárs művészet által összekötve a múltat a jelennel. Látogatásunkkor Janet Cardiff és George Bures Miller *Zavaros álmok hangszere* című alkotása állt a templomban, amely Amszterdam különböző városi hanghatásait egy mellotron 72 billentyűjéhez rendelve a látogató által megszólaltatva működik.

Összegzés

Amszterdam három bemutatott múzeuma teljesen eltérő stílussal, gyűjteménnyel és működési móddal rendelkezik. Ami mégis azonos, az a munkatársak, a múzeumi szakemberek azonos irányú szemlélete, hogy a város, vagy a városrész lakóit, közösségeit tevékenységükkel gazdagítsák, segítsék.

A kortárs Street Art Museum Amsterdam közvetlen környezetének identitására fókuszál, és célja, hogy hozzájáruljon a helyi közösség fejlődéséhez, életminőségének javításához, eszközként használva az utcai művészetet a társadalmi párbeszéd kialakításához.
Az intézmény által megvalósított és széles körben adaptálható jó gyakorlat – az utcai alkotások megszületéséhez vezető, az érintett felek közötti egyeztetési folyamat – a közösségi részvételi alapú, azaz a társadalmiasított működés nagyszerű példája.

A Verzetsmuseum, azaz a holland ellenállás múzeuma az ország második világháborús történetét mutatja be. Állandó kiállításaiban nagy hangsúlyt fektet a különböző társadalmi csoportok szempontjainak, motivációinak beépítésére. A gyermekmúzeumi részleg négy fiatal életkörülményein és elbeszélésén keresztül adja át a második világháború történetét a mai holland iskolások és gyermekek számára.

Az Amszterdam szívében található alapítványi fenntartású Oude Kerk, alapításától fogva a közösségi élet központjának számított, élő múzeumként és élő templomként működik manapság is. A múzeum munkatársai gyűjteményként tekintenek a gótikus stílusban épült templom épületére, az itt látható festményekre, színes ólomüveg ablakokra, vagy a város harmincöt generációjának nyughelyére. Kortárs művészeti kiállításainak és installációinak témáját a templom és környezete adja, összekötve a múltat a jelennel.

Abstract

Dutch Museum's Best Practices

In Amsterdam, we got to know very different museums. The first was the small, private Street Art Museum (SAMA) which main goal is to improve the local communities. It is an eco-friendly institute, dealing with mural street art. Its projects are based on a wide agreement with all involved; this process is a really good example of the participator operation.

The Verzetsmuseum exhibits the history of WW II in Holland and the Duch resistance movement. The permanent exhibitions introduce the different social groups' point of views.

Oude Kerk is a museum and an active church, run by a foundation. It's a gothic building, with stain-glass windows, and tombs of 35 generations. They introduce contemporary arts based on the site to connect the past and the present.

Irodalom

ARAPOVICS Mária – **BEKE** Márton – **DÓRI** Éva – **TÓTH** Máté: *Módszertani útmutató – A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja*. 2019, 13-24.

Amszterdam. Wikipédia, a szabad enciklopédia, 2019.06.02. https://hu.wikipedia.org/wiki/Amszterdam [letöltés ideje: 2019.04.21.]

Organisation. Street Art Museum, c2019. https://www.streetartmuseumamsterdam.com/organisation [letöltés ideje: 2019.04.21.]

Oude Kerk honlapja https://oudekerk.nl/

Street Art Museum Amsterdam. Dutch Girl in London, 2014.07.17. https://dutchgirlinlondon.com/2014/07/17/street-art-museum-amsterdam/ [letöltés ideje: 2019.04.21.]

Verzetsmuseum honlapja https://www.verzetsmuseum.org/museum/en/museum

Czigler Éva – Margitta Nóra

Csehországi múzeumi jó gyakorlatok

"Csehország legrégebbi, legnagyobb múzeuma, melyet

1818-ben alapítottak, sok szempontból emlékeztet budapesti rokonára."

Csehországi múzeumi jó gyakorlatok

A csehországi tanulmányút során, 2019. március 26. és 29. között a tanulmányút résztvevői többféle kulturális intézmény tevékenysége mellett megismerhették a brnói Roma Kultúra Múzeuma, a cseh Nemzeti Múzeum és a CAMP építészeti kiállítótér izgalmas közösségi gyakorlatait. Nagy volt bennünk a várakozás és a kíváncsiság, mivel hazánk és Csehország körülbelül hasonló gazdasági-kulturális helyzetből indult a rendszerváltáskor.

A Roma Kultúra Múzeuma

A Brno külvárosában található Roma Múzeumot 1991-ben (tehát még Csehszlovákia 1993-as szétválasztása előtt) roma értelmiségiek alapították nonprofit szervezetként, majd 2005-től a cseh Kulturális Minisztérium lett az intézmény fenntartója.

A helyválasztás nem véletlen. Bár a roma lakosság létszáma jóval nagyobb Szlovákiában, de korábban sok cigány lakott ebben a brnói negyedben is, akik a belváros terjeszkedésével kiszorultak távolabbi peremkerületekbe. Ugyanakkor a közelben ma is működnek többségében cigány diákokat oktató iskolák, melyeknek komoly jelentősége van az intézmény életében. Az is erősíti a helyválasztás indokoltságát, hogy 1939-ben, miután a németek megszállták a Szudéta-vidéket és létrehozták a Cseh–Morva Protektorátust, Brnóhoz közel állították fel a cigány gyűjtőtáborokat. E táborokból deportáltak 1942–1943-ban Auschwitz-Birkenauba 4 500 romát.

A múzeumban több mint 25 000 tárgyat, 65 000 dokumentumot – jelentős mennyiségű fotót és képeslapot –, hang és mozgóképfelvételeket őriznek, ez a világ egyik legnagyobb ilyen jellegű gyűjteménye.

A múzeum állandó kiállítása a feltételezett indiai eredettől az 1989–1990-es rendszerváltásig mutatja be a romák életét, jellegzetes foglalkozásaikat, szokásaikat, tárgyi és lakáskultúrájukat, viseletüket. A bemutatott tárgyak közt egyaránt láthatók eredetiek – például egy vándorszekér – és másolatok. A kiállítás 10-12 éves kortól éppen befogadható, amit nagyban segítenek a különböző korszakokhoz tartozó más-más audiovizuális eszközök. A múzeumhoz egy állandó program is kapcsolódik, melynek címe: *Meséld el, rajzold le, játszd el!* A programot és a tanárok számára készített (segéd)anyagokat a múzeum és a brnói egyetem pedagógiai tanszéke közösen dolgozta ki. Az állandó kiállítás anyagából úgynevezett utazó kiállítást is létrehoztak, hogy minél több távoli vidékre is eljuthasson az anyag.

Az állandó kiállítás mellett időszaki kiállításokon mutatják be a roma művészek alkotásait. A múzeum vezetése számára kiemelten fontos terület a roma képzőművészek

bemutatása, dokumentálása. Ezt tükrözi a múzeum által kiadott gazdag katalógus[1], mely számba veszi az 1991–2005 közötti időszak összes cseh és szlovák roma alkotóját.

A Roma Kultúra Múzeuma alá tartoznak a roma holokauszt-emlékhelyek: Lety, Pisku, Hodonín és Kunštátu, ahol a múzeum szervezi az éves megemlékezéseket. Természetesen az állandó kiállítás is beszél a parajmosról, vagyis a roma holokausztról, de – ellentétben például a heidelbergi roma/sinti dokumentációs központtal – nem e köré szerveződik az állandó kiállítás.

Az intézmény tevékenységének csupán egyik részét jelentik a hagyományos múzeumi feladatok: a kiállításrendezés, a gyűjteménygyarapítás vagy a kutatás. A roma múzeum oktatási-nevelési, felzárkóztatási tevékenysége, közösségépítése úgy tűnik, legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb. Ezt a múzeumba lépve azonnal érzékeli a látogató. Roma fiatalok fogadják a látogatót, szolgálnak ki a boltban és a kávézóban, de játszanak, olvasnak, beszélgetnek is az előtérben.

A múzeum 2005 óta felzárkóztató programot tart szociálisan hátrányos helyzetű brnói roma diákoknak. Céljuk az elemi és középiskolások felzárkóztatása, illetve a korai iskolaelhagyás megelőzése és főleg a tanulási motiváció erősítése. Egyéni és csoportos foglalkozásokat tartanak a múzeumpedagógusok és az önkéntesek, akiknek jelentkezését folyamatosan fogadják. A tutor-program sikeréhez hozzájárul, hogy a múzeum kapcsolatot keres az oktatási intézményekkel és a szülőkkel is. A múzeum nyári tábort is szervez és gyermek múzeumi klubot működtet, mely segíti a fiatalok és az intézmény hosszú távú, folyamatos kapcsolatát.

A múzeum azonban nemcsak a roma közösséggel akar kapcsolatba lépni. A múzeumpedagógusok különböző korosztályok számára ajánlanak interaktív múzeumi órákat, ahol a nem roma származásúak is megismerkedhetnek a roma kultúrával, nyelvvel, hagyományokkal, irodalommal; az idősebb korosztály számára pedig beszélgetést szerveznek például a romák médiareprezentációról, melyen roma újságírókkal is találkozhatnak.

Ebben a múzeumban, a sokféle programnak és rendezvénynek köszönhetően valóban lehetőség adódik a különböző kultúrák találkozására, ezzel is hozzájárulva a tolerancia, az elfogadás erősödéséhez és a kulturális párbeszéd létrejöttéhez. Igazán lenyűgöző a kiállítás gazdagsága és az intézmény elkötelezett közösségi szerepvállalása. Köszönettel tartozunk Eva Dittingerova vezető múzeumpedagógusnak, aki bemutatta csoportunknak a múzeumot.

A prágai Nemzeti Múzeum

Csehország legrégebbi, legnagyobb múzeuma, melyet 1818-ben alapítottak, sok szempontból emlékeztet budapesti rokonára. Ez az épület is meghatározza a történelmi városképet, és ennek a múzeumnak is egy magángyűjtemény volt az alapja, amely kulturális és más tudományos kollekciókkal bővült. A főépület, mely

1 HORVÁTHOVÁ, Jana é.n.

[1] A Cselekvő közösségek tanulmányút résztvevői a Prágai Nemzeti Múzeumban, 2019.

1885–1990 között épült, a Vencel tér fölé magasodik, kupolájából tömegek csodálják a remek kilátást. Közvetlenül a bejárat előtt, a látogató szinte belebotlik Jan Palach[2] emlékkövébe.

Utazásunk időpontjában két időszaki kiállítás volt látható a múzeumban: a Csehország kelta régészeti emlékeit bemutató tárlat, és a *Cseh-Szlovák, Szlovák-Cseh* című kiállítás, melynek fő célja a nemzeti identitás alakítása, a történelmi traumák megértése, kibeszélése és feloldása. A Csehszlovákia megalakulásának 100. évfordulójára létrejött kiállítás, a közös interpretáció a cseh és a szlovák Nemzeti Múzeum együttműködésében, öt cseh és öt szlovák kurátor közös munkájával valósult meg. A kiállítást először a pozsonyi várban mutatták be 2018 áprilisában, majd – a tapasztalatok alapján némi változtatással – Prágában került sor a bemutatóra 2018 októberében.

A kronológia helyett egy-egy téma köré (például politika, háború, oktatás, háztartás, vallás stb.) rendezve mutatták be az 1918 és 1992 közötti időszakot. A kiállítás természetesen

2 Cseh egyetemista, aki 1969. január 16-án – tiltakozásul a Varsói Szerződés megszálló csapatainak bevonulása, a prágai tavasz eltiprása ellen – felgyújtotta magát a prágai Vencel téren, az ország védőszentjének, Szent Vencelnek a szobránál, a Nemzeti Múzeum épülete előtt.

végigköveti a mozgalmas 20. század fontos eseményeit, de a hétköznapi emberek életét is bemutatja. Számtalan érdekes tárgy, eredeti történelmi dokumentum mellett audiovizuális elemek érzékeltetik, milyen volt az élet Csehszlovákiában. Megindító az az interjúgyűjtemény, amelyben cseh és szlovák hétköznapi emberek beszélnek az elszakadásról.

A kiállításhoz nemcsak előadások és programok csatlakoztak, hanem speciális iskolai órákat is hirdettek különböző korosztályok számára.

A prágai Nemzeti Múzeum tucatnyi épületben számtalan gyűjteménnyel rendelkezik. A Vencel téri főépület előadótermében hatalmas gobelintérképen látható az összes tagintézmény. Az ilyen nagy intézmények általában lassabban és nehézkesebben nyitnak a közösségek felé, viszont a cseh példa azt mutatja, hogy már az első lépéseket is nagy érdeklődés kísérheti. A prágai Nemzeti Múzeum 2015-ben indított önkéntes programja igazi sikertörténet.

A program célja, hogy a múzeum színfalak mögötti tevékenységét is megmutassák az érdeklődőknek, hogy újabb társadalmi csoportokat szólítsanak meg és vonjanak be a múzeum életébe. Alapos előkészületeket követően, más intézményekkel, külső és belső szakemberek bevonásával fokozatosan vezették be a mára példaértékűvé vált programot. A kiválasztott szakemberekből összeállított munkacsoport készítette elő és fejlesztette a módszertani anyagokat, melyek alapján egyedi, intézményre szabott önkéntes program született. A múzeum sajátos kiemelt helyzetének köszönhetően az önkéntes program bevezetését marketingeszközökkel támogatta, amely indulásakor nagy sajtóvisszhangot váltott ki.

Kezdetben hatalmas volt az érdeklődés, amely néhány hónap elteltével természetesen némileg lecsökkent. Egy idő után kialakult egy körülbelül 90 fős stabil törzscsapat, amelynek tagjaira folyamatosan számíthat a múzeum. Elsősorban diákok és nyugdíjasok vesznek részt tevékenyen a múzeum életében: a diákokat pályaorientációs szempontok és a szakmai tapasztalatok vonzzák, az idősebb korosztály pedig felszabaduló idejét szeretné hasznosan, értelmes feladatokkal tölteni. 2015–2018 között 20 000 munkaórában tevékenykedtek az önkéntesek. Az önkéntes program egyik érdekessége, hogy a jelentkezők az érdeklődésük és szakmai ismereteik alapján a legkülönfélébb tevékenységekben vehetnek részt az adminisztrációtól a tárlatvezetésen át a restaurálásig, de számítanak rájuk a tárgyak osztályozásában és digitalizálásában is.

Az önkéntesekkel szerződést kötnek, foglalkoztatásuk kölcsönösségi és megbecsülési alapelvekre épül, ellenszolgáltatásként tematikus szakmai sétákat szerveznek számukra a múzeumon belül, ezzel is segítve az intézmény minél alaposabb megismerését.

A múzeum és a város kapcsolatát is erősíteni fogja az infrastrukturális fejlesztések keretében, a két fő épület között megépített alagút, mely már elkészült, de a nagyközönség számára utunk időpontjában még nem nyitották meg. Az alagutat a tervek szerint a gyalogos közlekedésen kívül kiállítási térként is hasznosítani fogják: a múzeum előtti Vencel tér építészeti fejlődését fogják itt bemutatni korszerű kiállítási technikával. Az intézmény másik nagy, tervezett közösségi projektje a 2020-ban megnyíló gyerekmúzeum és interaktív szabadidőközpont lesz.

PRÁGA – CAMP[3]

A Prága Várostervezési és Fejlesztési Intézet (IPR Praha)[4] hozta létre 2017-ben a CAMP Építészeti és Várostervezési Központot. Az IPR feladata a stratégiai és urbanizációs fejlesztési tervek és dokumentumok elkészítése, a CAMP pedig tájékoztatja a nyilvánosságot a város jelenéről és jövőjéről, továbbá párbeszédet és vitákat generál aktuális városrendezési és tervezési kérdésekről.

A CAMP nemcsak az építészeket és a tervezőket tekinti célközönségnek, hanem a városi és a kerületi önkormányzatokat, a civil szervezeteket, a befektetőket és a teljes lakosságot. Ebből következően számtalan szolgáltatást nyújtanak nemcsak a szakemberek, hanem az érdeklődők, sőt a környéken lakók számára is. Az elnevezés is arra utal, hogy ez egy *"basecamp"*, alaptábor mindazok számára, akik a cseh főváros jövője iránt érdeklődnek.

De kinek és mit ajánlanak?

- A befektetők az intézmény magas színvonalú technikai eszközei segítségével bemutathatják új projektjeiket a nagyközönségnek;
- a civilszervezetek előadásokat, workshopokat, társadalmi vitákat rendezhetnek a kiállító- és színháztérben;
- egyetemek használhatják a jól felszerelt előadótermet; egyetemi hallgatók számára elérhető a könyvtár;
- általános és középiskolások speciális építészeti, várostervezési foglalkozásokon vehetnek részt;
- építészek és a legkülönfélébb képzőművészek kiállíthatnak;
- a könyvkiadók a könyvesboltban értékesíthetik szakkiadványaikat;
- építészeti pályázatok kiírói bemutathatják a beérkezett pályamunkákat;
- a környék lakói előtt nyitva áll a kávéház és a terasz.

A két intézmény Prága belvárosában, az Emauzy Kolostor tőszomszédságában található. Az egykor modern, kiállítótérrel rendelkező építészeti stúdió 1969-ben épült Karel Prager tervei alapján. Az évek során hozzáépítettek és átalakították az épületet, a felújítás során azonban az eredeti tervekhez nyúltak vissza.

3 CAMP – Center for Architecture and Metropolitan Planning – Építészeti és Várostervezési Központ. http://praha.camp/ [letöltés ideje: 2019.06.08.]
4 IPR Prague – Prague Institute of Planning and Development – http://www.iprpraha.cz/, illetve http://en.iprpraha.cz/ [letöltés ideje: 2019.06.08.]

[2] Csoportkép 2019.

A kiállítótérben építészeti, belsőépítészeti, formatervezői kiállításokat tartanak, de a hely a legkülönbözőbb audiovizuális installációk számára is tökéletes. A korszerű kiállítási tér tulajdonképpen egy semleges „fekete doboz”, melyet minden kiállító a saját igényei szerint alakíthat. A helyiség különlegessége a 24 méter széles és négy méter magas vetítőfelület, melyre 8K felbontásban lehet vetíteni, ami több más lehetőség mellett az építészeti környezet 1:1 modellezésére is alkalmas. A kiállítótérben található egy hatalmas, fekete zikkurat-szerű építmény, ahová belépve a látogató egy amfiteátrumban találja magát, mely különféle előadások, viták, találkozók helyszínéül szolgál.

A CAMP fontos szolgáltatása a könyvtár és dokumentumgyűjtemény kezelése, itt számtalan cseh és külföldi kiadvány olvasható és kölcsönözhető. Emellett könyvkiadással és értékesítéssel is foglalkoznak: a kiadványok a kiállítás melletti gazdag választékú könyvesboltban vásárolhatók meg.

A CAMP minden napra izgalmas programokat hirdet: a kiállítások mellett előadásokat (cseh és külföldi előadókét), vetítéseket, workshopokat szerveznek, teret adnak nyilvános vitáknak is. A látogatásunk előtti napokban éppen diákok és pedagógusok vitáztak az oktatás jövőjéről.

A két intézmény egyedülálló célkitűzése a közösségi alapú (társadalmiasított) várostervezés megvalósítása. Elképzelésük szerint ez a módszer hozzájárulhat az érintettek – avagy stakeholderek – közötti nézetkülönbségek feloldásához már a tervezés során, és ez hozzájárulhat a hosszú távú konszenzus megvalósításához. Ennek érdekében 2015-ben megalapították a Közösségi Részvételi Irodát (Office of Public Participation).

Első lépésként kiadtak egy gyakorlati útmutatót, mely közérthető nyelven ismerteti a módszert. A kiadvány célja, hogy támogassa a városi intézményeket és a kerületeket a módszer alkalmazásában; segítse őket abban, hogy a lakosságot bevonják a tervezés folyamatába. Ezt a kiadványt a következő évben a prágai közgyűlés is jóváhagyta.

A Közösségi Részvételi Iroda folyamatosan konzultál a prágai önkormányzatokkal és más városi intézményekkel, továbbá képzéseket tart számukra. Az iroda különleges tréninget fejlesztett ki, mely lépésről lépésre bemutatja a módszert a kiindulási helyzet elemzésétől a megvalósítási tervek vizsgálatán át a közösségi események szervezéséig. A képzésen részt vehetnek politikai képviselők éppúgy, mint a kerületi várostervező hivatalnokok. A módszert mintaprojekteken tesztelték, melyek az IPR honlapján megismerhetők.[5]

Az egyik ilyen mintaprojekt a Vinohradska utca megújítását szolgálta. A tervezés során két körben vonták be a lakosságot. Első alkalommal felmérték a helyi lakosság és a helyi vállalkozók igényeit, megkérdezték tőlük, hogy mivel elégedettek és milyen változásokat szeretnének; a második körben pedig a terveket vitatták meg velük.

A közösségi alapú várostervezés egy sikertörténet. Több felújításnál és városrendezési programnál – például a Nemzeti Múzeum környékén is – alkalmazták ezt a módszert, amely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a kivitelezés, a megvalósítás során már nem voltak súlyos társadalmi viták.

Összegzés

Csehországban, tapasztalataink szerint, elindult a múzeumok, könyvtárak és közösségi helyek társadalmiasítása, avagy közösségi alapú működtetésének folyamata. Jelenleg a cseh kulturális intézmények is megtették az első lépéseket, és keresik saját közösségeiket, lehetőségeiket. A brnói Roma Múzeum számára nem kérdés, hogy mind a roma, mind pedig a nem roma látogatókat meg akarják szólítani kiállításaikkal és programjaikkal. Felzárkóztatási programjuk eredményei magukért beszélnek, de a nem romák is szívesen részt vesznek fesztiváljaikon vagy a Múzeumok Éjszakájának rendezvényén. A prágai Nemzeti Múzeum lehetőségei hatalmasok, ezt a nagyszabású *Cseh-Szlovák – Szlovák-Cseh* tematikus időszaki kiállítás is példázza, amely iránt hatalmas volt az érdeklődés, hosszú sorok vártak a bejutásra, nyilván ezért is készítették el a virtuális változatot is. De még egy nagy, országos intézménynek is törekednie kell arra, hogy megszólítson új társadalmi csoportokat, és a fogyatékkal élők vagy/és a szociálisan hátrányos helyzetűek számára is lehetőséget teremtsen a múzeum használatára, a múzeumi tudás elérésére, élvezetére és hasznosítására. A CAMP pedig egy olyan új közösségi koncepciót képviselő intézmény, mely kiállítóhelyként, könyvtárként és tervezőintézetként egyaránt a társadalmi viták előmozdítását tekinti legfontosabb feladatának.

5 http://en.iprpraha.cz/clanek/1363/public-participation-in-city-planning [letöltés ideje: 2019.06.08.]

Abstract

Bohemian Museum's Best Practices

In the Czech Republic, the Hungarian group visited three museums and learned about their good practices. The biggest Roma/Sinthi Museum of Europe is in Brno. Besides the original tasks, the museum organizes tutorial and other programs for roma and non-roma students. In the Czech National Museum Prague, we saw an exhibition called Czech-Slovak and Slovak-Czech. This exhibition was curated by Czech and Slovakian expert to improve the historical and social understanding in both countries. We also learned about the museum's new and successful volunteer program which started a few years ago and runs with about 100 volunteers.

Finally, we meet the representative of CAMP, which is an architectural, urbanistic centre and a community space with a modern exhibition hall. With their programs and exhibitions, they would like to improve the social dialogue of the citizens.

All these institutions introduced good and adaptable practices.

Irodalom

HORVÁTHOVÁ, *Jana: Vytvarné Umění Přirůstky 1991-2005 Romšty.* Muzeum romské kultury v Brné o. p.

CAMP – Center for Architecture and Metropolitan Planning – Építészeti és Városterezési Központ http://praha.camp/ [letöltés ideje: 2019.06.08.]

IPR Prague – Prague Institute of Planning and Development http://www.iprpraha.cz/, illetve http://en.iprpraha.cz/ [letöltés ideje: 2019.06.08.]

http://en.iprpraha.cz/clanek/1363/public-participation-in-city-planning [letöltés ideje: 2019.06.08.]

Arapovics Mária – Sári Zsolt

Közösségi részvételi múzeumok a dániai Aarhusban

"A közösségi
részvételi működés,
a társadalmi
szerepvállalás
az aarhusi

Skanzenben és a dán Nőmúzeumban a múzeumi stratégia alapelve."

Közösségi részvételi múzeumok a dániai Aarhusban

Bevezető

Aarhus Dánia második legnépesebb városa. A viking kortól létező város ma az egyik legjelentősebb kikötő, vasúti csomópont, Kelet-Jylland egyetemvárosa. 2017-ben Európa Kulturális Fővárosa, 2018-ban az Önkéntesség Európai Fővárosa. Az aarhusi és a szentendrei skanzeneket régóta intézményi partneri kapcsolat köti össze, ez tette lehetővé az utazás megszervezését. A rövid dániai tartózkodás első estéjén találkoztunk a Dán-Magyar Egyesület vezetőivel, másnap meglátogattuk az impozáns Dokk1 városi könyvtárat, majd elmentünk az aarhusi Skanzenbe, végül ellátogattunk az Aros Művészeti Múzeumba. Harmadik nap reggelén a dán Nőmúzeumot jártuk körbe.

Tanulmányunkban a tematika, a társadalmi célkitűzés és a módszertani gyakorlatok példaértékűsége alapján két múzeumot mutatunk be, a Den Gamble By szabadtéri múzeumát és a Nőmúzeumot.

A Den Gamle By

A Den Gamle By első száz éve

A dániai Aarhus szabadtéri múzeuma, a Den Gamle By a világ egyik legdinamikusabban fejlődő (szabadtéri) múzeuma. A szentendrei Skanzennek sok szakmai és személyes kapcsolata van az intézménnyel, a két főigazgató (Cseri Miklós és Thomas Bloch Ravn) és több kolléga személyes barátsága, két közös európai uniós projekt, konferencia és workshop teremtette kapcsolatok jellemzik a két intézmény életét. Nem véletlen tehát, hogy a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt keretében is szerveztünk egy látogatást az Öreg Városba (ez a Den Gamle By magyar fordítása).

Az alapító, Peter Holm vezetésével 1909-ben, a nemzeti kiállítás részeként nyílt meg, 1914-ben költözött jelenlegi helyére és vált állandó, országos gyűjtőkörrel rendelkező múzeummá. 1924 óta a dán városok történelmét és kultúráját bemutató nemzeti szabadtéri múzeum, a világ első, a városi kultúrának szentelt szabadtéri múzeuma, amely az elmúlt száz évben kiteljesedett és egy sajátos, nyugodtan mondhatjuk, tipikus múzeumi utat járt be. A kezdeti közönségsikerek után a Múzeum befelé fordult, szinte kutatóhellyé vált, a legfontosabb feladatának a gyűjtést tekintette, és kialakította a tárgy-központú múzeumképet. A 1990-es évek közepén azonban elkezdődött egy hosszú, évtizedes változás, megújulás. Ennek egyik fontos eleme volt, amikor 2002-ben megfogalmazták az új küldetésnyilatkozatukat, amelynek egyik szegletköve az a megállapítás volt, hogy a Múzeum küldetése közelebb hozni a történelmet az emberekhez. A múzeum az emberekért van, és nemcsak a múlt feltárásában van szerepe, hanem

saját korunk megértésében is feladatot kell vállalnia. Ennek elérése számos változtatást igényelt az intézményben. Ma már új és változatos prezentációs technikákat alkalmaznak a múzeumi interpretációban. Minél többet akarnak a gyűjteményeikből bemutatni, a tárgyaknak a kiállításokban van a helyük. Szélesítették kapcsolathálójukat, megerősítették az együttműködést a helyi egyetemmel. Megszületett a „Modern város" koncepciója, melynek célja egy új múzeumi kiállítás létrehozása volt, melyben a történeti emlékezetet és a mai emberek emlékeit kapcsolták össze. Azaz be kellett mutatniuk a 20. századi építészetet, lakáskultúrát és életmódot is.[1]

Megújították a múzeumi interpretációt, létrejött a történetmesélésre épülő, egyes szám első személyű élő történelem, amikor is korhű viseltbe öltözött animátorok mutatnak be egy-egy kulturális jelenséget, eseményt, életmódot. Ez megjelenik a 18. századi, 19. századi, és a 20. századi történetekben is.

Az Öreg Város mellett felépült egy 1927-es rész, amely a 20. század elejének infrastrukturális fejlődését mutatja be, amikor megjelentek az első automobilok, s virágkorát élte a dán kisváros jellegzetes utcaképével: a sarki fűszeressel, a kerékpárjavítóval, a postahivatallal, vaskereskedéssel.

Az Emlékezet Háza

Tovább bővítették a múzeumi bemutatás idősíkját, és létrehozták az 1974-et bemutató városrészt, amelyben megjelent az elektrotechnikai üzlet, a cukrászda, a jazz bár, a nőgyógyász rendelője, megjelentek a hippik, a különböző családmodellek, egy óvoda vagy éppen egy bevándorló török család lakása is. A projekt legeredetibb, legerősebb eleme az *Emlékezet Háza* lett, amelyet az időskori szenilitásban szenvedők, azaz a demenciával[2] élők számára alakítottak ki. Az épület – a benne található üzletek, a rádió- és hímző bolt –, a lakás berendezése, a megvalósított múzeumi program segít előhívni ezen emberek emlékeit. A látogatók (a csoport maximum tíz fős lehet) úgy érkeznek az Emlékezet Házába, mintha vendégségbe jönnének. A vendégeket az 1950-es évek lakáskultúráját reprezentáló lakás „tulajdonosa" fogadja. A foglalkozást vezető múzeumi szakemberek – akik megismerték az idős- és beteggondozás szabályait, módszereit – korabeli ruhában, alapvetően improvizációra épülő forgatókönyv alapján végzik munkájukat. A mintegy két órás programban minden érzékszervre hatással vannak, céljuk a visszaemlékezés, az emlékek előcsalogatása a tudatalattiból, a múltbéli tapasztalatok felidézésével (tárgyak, mozdulatok, illatok, ízek, látvány, hangok, zenék) jelenítik meg a múltat, és aktivizálják az emlékeket. Így a program része lehet a kávé-, tea-, süteménykészítés és fogyasztás, vagy a közös éneklés.[3]

1 Erről lásd részletesen BLOCH RAVN, Thomas, 2010. 39-56.

2 Az elmúlt évtizedben több európai szabadtéri múzeum is kialakította a maga programját demenciával élő időskorúak számára. 2014-2017 között, az Erasmus Plus „Aktív időskor és örökség a felnőttkori tanulásban" (Active Ageing and Heritage in Adult Learning – AHA) című projekt keretén belül öt szabadtéri múzeum – köztük a szentendrei Skanzen – vállalta, hogy idős, demenciával élő embereknek szóló, nemzetközileg adaptálható reminiszcencia mintaprogramot és módszertani segédletet, valamit egy hozzátartozóknak és szakembereknek szóló képzést dolgoz ki.

3 Lásd erről részletesen SZIGETHY Zsófia, 2017. 81-90. és BOKONICS-KRAMLIK Márta, 2019.

[1] Csoportkép az aarhusi skanzenben, 2019.

„Elfeledett" társadalmi csoportok múzeumi megjelenése

A Den Gamle By-ben rájöttek, hogy a különböző társadalmi csoportok múzeumi reprezentációja mennyire lényeges. Hiszen, mint nemzeti közgyűjtemény, számukra is a legfontosabb volt a teljes nemzet megszólítása, hogy mindenki otthon érezze magát a Múzeumban. Ehhez viszont nélkülözhetetlen, hogy saját magukkal is találkozhassanak a múzeumi kiállításokban. Ezért megjelentek a múzeumi bemutatásban a bevándorlók és migránscsoportok, a társadalom peremén élők, vagy éppen a különböző kisebbségek is. Az első ilyen csoport a hetvenes években az országba érkező török vendégmunkások voltak. Az 1974-es Havengade-kerület háztömbjének egyik lakásában a dániai török közösséggel együttműködve alakították ki azt a lakást, amelyben bemutatják a bevándorló vendégmunkások életmódját. Egy másik projektjük volt a Közel-Keletről és Észak-Afrikából bevándoroltak között végzett kutatás Aarhus Gellerup negyedében. Ennek keretében gyűjtötték a különböző élettörténeteket, készítettek számos interjút. Múzeumi látogatásokat szerveztek ezeknek a családoknak, közösségeknek, hogy ismerjék meg a múzeumot. A részvételiségnek egy magas fokát jelzi, hogy a szomáliai közösség irányából érkezett a megkeresés a múzeum felé, hogy bemutathatnák-e ők is a saját életmódjukat, otthonukat a múzeumi közegben. Az új kiállítás *Egy szomáliai otthon Dániában*, amelyben nemcsak szomáliai menekültek élettörténetei jelentek meg, hanem a 21. századi dán lakáskultúra átlagos (IKEA bútorokkal

berendezett) tárgyi világa is, ami lehetőséget adott a múzeumi látogatókkal való párbeszédre is.

A múzeum egyik legfontosabb feladatának a helyi közösség bevonását tekintette. Nemcsak az elit, a középosztály, hanem valamennyi társadalmi csoport aktív részvételét a múzeumi életben. Ehhez számos programot dolgoztak ki. Az egyik ilyen a *Hajléktalan – itt lakom én is* című kiállítás volt 2012-ben, melynek társkurátora Ulrik Szkobel, egy aarhusi hajléktalan fiatal volt, aki megkereste a múzeumot, hogy bemutatnák-e egy hajléktalan „otthonát" a Múzeumban.[4] Martin Brandt Djupdraet magyar nyelven is olvasható írásában szemléletesen mutatta be azt a problematikát, amit egy hajléktalan, egy élő ember, mint kiállítási tárgy bemutatása vet föl. Mégis azt gondoljuk, hogy nem „tárgy" jelent meg ebben az esetben, hanem egy dán (és a világ majd minden pontján tetten érhető) társadalmi probléma, a hajléktalanság került múzeumi térbe, lett a látogatókkal folytatott párbeszéd tárgya. Ahogy Martin cikkében is olvashatjuk Elaine Gurien megállapítását, a múzeum *„a nem biztonságos ötletek megtárgyalásának biztonságos helye"*.[5]

Kortárs történet: egy város múzeuma

Ez az utóbbi két példa is azt mutatja, hogy egy mai, korszerű társadalmi múzeum kortárs történeteket is bemutat, feldolgoz, ezáltal új csoportok számára ad lehetőséget, teret. Ezzel párhuzamosan a Den Gamle By egy új szerepet is kapott, Aarhus város múzeuma is lett, a város történetét bemutató új kiállítás létrehozásának feladatával. Ezt pedig a helyi lakosokkal való párbeszéd kialakításával, együttműködésével, viták lebonyolításával valósították meg. A több éves párbeszéd, kutatás, tervezés után 2017-ben nyílt meg a város történetét a kezdetektől napjainkig bemutató földalatti kiállítás, amely egy igazi múzeumi időutazás, melyben különböző narratívák segítségével jelenítik meg a viking kort, a 15. és 17. század kereskedővárosát, az ipari forradalom korát egy, a kiállítótérbe az épület megépítése előtt beemelt gőzmozdony segítségével, a második világháború tragédiáját és a 20. század második felének kortárs történeteit. A kiállításban aarhusiak történetei elevenednek meg, olyan tárgyakkal találkozunk, amelyek azonban nemcsak az aarhusiaknak, nemcsak a dánoknak, de a külföldieknek is jelentésekkel bírnak. A tárgyak, a történetek és a mögöttük álló emberek közel hozzák a város történetét, segítenek megérteni azt, mit jelent aarhusinak lenni. Hiszen ez a kiállítás fő üzenete, ahogy a kiállítás végén, számos nyelven – köztük magyarul is – megjelenik ez a mondat, bárhonnan is jöttél, bármi is az anyanyelved, ha itt élsz, akkor te is aarhusi vagy. Te is része vagy a városnak, részese vagy a Múzeumnak.

Nőmúzeum/A Nők Múzeuma (Kvindemuseet, Women's Museum)

A múzeum létrejötte

Az aarhusi Nőmúzeum (Nők Múzeuma) a világ első olyan múzeuma, amely kifejezetten a nők mindennapjait, a nők történelmét mutatja be Dániában. A múzeum az egyedi társadalmi témái és a bevonás eszközei és módszerei miatt meghatározó intézmény. A történeti múzeumot 1982-ben alapították és 1984-ben nyitották meg

4 Részletesebben bemutatja: DJUPDRAET, Martin Brandt 2017, 123-125.
5 *„Safe place for the discussin of unsafe ideas"*. Idézi: DJUPDRAET, Martin Brandt 2017. 125.

az aarhusi Városháza épületében. A víziója, hogy a múzeum legyen a gender (társadalmi nem) vezető témáinak meghatározója a társadalomban. A múzeum küldetése, hogy a Nőmúzeum a múltban, jelenben és jövőben egyaránt rámutasson a szexualitással kapcsolatos ismeretek fontosságára, és megteremtse a kíváncsiság, a párbeszéd és a reflexió lehetőségét.

A múzeumnak otthont adó Városháza elegáns régi tanácstermében Sara Bradley kurátor fogadott bennünket. Ismertetőjében kiemelte, hogy a múzeum legfontosabb tárgya maga az épület, mivel a városháza épülete önmagában a demokratikus folyamat, a bevonás és a politika jelképe. Az aarhusi Városházát 1857-ben építették (1849-ben született meg a dán alkotmány, 1915-ben lett Dánia demokratikus állam.) Az épület és tanácsterme fontos döntések színhelye volt, ezt 1909-ben átépítették, amikor Dániában a nők választójogot kaptak, és a városi tanácsnak immár egy női tagja is lett. Kinőtte a város az épületet, elköltözött a városháza, így a főtéri épület 1941-től a rendőrség székháza lett. A német megszállás idején a Gestapo használta főhadiszállásul és börtönként. Ezek a politikai és hatalmi erőterek mind részét képezik a történelemnek, amelynek fókuszában leginkább a férfiak álltak. 1984-ben az egyenlőség ereje győzedelmeskedett, az aarhusi egyetem közreműködésével létrejött ez a múzeum, ami a nők életét hivatott bemutatni.

1984-ben magas volt a munkanélküliség Dániában, s különösen magas a nők körében, ezért kettős célt tűztek ki a múzeumalapítók. Egyrészt, hogy jöjjön létre egy múzeum, ami a nők történetét mutatja be, másrészt, hogy ezáltal teremtsenek munkahelyeket nőknek, különösen a hátrányokkal, fogyatékkal élő nők számára. Olyan munkahelyet hoztak létre, ami inkluzív: figyelembe veszi a társadalmi nemeket, az etnikai sokféleséget és a hátrányokkal való megküzdést. (A hangarchívumban dolgozott például az a nő, aki Dániában egyedüliként két szervátültetésen is átesett.)

A múzeum megnyitásáról még Magyarországon is megjelent hír. Az Igazságügyi Minisztérium Bv. Országos Parancsnoksága belső terjesztésű (!) Heti Híradó kiadványában *A világ első nőmúzeuma* címmel jelent meg írás 1984. január 28-án:[6] *„Aarhus dán városban rendezik be a világ első nőmúzeumát. Valamennyien egy tető alatt kapnak helyet: a feleség és a szolgálólány, a boszorkány és a szajha, az egyedülálló anya és (a) fiatal lány, az elkényeztetett cicababa és a gondterhelt mezőgazdasági munkásnő, akinek a gyerekkocsival kellett kimennie a répaföldre; a futószalag mellett dolgozók nők, és nők, akik idejüket ma az írógép és a televízió között osztják meg. Társaságbeli hölgyek ugyanúgy helyet kapnak a múzeumban, mint a tanítónők és reklám - modellek. A jütlandi Aarhusban a nők egy csoportja azt tervezi, hogy állami támogatással történelmi és szociológiai áttekintést ad az elmúlt évszázadoktól egészen korunkig arról a szerepről, amelyet a nők játszanak, vagy játszaniuk kell. Képek – a fényképek gyakorlatilag még a századforduló idején is ritkaság –, ruhák, munkaruhák, háztartási eszközök és lakberendezési tárgyak mutatják majd be a fejlődést, és ugyanakkor szemléltetik a nőknek a férfiak világában elfoglalt társadalmi helyét, valamint – bármennyire megváltoztak is az életfeltételek – dokumentálják az alapvető állandó tényezőket. Az aarhusi nőmúzeum felállításához nem csak az állam nyújt anyagi segítséget. A lakosság valamennyi rétegéhez tartozó nők vesznek részt*

6 XXVIII. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM HETI HÍRADÓ. 7. o

az előkészítő munkában. Ha a múzeum elkészül, talán lesz benne egy kis hely a mondat számára, amelyet N. S. F. Grundtvig, a 200 évvel ezelőtt született nagy dán költő, teológus és népművelő fogalmazott meg: <<A tapasztalat arra tanított – ősz hajam miatt merem hangosan elmondani –, hogy mindazt, amit valóban meg kell szívlelnünk, a nőnek kell hozzánk eljuttatnia.>>"

A múzeum működése

A múzeum 1984-1991 között progresszív múzeummá kívánt válni. Tényekre, érzésekre, interakciókra, identitásokra, párbeszédre, reflexiókra és változásokra tették az alapokat. A hetvenes évek nőmozgalmából jött létre, egy jobb világról álmodva. Évente pályáztak forrásokra, alapítványok finanszírozták a működést. Az 1991-es év jelentette a létbiztonság megteremtését: állami fenntartású lett az intézmény. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az állami múzeumi és minőségi követelményeknek meg kellett felelnie. Dániában fontos a társadalmi nemek kérdése, ez a szempont megjelenik a szakpolitikák tervezésekor is, nem véletlen, hogy Dánia a World Economic Forum társadalmi egyenlőséget vizsgáló, nemzetközi „Global Gender Gap Index" listáján az első öt helyezett között szokott szerepelni. (Nagy döbbenetet váltott ki, hogy 2018-ban lecsúszott a 13. helyre. Ezen a listán, a szereplő 149 ország közül Magyarország a 102. helyen áll.)[7] 2017-ben Dánia volt az első ország, amelyik levette a mentális betegségek listájáról a transzgender fogalmat.

A múzeum célja, hogy kérdéseket tegyen fel. Ne másokról, hanem önmagunkról kezdjünk el gondolkodni. Évente 40 ezer ember látogatja, főleg dánok. Dániában a múzeumlátogatók 60%-a nő, ebben a múzeumban 90% az arány!

A múzeum állandó és időszaki kiállításokkal rendelkezik, projekteket valósít meg, rendezvényeket szervez és kutatásokban vesz részt, jelenleg is folyik egy PhD kutatás az intézménnyel együttműködésben. A Nőmúzeum egyik jelenlegi projektje a múzeumi mentor network. Ebben dán mentorokat összepárosítanak bevándorlókkal, így például egy dán fogorvos mentorál egy bevándorló fogorvost, akit nemcsak a munkájában, hanem a napi vagy személyes feladatok megoldásában is segít telefonon vagy személyesen.

A Nőmúzeumnak van egy úgynevezett *Pop-up museum*, mozgómúzeum programja. Egy furgonba összecsomagolnak egy pici szeletet a múzeumból, és elviszik azokhoz, akik maguktól nem mennek be az intézménybe. Emellett más városba, fesztiválokra is eljuttatják a kiállítást, s egy tanácsadó vagy kurátor is elkíséri. A múzeum szervezi meg az éves Esélyegyenlőségi Menetet (Equality March) és fesztiválhétvégéket is rendez társadalmi kérdésekről.Múzeumpedagógiai foglalkozásokat is tartanak a *Lányok „és fiúk" történetei* című neveléstörténeti kiállításhoz kapcsolódóan.

Gender Blender

A Nőmúzeum állandó kiállítása a *Gender Blender*, mely Ádámtól és Évától (sőt a willendorfi Vénusztól) napjainkig (2017-ig) mutatja be a nők történelmének legfőbb

7 https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018 [letöltés ideje: 2019.05.26.]

mérföldköveit úgy, hogy a látogatók is résztvevői lesznek a tárlatnak.

A *Gender Blender* egy kifejezésre és egy lefordíthatatlan szójátékra alapul. A blender mixelést és turmixgépet egyaránt jelent és rájátszik a bender hajlító szóra és a gender bender kifejezésre egyaránt. 2006-ban az amerikai Blake Nelson regényének címe is ez volt, *Gender Blender.*A kiállítás érinti az anyaság, a tanulás, munka, szolidaritás, ruházat, esélyegyenlőség, abortusz, testkép, emberi jogok kérdéseit.

A bemutatás kérdésfeltevéssel kezdődik: Mit jelent a nemek közötti egyenlőség a társadalmunkban? Miért autókkal játszom és nem babákkal? Mit jelent a queer fogalma? Mi a normális? Hogyan érzem magam a testemben? Mi az egyenlőség? Számít, hogy fiúnak születtem, vagy lánynak?

A kiindulópontja a kiállításnak feminista, ami itt egyenlőséget jelent, mindenki számára, férfinek és nőnek, etnikai, vallási és szexuális hovatartozástól függetlenül. A cél, hogy felkeltse a figyelmet a nemek közötti egyenlőségre, az emberi jogokra és a demokráciára. A művelődéstörténeti, női emancipációs történeti bemutatáson keresztül jutunk el a „gender barométerig". A kiállítás rávilágít arra, hogy a társadalmi szerepek a nemek között folyamatosan változnak a történelem során.

A paravánokon futó időszalag kettéosztja a felületet, a férfiak által dominált klasszikus történelmet mutatja felül (például a Holdra szállás), az idővonal alatt pedig a dán fókuszú női emancipációs történelmet, a tanulási- vagy a szavazati jog megszerzését, a Dán Nők Segítőegyesülete megalakulását, vagy a fogamzásgátló tabletta megjelenését bemutatva. Az idővonal a vendégkönyvvel, azaz a jelen észrevételeivel, látogatásunk nyomán a mi bejegyzésünkkel zárul.

A közösségi részvétel és a bevonás módszerei

Az aktivizálásnak számos eszköze jelen van az egytermű kiállításban, ahol minden sarok, minden zug részvételre hív. Ahogy belépünk, a polcokon különféle tárgyak fogadnak, fiús és lányos játékok, babák, súlyzók, könyvek, magnó, női szabású FC Barcelona mez stb. És egy nagy a kérdőjel: *„Van valamid, amit behoznál a kiállításra? További információ a recepción."* Tehát mindenki részese lehet a kiállításnak. A gender barométer skáláján, ami egy tologatós játékszámológéphez hasonló, ahol a látogató a saját értékelése, véleménye alapján beállíthatja a saját nemét, a gender-identitás, a biológiai, a nemi kifejezés és a szexuális orientáció szerint. Ha továbblépünk, egy számítógépes képernyőn filmeket tekinthetünk meg a nemek közötti egyenlőség biológiai és kulturális kérdéseiről. Az ehhez kapcsolódó bevonó módszer: *„Írd meg a saját gender-történetedet! Mit tennél be a kiállításba?"* A Gender Gap-et (Társadalmi nemek közötti rést) bemutató digitális tábla mellett újabb megszólítás: *„Neked milyen tapasztalatod van? Mutasd be!"* Van, ahol az abortusz és a gyermekvállalás kérdéseit feszegetik a kurátorok. Máshol provokálnak: *„Ha választhatnál, milyen nemet választanál?"* Egy másik sarokban a művészek nemi aránytalanságára mutatnak rá és rajzolásra, versírásra, zeneszerzésre buzdítanak, ceruzát területén igen nagy egyenlőtlenségek tapasztalhatók a világban, a kördiagram egy kerti grillező félgömbjén jelenik meg. Egy szavazófülkével is találkozunk. Dániában 2011-ben lehetett szavazni a férfiak „GYES" lehetőségéről. *„Te hogyan szavaznál, voksolj a kiállításon!"* A szavazófülkében leadhatod az ezzel kapcsolatos szavazatodat.

[2] Bevonási technika a Nőmúzeumban, 2019.

Az emancipációnak, a szavazati jog megszerzésének, az aktivitásnak része a lázadás. A tudatlanság, a normák, az előítéletek elleni fellépés. A mozgalmak elindításának része az utcai demonstráció, a tacepaók, a színes táblák készítése. Színes filctollak segítségével megrajzolható a saját demonstrációs táblánk is, mely részévé válik a kiállításnak.

A humor és a szólásszabadság kéz-a kézben jár, a humor tabukat dönthet le. A nemi identitás számos kabarétréfa alapja. A kiállításban elhelyeztek egy WC-re emlékeztető „genderneutral guest room"-ot, azaz gender-semleges pihenőt, amit a látogatók telefirkáltak klasszikus WC-firkákkal. A böngészés mellett ezek sorát mi is bővíthetjük. Sőt, kifejezetten kérik, hogy kedvenc, vagy legutálatosabb gender-témájú viccünket osszuk meg a múzeum kurátoraival, akik egy kutatás keretében feldolgozzák majd ezeket. Az egyik kiállított tárgy egy testfotó készítésére alkalmas fülke volt. Talán a legprovokatívabb eszköz ez volt, mely fotókészítésbe és oktatási célú felmérésbe való bevonás érzését teremtette meg. A teremben egy zárható fülkébe helyezett, önmagunk testének megismerése céljából intim testfotó is készítésére (is) alkalmas kivágott szék volt kipróbálható. Erre a csoportból senki sem vállalkozott, de lehet, csak azért, mert a múzeumból már indulnunk kellett a reptérre.

Egy időszaki kiállítást is megtekintettünk, melynek címe Átmenet (Transition). Itt felkértek

18 művészt, hogy vegyenek részt egy új kiállítás megvalósításában: válasszanak ki a gyűjteményből egy-egy tárgyat, ami megihleti őket, és készítsenek a tárgyhoz kapcsolódó műalkotást. Az eredeti tárgyak és az ezek alapján készített alkotások együttese, a művészek személyes történetével együtt alkotta a kiállítást.

Összegzés

A közösségi részvételi működés, a társadalmi szerepvállalás az aarhusi Skanzenben és a dán Nőmúzeumban a múzeumi stratégia alapelve. A társadalmi témák megjelenítése, a látogatók bevonásának eszközei, a civil partnerségek kialakítása és fejlesztése tudatosan megtervezett folyamat eredménye mindkét múzeumban. Két nagyon különböző múzeum, hasonló küldetéssel: a helyi közösségek aktív részvétele a múzeum működésében, a közösségek és az egyének véleményének megismerése, új közönség szervezése, a helyi közösségért érzett felelősség.

Abstract

Participatory Management of Museums in Aarhus, Denmark

In Aarhus (Danmark) a group of Hungarian professionals visited Den Gamle By (the Skanzen) and the Women Museum. The fundamental principles of both museums are social engagement and participatory operation. They have achieved good results in the introduction of social problems, the involvement of visitors, forming civil partnerships. In this paper, we introduce two very different institutions which have the same mission. They are good examples of the participatory operation, cooperation with communities, getting the opinion of individuals, reaching new audiences and introduction of responsibility for the local society.

Irodalom

BLOCH RAVN, *Thomas: A Den Gamle By jövője. A száz éves dán Szabadtéri Múzeum története és jövője*. In Cseri Miklós – Sári Zsolt (szerk.) Szabadtéri múzeumok Európában. Szentendre, 2010, 39-56.

BOKONICS-KRAMLIK Márta: *Demenciával élő emberek a múzeumban. Adventi múltidéző programok módszertana és tárgykészlete*. In Ház és Ember 31. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. Megjelenés alatt, 2019

DJUPDRAET, Martin Brandt: *Helyi feladatok – új lehetőségek*. In Múzeumcafé Budapest, 2017. 59-60. 123-132.

SZIGETHY Zsófia: *Múlt idéző programok demens időseknek*. In Bereczki Ibolya – Sári Zsolt (szerk.) Ház és Ember 28-29. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. Szentendre, 2017, 81-90.

A világ első nőmúzeuma. HETI HÍRADÓ. XXVIII. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM. 1984. január 28. 7.o.

The Global Gender Gap Report 2018. Insight Report. World Economic Forum. Geneva, 2018. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf [letöltés ideje: 2019.05.26.]

17	[1] Bereczki Ibolya. 2018
21	[2] Bereczki Ibolya. 2018
30	[1] Boros Anikó Rózsa. 2018
35	[2] Soltész Edina. 2018
46	[1] Valachi Katalin. 2018
53	[2] Szekeres Viktória. 2018
65	[1] Margitta Nóra. 2018
69	[2] Margitta Nóra. 2018
71	[3] Margitta Nóra. 2018
82	[1] Szu Annamária. 2018
85	[2] Szu Annamária. 2018
95	[1] Arapovics Mária. 2018
99	[2] Arapovics Mária. 2018
113	[1] Deák Erzsébet. 2018
116	[2] Deák Erzsébet. 2019
127	[1] Bagyó Kinga. 2019
129	[2] Bagyó Kinga. 2019
134	[3] Kovács Andor Tamásné. 2019
137	[4] Berényi Zoltán 2019
146	[1] Czigler Éva. 2019
149	[2] Margitta Nóra. 2019
158	[3] Arapovics Mária. 2019
163	[1] Arapovics Mária. 2019

A Székely Nemzeti Múzeum
520055 Sepsiszentgyörgy, Kós Károly utca 10. szám, Kovászna megye, Románia
https://www.sznm.ro/

MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér
str. Tigaretei u. nr. 53. sz., Sfântu Gheorghe Sepsiszentygörgy, 520033, Romania
https://magma.maybe.ro/

Bécsi Zsidó Múzeum (Jüdisches Museum Wien)
cím: Dorotheergasse 11, 1010 Vienna, Austria
honlap: http://www.jmw.at/

Bécsi Gyerekmúzeum (Verein ZOOM Kindermuseum)
MuseumsQuartier/Hof 2, Museumsplatz 1, 1070 Wien
https://www.kindermuseum.at/

A Szlovén Etnográfiai Múzeum
Ljubjana, Metelkova utca 2.,
etnomuz@etnomuzej.si

A „Cultural heritage in collections between the Alps and Karst (Az Alpok és a Karszt-hegység közötti gyűjtemények kulturális öröksége)" (ZBORZBIRK) projekt
http://zborzbirk.zrc-sazu.si/

A Varsói Néprajzi Múzeum (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie)
Kredytowa 1, Varsó 00-056 Lengyelország
http:// http://ethnomuseum.pl/; http://ethnomuseum.pl/?lang=en

POLIN – A LENGYEL ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETI MÚZEUMA (Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w Warszawie)
Anielewicza 6, 00-157 Varsó, Lengyelország
https://www.polin.pl; https://www.polin.pl/en

A berlini Jugend Museum
Hauptstraße 40 /42
10827 Berlin
https://www.museen-tempelhof-schoeneberg.de/jugendmuseum.html

La Fonderie – Brussels Museum of Industry and Work – Brüsszel Ipari Múzeum
Rue Ransfort 27, 1080 Molenbeek-Saint-Jean, Belgium
https://www.lafonderie.be/en/?lang=en

Az Európai Történelem Háza - House of European History
Rue Belliard 135, 1000 Bruxelles, Belgium
https://historia-europa.ep.eu/en/welcome-house-european-history

Európai Önkéntes Központ - CEV (European Volunteer Center)
Rue d'Edimbourg 26, Brussels

https://www.europeanvolunteercentre.org/

A Drenovai Helytörténeti Múzeum (Zavicajni Muzej Drenove) és a Határok nélkül – Örökség-védelmi Egyesület (Bez granica)
51000 Rijeka, Drenovski put 138/A.
http://bezgranica.hr

A Street Art Museum Amsterdam (SAMA)
Immanuel Kanthof 1 1064 VR Amszterdam
https://www.streetartmuseumamsterdam.com

Verzetsmuseum
Plantage Kerklaan 61, 1018 CX Amsterdam
www.verzetsmuseum.org

Oude Kerk
Oudekerksplein 23, 1012 GX Amsterdam, Hollandia
https://oudekerk.nl/

A Roma Kultúra Múzeuma Muzeum romské kultury
Bratislavská 246/67, 602 00 Brno-střed-Zábrdovice, Csehország
https://www.rommuz.cz/language/en/home-2/

A prágai Nemzeti Múzeum Národní Museum
Václavské nám. 68, 110 00 Nové Město, Csehország
https://www.nm.cz/en

A Den Gamle By
Viborgvej 2, 8000 Aarhus C, Dánia
https://www.dengamleby.dk/

Nőmúzeum/ A Nők Múzeuma (Kvindemuseet , Women's Museum)
Domkirkepladsen 5, 8000 Aarhus, Dánia
http://kvindemuseet.dk

A

ARAPOVICS Mária, PhD

művelődéskutató, felnőttképzési szakértő, szakmai vezető – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, habilitált egyetemi docens, ELTE TáTK, Budapest

B

BAGYÓ Kinga

közgazdász, projekt pénzügyi vezető, Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

BERECZKI Ibolya, CSc

etnográfus és történelem szakos középiskolai tanár, kandidátus, néprajzos muzeológus, ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettes, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

C

CZIGLER Éva

menedzser szakmérnők, oktatási csoportvezető, Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

CZUPPON Lilla

andragógus, oktatásszervező munkatárs, – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

K

KÁRPÁTI Júlianna

angol-orosz szakos tanár, újságíró, mentorhálózatért felelős munkatárs, Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre

M

MARGITTA Nóra

középiskolai tanár, rendezvényszervező munkatárs – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

MILBICH Andrea

földtudományi kutató, kommunikációs munkatárs, – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

N

NAGY Magdolna

közgazdász, marketing szakmérnök, minőségmenedzsment szakember, mb. igazgató – Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre

P

PACSIKA Márton

múzeumi szakember, módszertani munkatárs, Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

PÁKAY Viktória

művelődésszervező, okleveles etnográfus, adattáros, néprajzos muzeológus – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

R

RÓZNERNÉ LIPCSEY Zsuzsanna

magyar-történelem szakos tanár, mentorkoordinációs csoportvezető, Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

S

SÁRI Zsolt, PhD

etnográfus, politológus, általános főigazgató-helyettes, Szabadtéri Néprajzi Múzeum

SOLTÉSZ Edina

Okleveles idegenforgalmi közgazdász, rendezvényszervező munkatárs, – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

SZ

SZEKERES Viktória

tudománykommunikációs szakember, marketing és kommunikációs csoportvezető – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre

SZU Annamária

művelődésszervező, kutató-fejlesztő csoportvezető – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre

V

VALACHI Katalin

közművelődési szakember, mentorkoordinációs munkatárs – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre